

821(474.5)

М-43

МЧЗ

ШКОЛЬНА

БІБЛІОТЕКА

ЕДУАРДАС
МЕЖЕЛАЙТИС

ПОЕЗІЇ

© HILMAN MANUFACTURING CO.
MADE IN U.S.A.

© HILMAN MANUFACTURING CO.
MADE IN U.S.A.

Игорь Менделеев

ЕДУАРДАС
МЕЖЕЛАЙТІС

ПОЕЗІЇ

З ЛИТОВСЬКОЇ

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1981

В книгу вошли избранные произведения известного советского литовского поэта, лауреата Государственной премии СССР. В эмоциональной форме поэт отображает современную эпоху, восхищается разумом и силой прекрасного и свободного Человека, воспевает его гуманистические устремления и активность созидательного творчества.

Упорядкування, вступна стаття
та примітки В. Брюховецького.

Ілюстрації та портрет Е. Межелайтіса
роботи художника Бичка О. В.

ВСЕСВІТ У СЕРЦІ

«Людину треба виховувати вільнолюбною. Але прищепимо ж їй віру у великі ідеали. Якщо в серці молодих не буде ідеалів, вони не зуміють боротися. Людина, яка існує без ідеалів, може перетворитися і в міщанина, і в злочинця, і в будь-що. Не хлібом єдиним, кажуть...» — ці слова видатний литовський поет Едуардас Межелайтіс написав у зрілі роки, пройшовши складний шлях пізнання духовних поривань людства. Час владно і концентровано ставив перед ним світоглядні питання, питання політичного вибору. Час не раз перевіряв міць і непохитність його громадянської позиції. Бо такий він випав поету, цей час.

Народився Едуардас Межелайтіс 3 жовтня 1919 року у селі Карейвішкяй. Ця назва, що в перекладі українською мовою означає Солдатське, ніби пророкувала майбутньому письменнику долю солдата, долю борця за Людину в людині. Сувородійність буржуазної Литви, постійна турбота родини Межелайтісів про хліб насущний, пролетарське середовище (з 1923 року його батьки переїхали до Каунаса) з юних літ спрямували Едуардаса до пошуку соціальної справедливості, до боротьби за неї.

Уже в 1935 році Едуардас Межелайтіс, учень Третьої каунаської гімназії, вступає в підпільну комсомольську організацію. Він вивчає марксизм, розповсюджує серед робітників листівки, сам пише до деяких з них тексти. З шістнадцятилітнього віку починає друкувати вірші в нелегальному комсомольському альманасі, а згодом регулярно виступає в прогресивній молодіжній пресі.

Після відновлення в 1940 році в Литві Радянської влади Едуардас Межелайтіс обирають членом ЦК комсомолу Литви, призначають редактором республіканської комсомольської газети «Комядімо тіеса» («Комсомольська правда»). Він керує секцією молодих литовських письменників.

Та недовго тривала мирна праця; зловісні сили німецького фашизму перетворили ясний день свободи на

ніч окупації. Едуардас Межелайтіс залишає Литву. В евакуації він продовжує агітаційну роботу — пише відозви, звернення до литовської молоді, виступає по радіо з віршами, статтями.

І юність, молодеча бойовитість
В шинелі сірій, як сама війна,—

згадає він десь через три десятиліття.

З 1943 року, в дні битви на Курсько-Орловській дузі, Межелайтіс іде на фронт військовим кореспондентом. «Біль за збездечену Батьківщину,— писав поет,— привів мене в широкі російські степи, де литовці, разом з воїнами інших національностей, зі зброєю в руках прокладали шлях на захід. Ніколи не забуду, як на фронті нам, литовцям, довелося звільняти невеличке російське сільце недалеко від Годуновських Кром, колись назване Литвою. Крізь пекельний вогонь, зі сльозами на очах, вихором увірвалися ми в задимлене село. І раптом відчули себе в Литві...»¹

Після звільнення радянської землі від фашистських загарбників Едуардас Межелайтіс поринає в активну роботу. Його слово працює на відбудову країни. Складна повоєнна дійсність вимагала й іншої важливої роботи — подальшого зміцнення людської душі, очищення її від наносного, а то й протилежного соціалістичним ідеалам догматичного уявлення про світ, про його розвиток.

Ці обставини, безперечно, помітно вплинули на творчість молодого Межелайтіса, зумовили активно-перетворююче спрямування його поезії. Водночас поет намагався осягти світ в його безмежному огромі і визначити місце свого народу в поступі всього людства до торжества ідеалів добра і справедливості.

...На одному з уроків юний гімназист Едуардас передав по рядах своїй подрузі записку з віршами про бузок, про весняне буяння. Вчителька сприйняла записку за шпаргалку, але, прочитавши, запитала: «Хто ж це тобі прислав?» Зрадників, як завжди в усіх школах, зневажали. Отож відповідь була невизначеною: «Так... один хлопець...»—«Перекажи цьому хлопцеві, щоб він продовжував писати»,— посміхаючись, мовила вчителька. Вчитель-

¹ Межелайтіс. Э. Контрапункт: Лирическая проза. М., Известия, 1972, с. 22.

ка ця—Саломея Неріс, славетна литовська поетеса—вкладала в гімназії Едуардасу Межелайтісу рідну літературу. Йому, можна напевно твердити, пощастило на вчителів і наставників в житті і в літературі. Поезія з перших кроків для юного гімназиста стала невіддільною від політичної боротьби, від боротьби за людину. Почавши писати в десятилітньому віці, Едуардас скоро відчув безпосередній вплив, творчий і людський, не тільки улюбленої вчительки Саломеї Неріс, а й інших відомих літераторів — Казіса Бінкіса, Баліса Сруоги. Це вони давали перші уроки поетичної техніки, знайомили зі світовим письменством — Майроніс, Донелайтіс, Пушкін, Байрон, Гюго, Шевченко, Лермонтов, Новалис, Міцкевич, Метерлінк, Єсенін, Маяковський, Тувім... Щаслива пора щедрої на відкриття юності. А тут ще душу непокоїть, здавалось би, нічим непримітний, але до душевного щему близький пейзаж рідного краю. «Під ногами глиниста, сіра, в'язка, розкисла земля, бо тут вічно йде дощ. І над головою суцільна сірість: моє небо, що спирається на зеленкуватий простір Балтики, безбарвне й нудне. Скоріше за все душа тому і рветься, як птаха, з цієї млістої сіті дощу до яскравості, до сонця, що його так скупко вділила нам природа». А тут ще пісня... Мати поета — Олександра Межелайтене-Жижняускайте — мала м'який, ніжний характер, знала безліч литовських народних пісень і змалку прищепила Едуардасу смак і любов до них. Простодушна і свіжа народна поезія, в якій так часто почуття насолоди молодим життям овівається легким сумом, не могла не вплинути на вразливого хлопчика. Таким же «двополюсним» сприйняттям дійсності позначена і рання поезія Едуардаса Межелайтіса. З одного боку, він мажорно вітає «юність в сажі і мазуті», тобто молоде життя, а з іншого — в його творчості виразні мотиви ніжного смутку, печалі. Роки поетичного навчання Межелайтіса характерні, за свідченням литовської критики, мрійливістю і романтичністю. Й. Ланкутіс зокрема зазначав, що «поет ніби зачарований звучанням слів, красою складних метафор, музикою почуттів»¹. Та сувора правда життя, боротьба за утвердження Радянської влади, зустріч віч-на-віч зі смертю в окопах Великої Вітчизняної війни вимагали і слова суворого. Трагічна тема

¹ Йонас Ланкутіс. «Человек» Э. Межелайтіса. М., 1965, с. 10.

війни від першої збірки поета «Лірика» (виданої 1943 року в Москві литовською мовою) йде червоною ниткою через усю творчість Межелайтіса.

Хвилюючий випадок стався через два десятиліття після Перемоги. В одному з районів Литви, де Едуардас Межелайтіс виступав з читанням своїх віршів, до нього звернувся чоловік з проханням поставити автограф на зжовклому від часу примірнику «Лірики». «Звідки вона у вас?» — запитав поет. Виявляється, цей чоловік — пастишок у роки війни — підбрав листівки, скинуті з радянського літака, серед яких виявилась і ця книжечка. Читати хлопчак ще не вмів, але книжечку зберіг. І згодом по ній навчився грамоти. Так вірші несли світло і правду.

Лірика Едуардаса Межелайтіса воєнної пори, безпосередньо пов'язана з тогочасними конкретними завданнями, вже тоді тяжіла до філософізму — йдучи від конкретних реалій, поет намагався вирішувати складні й глобальні питання буття. Разом з В. Мозурюнасом, В. Мачернісом, В. Реймерісом, П. Шірвісом та іншими литовськими поетами, котрі прийшли в літературу через вогонь війни, Е. Межелайтіс вписав хвилюючу сторінку в літопис народного подвигу.

...У кінці сорокових років поет багато перекладає, інтерпретуючи для литовського читача твори Пушкіна, Лермонтова, Маяковського, Джамбула, Ісаковського, Суркова, Алігер, Граші, Петефі, Маршака, Михалкова та інших поетів. У ці роки він чимало зробив і для популяризації української літератури — переклади віршів Шевченка, Тичини, Сосюри, «Златої Праги» Гончара.

І водночас продовжується напружена робота над власними поезіями. На початку п'ятдесятих років виходять нові книжки «Воскресла земля» (1951), «Витчу барвистий килим пісень» (1952), «Братерська поема» (1954; український переклад В. Бичка—1958). У творах цих книжок Межелайтіс намагається поєднувати ліричне бачення світу із більш узагальненою, абстрагованою думкою. «Братерська поема» — це поетичне осмислення конкретного будівництва електростанції на озері Дрисвяти латиськими, білоруськими і литовськими колгоспниками. У ній оспівується священне почуття дружби радянських народів. Ліричний струмінь поет поєднує з епічним образом, з пафосом публіцистичних відступів. І хоча поема була одним з найзначніших творів Едуардаса Межелай-

тіса першого повоєнного десятиліття, він продовжує на-
полегливо й тяжко шукати ще опуклішої виразності у
поетичному відображенні світу. Нотатка цих років доно-
сить до нас болісні роздуми поета над творчістю: «Пи-
сати так, як писав раніше, вже не можу — запеклося
серце. І баласт komponувати теж не можу, пальці правди
стискають горло. Куди ж? Туди, де узагальнення ширші,
вирішення глибші».

Тут доречно буде зазначити, що характерною озна-
кою радянської літератури середини п'ятдесятих років
було активне вторгнення в саму гущу життя, поглиблена
увага до внутрішнього світу людини, до людини взагалі.
Це виразно позначилося і на творчості Межелайтіса.

Поет шукає нове в житті, намагається відбити бурхли-
вий ритм доби. Збірник «Мій соловей» (1956) засвідчує
поглиблення, психологізацію поетичного слова Межелай-
тіса. Людина — з її болями, пориваннями до світла —
в центрі його уваги. Чимало спонук для роздуму дістає він
і від мандрівок за кордон — до Західної Європи, Індії,
Північної та Південної Америки. Це розпросторення гео-
графічних вражень водночас ніби наблизило до поета
цілу Землю. Світ, що до цього здавався таким величез-
ним, як сказав сам Межелайтіс, «увесь умістився в мое-
му невеличкому серці. Але тепер він хвилювався, стукав
у стінки серця, намагаючись вирватися з нього». Оце
«стискання» світу до розмірів людського серця — не умо-
глядний образ. Солдат, котрий пройшов сотні кілометрів
через вогонь і смерть, відчув, яка велика Земля, яка во-
на неосяжна. А силою поетичного осмислення і співпере-
живання ця неосяжна Земля вміщається в серці митця,
відлункою болем і стражданням, примушує тріумфувати
і рватися до мети. Виходять нові книги «Чужі камені»
(1957), «Біля підніжжя зір» (1959), «Сонце в бурштині»
(1961), «Автопортрет. Авіаетюди» (1962), «Південна па-
норама» (1963). Перед читачем постає якісно оновлений
Межелайтіс-поет. Мелодійність і м'якість ранніх його
віршів змінюється нервовими ритмами, які дозволяють
відчутти пульсацію складних проблем сьогодишнього
дня. Етапною не тільки у творчості Едуардаса Межелай-
тіса, але й у цілому всесоюзному літературному процесі
виявилась книжка «Біля підніжжя зір», куди, окрім ран-
ньої лірики і віршів про Індію, увійшов цикл «Людина».
Цей цикл було перекладено російською мовою і видано
окремою книжкою (1961; українською мовою — 1962),

за яку наступного року поета удостоєно Лєнінської премії. Межелайтіс зобразив узагальнено-гіперболізовану постать сучасника, котрий ногами «о земну опирається кулю», а руками «на собі держить сонячне коло». Цей поетично-умовний образ, написаний у романтичних тонах, звучав піднесеною мелодією, яка славила силу й могутність Людини епохи початку освоєння космосу. В поезії шістдесятих років «космічні» мотиви були вельми розповсюдженими. Але не багатьом поетам вдалося поєднати нестримний політ фантазії із відчуттям міри реальних можливостей земної людини, злітувати в єдине ціле абстракцію і живий образ. Межелайтісу — вдалося! І саме тому, що болі й радощі світу вмістилися в його серці, розширяючи і розриваючи його. Він відчуває недостатність канону узвичаєного вірша, шукає нових засобів передачі різноманітного ритму навколишнього світу. В поезії Едуардаса Межелайтіса того періоду домінує вуглуватість, динамізм, наближення різних, часом, здалось би, зовсім непокєднуваних явищ і речей.

Проте не тільки і не так зовнішні зміни (на рівні форми вірша) визначили новаторство художницького мислення поета. Головне, що в полі його зору постала нова людина, і людина не лише сучасності, а й майбутнього. Так, це ідеал. Так, «нелегко людині, — як напише згодом Едуардас Межелайтіс, — відчуті в собі людину, зростити в собі людину взагалі, але ще важче вивільнити в собі людину, значно більшу, ніж та, яку зуміла вона відкрити спочатку». Людина епохи дерзновенних задумів перетворення світу, людина, яка знає ціну життю і смерті, любові і ненависті. Поет подає її укрупненим, максимально укрупненим планом — ніби конструюючи ціле з окремих частин — «Мое тіло», «Руки», «Кров», «Серце», «Очі», «Голос», «Волосся», «Губи» і т. д. Проте автору вдалося уникнути схематичного анатомування — окроплена «живою водою» потужної емоції поета, ця, мало б здатися, складена постать оживає, і якраз не в абстрактній іпостасі, а з пластичною передачею духу епохи. Критика навіть сприйняла весь цикл як один твір — поему. Досить уважно перечитати чільний вірш циклу — «Ліра», щоб перейнятися суперечливою напруженістю нашого дня. Струнами уявної ліри поета є не тільки невидимі байдужому оку нитки, що протягнув жайвір від землі до неба, не тільки «прив'язані до хмар лісів зелені струни», не тільки «струни буйні та дзвінки — рясне колосся жи-

та», але й навіть «димар дзвенить, немов струна, і просто, й урочисто». «Людина» Едуардаса Межелайтіса спрямована в сучасність. Поет досяг багатовимірності зображення. Певне явище чи предмет розглядається в усіх можливих ракурсах, і тим самим виявляються «приховані» ресурси наповненості образів. Людське серце — це і яблуко червоне, і куля, на земну подібна, й сторожке калатало... Серце поета вміщує в собі біль і радості усього людства:

Гóri горя серце мені тиснуть,
ріки сліз до мене в серце ллються.
Серце б'ється, серцю в грудях тісно,
всі серця людей у ньому б'ються.

(«Серце»)

Яблуко налите соком — тому воно життєдайне. Серце поета, хоч обважніле від свинцю, від крові невинно загиблих людей, теж життєдайне, бо несе планеті «вирвану із будучини пісню». А ось подивімось, як поет веде нас від уявлення про кров людську, котра ніби «джерельця малі й ручаї, що збігаються в Німан», до пристрасного:

І по тілу моему,—
чую я,— гаряче
вже не кров то струмує,
пісня, пісня тече!

(«Кров»)

А ми ж простежили, як вбираються у людську кров всі щедроти й турботи світу, як здобуває вона повносилля. Справді — як пісня!

Цим віршем, до речі, легко проілюструвати органічну потребу поета в оновленні форми вірша. Ритм рядка варіюється відповідно до зміни смислового навантаження, тобто форма і зміст нероздільні, це — єдине ціле.

Едуардас Межелайтіс сміливо, часом аж відчайдушно «ламає» звучання рядка, коли того потребує хід поетичної думки. Він не боїться пояснити цю думку прозою, підсилити певну ідею або образ. Саме час диктує йому спосіб відображення того ж таки часу.

Людина у Межелайтіса одухотворена, сповнена снаги, життєлюбства і невичерпної сили. Гине Белоянніс, але утверджує своєю смертю життя і щастя («Не боюсь я!»). Герой вірша «Пов'язку розв'яжіть» на грані буття, на

краю «глибокої могили» наказує катам зняти пов'язку з його очей. Він не боїться смерті:

Я знаю: я помру, але, життя — мій друже,
Я буду у тобі, бо буде жити світ!

Не дика сила руйнації рухає світом, а життєдайний і тому нездоланий дух людяності, творчості («Ні, не ти, руйнівник, переможеш!»).

Цикл увінчується віршем «Ікар» — ясновидим передбаченням космічної ери. Здійснилася віковична мрія людства, людина злетіла в небо, прийшов сучасний Ікар, що йому підкоряється і космічний простір.

Чого ж бо тобі на землі ще бракує,
тобі, комуністу?
Лиш тільки зірок під ногами.
Лиш Всесвіту тільки, розкритого навстіж, мов серце.

Едуардас Межелайтіс володіє щасливим даром співвіднесеності поняття, невідвладного конкретному сприйняттю людиною, із виразною деталлю, так би мовити, мікросвіту особистості. «А той, — справедливо стверджує поет, — хто може на долоні зважити піщинку, у пісках невидну, той відчуває всю планету». Взяти хоч би вірш «Жінка», рядок з якого щойно процитовано. Вірний принципу об'ємного творення поетичної матерії, Межелайтіс зображає жінку відповідно до різних уявлень про красу, «синтезуючи» їх у пластичний, почуттєво насичений образ. Інтерпретуючи роботи славетних художників, він виділяє те спільне, що просвічує крізь будь-яку систему художнього зображення:

Мені здаєшся ти такою —
земною водночас і неземною.
Щодень ти неоднакова і різна —
ласкава й грізна,
шляхетна й недосяжна,
в красі суворій невимовна,
розумна і відважна,
натхненна і гріховна,
манлива,
наче вогник у вікні...
Така й потрібна
ти мені.

Увесь цикл перейнято ідеями величі, краси й сили людини. І, як справжнє мистецтво, такі вірші зрозумілі, близькі кожному на землі. Національне начало (воно

виражається у Едуардаса Межелайтіса усім світобаченням, сприйняттям життя у відповідній для литовського народу формі) невимушено переходить у загальнолюдську, інтернаціональну субстанцію. «Людина» Межелайтіса,— зазначав Й. Ланкутіс,— книга дуже литовська. У ній ясно відчувається той романтичний підйом, який нині переживає литовський народ, прагнучи взяти участь в усьому, що відбувається на нашій планеті. Ліричний герой цієї книги — людина, литовець, комуніст, а його батьківщина — край Німану і бурштинової Балтики...»¹

Сам Едуардас Межелайтіс зізнався: «Я довго думав, хто вона, людина моєї книги? Литовець? Росіянин? Англієць? Негр? І дійшов висновку, що насамперед вона — Людина. Коли-небудь все-таки людина всієї планети буде, напевно, тільки Людиною. І хіба цього їй буде замало?»

До речі, Межелайтіс належить до авторів, котрі щедро «пояснюють» свої твори, розкривають обставини і мотиви їх написання, виділяють ідеї, якими керувалися у творчому процесі. Так виникли книги своєрідних автокоментарів «Ліричні етюди» (1964), «Нічні метелики» (1966), «Монтажі» (1969), «Обрії» (1970), «Барокко Антакальніса» (1971), «Вежа ілюзії» (1973). Роздуми автора над соціальними й естетичними проблемами, над творчістю змінюються віршами, які відтінюють логіку міркувань на глибокому емоційному тлі поезії.

І в своїй подальшій роботі Едуардас Межелайтіс не змінює «об'єкту дослідження» — в полі зору та сама людина сучасності. Вже наприкінці 50-х років поет зрозумів похибку, якої припускався довгий час, намагаючись у кожному вірші геть усе роз'яснити, розтлумачити². І для співтворчості читача не лишалось якоїсь прихованої духовної напруги, він перетворювався на пасивного сприймача. Тим часом мистецтво повинно потрясати, викликати біль і співчуття, співпереживання і радості, і горя. А це неможливо поза величезною роботою душі — серця і мислі. Так, поезія Едуардаса Межелайтіса значно ускладнюється. Поглиблюється насамперед думка, створюючи пульсуюче «силове поле» між найзагальнішою абстракцією і найконкретнішою деталлю. У циклі-поемі «Людина» ми бачили, як поет з окремих частин зібрав

¹ Йонас Ланкутіс. «Человек» Э. Межелайтиса, с. 81.

² Див.: Межелайтіс Э. Контрапункт: Лирическая проза, М., Известия, 1972, с. 293.

грандіозний скульптурний монумент — Людину. Тепер поставало нове завдання — створити живописніший і деталізованіший портрет, не звужуючи, однак, панорами огляду. При крупності і нервовості «поетичного мазка», при масштабності бачення і мислення, поет чутливий до деталі, до виразності руху, барви: «Напівтони я полюбив давно». Його одухотворена пейзажна й інтимна лірика саме тонким нюансуванням почуттів викликає потік емоцій і, вириваючись за межі описаного, спонукує до тривалих роздумів і узагальнень.

Ще небо сяє, промені ллючи,
і на губах іще живе усмішка,
але листок уже зірвався нишком.
Це натяк. Але ти про це мовчи.

Так поет завершує опис переходу літа в осінь («Напівтони»). І останній рядок підносить пейзажну зарисовку до роздуму над сенсом життя взагалі. Це ж саме спостерігаємо у поезіях «Вишні», «Огорожа»...

Поет вимірює життя у різних площинах — як зв'язок і неподільну єдність з усією природою, як *уроки історії*, що не є лише застиглими згустками людського досвіду, а й активно формують наше сьогодення, і нарешті — життя вимірюється через трепет *творчості*.

Людині властивий погляд в історично віддалені часи, і що глибша та пам'ять, то величнішою постає особистість.

У циклі «Голос живого серця» поет передає свої почуття від подорожі до міста Леніна — Ульяновська. У просторому будинку, де виріс майбутній вождь революції, чутливе сприйняття історії як актуального досвіду дозволяє бачити не лише «слід давноминутих днів», але й вчувати їхній пульс, усвідомлювати нерозривність минулого із сучасним.

Як вартовий стою перед дверима,
Біля плеча — історія сама.

Цикл «Голос живого серця» наснажено ідеєю братерства, незабутнім відчуттям ліктя товариша по бойовій лаві («Нас Волга приголубила»).

Для Едуардаса Межелайтіса притаманний особистісний «вхід» в історію. Глобальність його поетичного мислення не перетворюється на самоціль, бо реалії і події минулого сповнені життєвого трепету, видобутого схвилюваністю почуттів.

Коли поет називає вірш «Моя Бразилія», то це не фамільярна фраза і не рефлексивно-споглядальне враження. *Моя* — адже це не лише екзотична країна — надія примарного щастя. Та Бразилія «вздовж Вілії» — поселення зубожілих литовських селян — глибоко увійшла в свідомість Межелайтіса. І ця давня трагедія невігойна в поетовій душі.

Глибокі історичні виміри приводять нас то в непокірну республіку негрів («Республіка Палмаріс»), то до наївно-чесних індіанців («Вакханалія»). Ми зустрічаємося з нескореним співцем чільйського народу («Чілі. Пабло Неруді»). Наше серце болить на руйновищі атомної трагедії («Дощ Хіросіми»). Ці повчальні уроки не можна людству забути, вони є часткою нашого життя — стверджує поет. Так, нашого життя, і тому автор не тішить читачів ідилічними спогадами, а — значно частіше — з болем нагадує про нелегкий шлях до світла:

Прагнула душа моя тепла
і в п'ятмі тремтячій та суворій
свій вінок з тривогою несла
металевий,
весь в іржі,
терновий.
(«Іржа»)

Де ж перебуває сам митець у многотрудному поступі до людського щастя? Це тема багатьох роздумів Едуардаса Межелайтіса. Чи не найконцентрованіші вони у вірші «Поет і людина». Увесь пафос твору спрямовано проти виголошеної іспанським філософом Хосе Ортега-і-Гасет зверхності митця над минущистю буття: «Справжній поет починається там, де закінчується людина». Мистецьке слово Межелайтіса позбавлене односторонності, що її проповідує прагматизм у мистецтві, поет зізнавався, що дивиться на слово, як музикант на нотний знак. Але він далекий і від «шаманства мовою», коли свідомість не проникає далі шкаралущі слова, вдовольняючись музикою звучання. У такого поета й виникає уявлення про вищість над тлінним світом. Ще у циклі «Людина» Едуардас Межелайтіс на повен голос заявив: поезія не лише «слово одне безтілесне», митець віршем бере участь «у творінні краси». А згодом баладу «Могила невідомого солдата» буде закінчено такою поетичною програмою:

Якщо хоче подолати мистецтво
смерть —
не слід ховатись і мовчати,
хай воно не стогне і не гнеться,
на весь голос слід йому кричати!

Тому ніяк не може прийняти поет тезу про вищість
художника над звичайною людиною:

Я довго чекав того дня, коли
дістану право називатися
поетом. Тепер я чекаю того
дня, коли відчую, що маю
право називатися людиною.

(«Поет і людина»)

Едуардас Межелайтіс свідомий перетворюючої сили мистецтва, свідомий його облагороджуючого впливу на суспільство, глибоко переконаний в тому, що поет передусім повинен бути людиною серед людей. Він розуміє і те, що «не краще геніям ведеться, ніж іншим смертним», що за одкровення, поетичне ясновиддя доводиться платити стражданням — якщо ти людина. Терзання Гете і Бетховена, смерть Лорки і Пабло Неруди, життєвий подвиг Мікеланджело і Донелайтіса, пророчі бачення Чюрльоніса і Врубеля... Скільки за цим усім проступає людського у найвищому розумінні слова.

Особливе місце у творчості Межелайтіса відведено осмисленню й інтерпретації спадщини геніального литовського художника і композитора Мікаолюса Чюрльоніса, у творчості якого поетові близьке злиття давніх міфів із прозінням майбутнього, сумірність земного часу із галактичними вимірами його течії. Улюбленому митцеві Межелайтіс присвятив кілька своєрідних глибоко філософських віршованих циклів, есе. «Світ Чюрльоніса» сповнений наскрізного симфонізму, багатовимірності зображення, по-поганськи ясного, соковитого світовідчування. «Він,— пише поет про Чюрльоніса,— схилився перед джерелом життя — Сонцем і вважав, що створення світу ще не закінчено. І необхідна його, Чюрльоніса, посильна допомога». Який близький самому Межелайтісу мотив оптимістичного сонцепоклонства. Згадаймо — поетова Людина теж сягає Сонця. І у вірші «Око» автор підкреслює схилення перед ним як джерелом життя:

Стільки вже навіршували про Сонце,
що хочеться викреслити це слово.

Сонце із вірша викреслить легко.
Спробуйте викреслити слово «Сонце»
із голубої сторінки неба!

Справді, пробували його викреслити «олівцями гарматних жерл», чорними хрестами «тьмяно-сивого диму», «дротом колючим плутали сонце», але Людина знову і знову звільняла чистий лик світила — на благо життя.

Активна, перетворююча сутність мистецтва Чюрльоніса надзвичайно близька Межелайтісу, прозирання космічної гармонії суголосне закликати відкрити в собі Людину.

Нам звичний «кардіограмний» пульс циклу «Світ Чюрльоніса». Ця «прозопоезія» дає можливість виявити глибинне бачення широких овидів життя, поєднати епічну оповідь із ніжним ліричним струменем, заглиблений філософський роздум з темповістю ХХ століття.

Та ось в останні роки у нових книжках поета «Лінголінге» (1977), «Фіалкові сузір'я» (1977), «Моя Ітака» (1978), «Моя ліра» (1979), «Казка» (1980) дедалі частіше зустрічаємо канонічну строфу, настроїв багатьох віршів навіть до певної міри елегійний, філософськи-задумливий. Що це? Хіба втихли нервові ритми? Хіба зменшилися нові швидкості?

Чи, може, вичерпався використовуваний поетом арсенал вірша, вірша, що пульсував як кардіограма непогамовно бурхливого всесвіту? Гадаю, що ні. Просто, надзвичайно чутливий до життя, Едуардас Межелайтіс вловив інші ритми, відчув свіжий подув доби. Залишається те ж напруження думки, та ж вразлива емоційність. Але, говорить поет, «людина, котра живе в гуркоті і темпі сучасного міста, дедалі більше тягнеться до чистої мелодії струмка, до шерхоту жита, до шепотіння трав». А в іншому інтерв'ю Межелайтіс зізнається: «Знову звертаюсь до традиційного вірша, чотиривіршів. Відмовився на певний час від верлібрів».

Так і буває в творчості, бо вона нероздільна з життям. У процесі взаємообумовленості, взаєморозвитку перебувають дійсність і мистецтво, відповідно формуючи одне одного.

Складність думки Едуардаса Межелайтіса не зменшується від зміни форми виразу, від наближення вірша до традиційних розмірів — просто така форма відповідніша нині потребам людини і змаганням часу. Подивімося, яким напруженим почуттям пронизано лейтмотив вірша «Землі» — «ти пробач мені». Глибинний підтекст має цей

твір. Поет просить пробачення за болі, рани, образи, кров, які являло життя. Прихований зміст поєднує ці болі з тою виною, яку почуває поет за людство, несучи в серці цілий всесвіт. Болить совість — значить надто мало він іще зробив для людей, коли навіть за добро треба просити пробачення у Землі. Боротьба за те добро ще не завершилася. І в цьому поет бачить свою вину.

Творчість Е. Межелайтіса йде в глибокому річищі руху всієї литовської радянської літератури, літератури цікавої, різноманітної. Разом з ним плідно працюють поети воєнного покоління й ті, що прийшли в літературу по війні, але вже зробили значний внесок, — Ю. Марцінкявічюс, А. Балтакіс, А. Малдоніс, В. Шимкус, Ю. Вайчюнайте, М. Мартінайтіс... Багатий на таланти скромний литовський народ-трудівник.

...Читати вірші Межелайтіса непросто. І не тільки тому, що треба знати й відчувати поезію Уїтмена й Фроста, Лорки і Донелайтіса, не тільки тому, що самого Межелайтіса не досягнеш повністю без попереднього хвилювання перед полотнами Чюрльоніса і Левітана, Врубеля і Сар'яна. Вона, ця поезія, зрештою, складна не повністю використанням скарбів світової культури, а насамперед — потужним осмисленням їх, інтелектуальною напругою, що якоюсь невимірністю емоцій перетворює зовні прозаїчні речі на поезію. Щоб по-справжньому проникнути в неї, ця поезія потребує і неодноразового читання.

Твори Едуардаса Межелайтіса відлунюють всесвітнім і водночас таким знайомим нам земним болем. Болем життєдайним, очисним. Світлішаєш душею, напружуєш думку, переживши слово поета.

ВЯЧЕСЛАВ БРЮХОВЕЦЬКИЙ

ПОЕЗІЇ

ЖИТНЄ ЗЕРНО

— Литва...

...І в землю падає зерно —
маленьке сонце у житло привітне;
крізь кору криги вирветься на світло
й крайцем хліба захрумтить воно.

Люблю його — пахучий і крутий!
Ледь кислуватий, він дає нам сили.
Як хліб отой, так круто замісили
характер житній мій, увесь земний.

— Литва!

Із пустирів, пожарищ і руїн
зерно, налите небом і весною,
зеленою постало далиною
між жовтих лип, червоних горобин...

Це теж своєю я зову Литвою.

— Литва...

Промінчик жита. Невеликий він,
з зеленими дитячими очима.
Як сторожко, як боязко він блима!
Не бійсь, малятко! Ти тут не один.

Рівніше дихай. Не рони сльози.
Од вітру захищу тебе грудима.
На руку! Вір мені! Бо я — людина.
Не побоюєш ні бурі, ні грози.

— Литва...

І серце гомінке зерна
все стукотить, жене угору колос;
звучить в полях його зелений голос,
зелена кров у вічність долина.

І ти — вже не билина польова...

Колосся держить зерен повні жмені,
вони вже золоті, а не зелені.

...Так, ми обое виресли,
Литва...

ЛИТВА

Отут Литва. Тут зливам лити. Поле.
Жита колосяться. Пташок пісні...
Литво, ти мій найкращий друже, доле
Свята. — Ходімо! — кажеш ти мені.

Йдемо полями. Чом би й не ходити,
Калпокаса пейзажі надивлять?..
І пори року Донелайтіса ¹ зустріти,
Мандруючи поволеньки в полях...

Зустрінься в путі М. К. Чюрльоніс *
І казку кольорову розповідь:
Литви, його принцеси, шлях від льону
Аж до сузір'я Рекс тепер лежить.

Зустрінься тоді кріпак Страздяліс ²,
У Баублісі Пошка привіта...
Жемайте, Креве, Цвірку стрінем далі,
Мандруючи у поле і літа.

¹ Тут і далі слова і вирази, позначені зірочками, пояснюються за алфавітом у «Примітках» в кінці книги. (Ред.)

² Страздас Антанас (1763—1833), Пошка Діонісас (1757—1830), Жемайте (Жімантене Юлія, 1845—1921), Креве (Міцкявічюс Вінцас, 1882—1954), Цвірка Пятрас (1909—1947) — литовські письменники.

Зустріне́ться Майроні́с і Яноні́с.
Лірично усміхне́ться нам Нері́с,
В Пірчю́пйяй * бі́ля Мате́рі соло́на
Сльоза́ впаде́ — обпали́ть обелі́ск.

* * *

Отут Литва. Тут зливам лити. Поле.
Жита колосяться. Пташа співа...
Я дякую, Литво, мій друже-доле,
Що добрі́ї сказа́ла ти слова́...

Пора́ вставать... Зійдемо́сь іншим часом...
Вертаю́сь луками... Дивую́ся усі́м...
Дорога́ не пригі́ркла цьо́го разу...
Теплі́ше ста́ло в серці́ у мої́м...

БІЛІ ПРОЛІСКИ

У батька мого був гарний голос. У зоряні вечори, акомпануючи собі на гітарі, він заводив дзвінких пісень, принесених з днів юності. Весна його життя минула на російських фабриках та українських рівнинах. І тому часто з його уст линули лірично-лагідні, романтично-замріяні мелодії — наче золоті доли України. Породили в мені батьківські пісні мрію про край, де золотавим морем коливаються пшеничні поля, срібним шумовинням вкриті квітучі сади, погойдують головами соняшники й земля дзвенить від наспівів красунь дівчат і завзятих парубків. Далекою й неприступною уявлялася ця земля мені, хлопцеві-робітникові німанського краю! І ще: розповів мені батько свою улюблену історію — про Тараса Бульбу. А, бувало, розсердившись на мене за непослух або пустощі, підкрутить свого вівсяного вуса й посвариться пальцем: «Гляди мені! Розправлюся з тобою, як Тарас Бульба з сином!» І не було для мене тоді нічого страшнішого за Тарасову розправу...

Таке було моє перше знайомство з Україною. А коли я вчився у Вільнюському університеті, то відвідував, можливо, ті самі аудиторії, в які багато років тому з сучасним заглядав підліток-кріпак, козачок пана Енгельгардта, майбутній геніальний поет і непохитний патріот України Тарас Шевченко. І ще на студентській лаві довелося мені стати перекладачем його безсмертних строф. Того року у Вільнюсі спалахнули студентські заворушення. Мені доручили звернутися до товаришів по університету з революційною відозвою. Сам я її писав, сам друкував у глибокому підпіллі, сам розповсюджував серед студентства, і в цій відозві використав кілька цитат з шевченківського вірша «У Вільні, городі преславнім». Пам'ятаю, відозва мала жвавий відгук. Так уперше простягнув мені руку великий Тарас Шевченко й відтоді я не розлучаюсь з його «Кобзарем». А до університетської стіни, за якою вчився малювати майбут-

ній співець України й де потім з рук у руки передавалися мої орнаментовані його цитатами листівки, прикріплено бронзову меморіальну дошку. І я кожного разу, проходячи повз неї й бачачи ім'я великого Тараса, пригадую перші свої кроки в житті і поезії...

У роки війни моїми найкращими фронтовими друзями були росіяни, українці, білоруси. Литовські воїни допомагали визволяти від фашистського ярма російські, українські, білоруські землі, а російські, українські, білоруські сини, в одному строю з якими йшли литовці-солдати, визволяли наш німанський край. Під Москвою, Орлом або Невелем, під Шауляем і Клайпедою з наших молодих грудей линула пісня «Белоруссия родная, Украина золотая».

А потім настав час, і я засів як слід за переклади співучих строф Тараса Шевченка на литовську мову.

А потім переклав і вірних продовжувачів його традицій: Павла Тичину, Максима Рильського, Миколу Бажана, Андрія Малишка. А правнуки великого Тараса — Михайло Стельмах, Платон Воронько, Олесь Гончар — стали моїми найщирішими друзями.

Чи міг я коли-небудь думати, що настане такий час, коли на Україні рідною мовою зможуть читати вірші литовських поетів, у тому числі й мої? А такий час настав. І за це ми вдячні тим українським друзям, які цю роботу почали, й тим, хто нині її продовжує, розширює й зміцнює.

Є в мене на Україні хороший, дуже хороший друг. Він багато зробив для литовської поезії, знайомлячи своїми перекладами українських читачів з янтарним намистом нашої лірики. Я маю на увазі поета Валентина Бичка, людину обдаровану, енергійну, працюовиту, яка чимало попрацювала на благо литовсько-української дружби.

На запитання — що я вважаю в поезії найголовнішим? — я завжди відповідаю: людину, гуманізм, інакше кажучи, людяність. У це визначення, само собою зрозуміло, входять і взаємини людей. І вершиною гуманізму, на мою думку, слід вважати дружбу й братерство між людьми.

Людина широких поривань, яку я любив, відважний пілот і письменник великого таланту, сказав би я прямо, — крилата людина! — Антуан де Сент-Екзюпері* сказав, що найважливішим обов'язком своїм як письмен-

ника він вважає роботу, котра допомагала б людині знайти людину і єднала б їх узами дружби. Таку гуманістичну програму видатний французький письменник протиставив зоологічній ненависті, розколу та ізоляції людей. Як добитися зближення — це вже інша справа. Велика гуманістична мета, очевидно, потребує й гуманістичних засобів. Ту велику роботу, яку виконують українські та литовські поети, перекладаючи рідною мовою найкращі взірці братньої поезії, на мою думку, слід віднести до найкращих засобів досягнення великої гуманістичної мети зближення, дружби й братерства людей. Через поетичне слово, через звуки музики, через барви палітри, через думку — такий справжній шлях великих ідей.

Програмну книгу «Людина» я присвятив культурі людини-творця і в ній висловив викладені вище думки про братерство людей.

Після виходу книги в світ на сторінках преси з'явилося багато різних, часом навіть цілком протилежних коментарів, і я був змушений цю роботу продовжувати, розширяти й поглиблювати. Мені важливо було ширше пояснити, що я мав на увазі, коли писав «Людину», як я розумію історію, час, життя, мистецтво, поезію, філософію та, нарешті, й самий вузол усіх цих компонентів — Людину. На широкі коментарі я вирішив відповісти нітрохи не меншим, можливо, ще ширшим антикоментарем. Розгортаючи й поглиблюючи тему «Людини», я у віршах і поетичній прозі написав цикл книг («Ліричні етюди», «Нічні метелики», «Монтажі», «Обрії»).

Невдовзі вийшла п'ята книга тієї ж серії, яка називається «Барокко Антакальніса». Доведено до кінця й останню книгу з цього циклу, яку названо «Вежею ілюзій». Цій справі я віддав ціле десятиріччя свого життя. А коли доведу до кінця цей цикл, то завершу один з найголовніших етапів моєї письменницької роботи й тоді спробую перейти в нову творчу галузь. Гадаю, що спроба повернути поезію в поезію, можливо, й не була даремною. А на дальшому обрії, що розкривається перед очима, як неозорі українські рівнини, бачу ще чимало невітленої краси. Слід було б спробувати досягти й її, і тому попереду ще чимало роботи, чимало безсонних ночей, чимало творчих мук і щастя.

Коли я вперше приїхав на Україну, була провесінь, і в Києві на бульварі Тараса Шевченка мені впала у вічі дівчинка з букетом білих пролісків. Це мене спочатку трохи здивувало. Адже наші литовські проліски — сині, навіть дуже сині. А потім я подумав: чому ж в усіх краях землі проліски мають бути обов'язково синіми? Чому не може бути білих пролісків? І чому не може бути рожевих або фіолетових? Чим більше барв — тим прекрасніший світ. Те ж саме — і в світі поезії. Тоді в Києві я фактично відчув розширення своєї поетичної фантазії, поетичного мислення, творчих обріїв. І досі не йдуть у мене з думки ті білі й ніжні проліски. Часто сняться вони мені і ввижаються у спогадах. І мені дуже хотілося б нової весни сині литовські й білі українські проліски об'єднати в одному прекрасному поетичному букеті.

ЛЮДИНА

ЛІРА

Не маю ліри я,
та жайвір в небі раннім
тебе із сонцем, земле ти моя,
зв'язав тонким співанням.
Струною срібною, напнутою до краю,
підтяг він землю в височінь щонайстрімкішу.
Я чисті й чуйні струни пальцями перебираю
і звук, мов кришталевий келих, в даль несучи крізь тишу.

А з келиха дзвінкого — неба голубого —
мелодія, гойдаючись, пливе, благословенна, щира,
мов злива заливає мої груди. Строго
під пальцями моїми дощ бричить, неначе ліра.

А ось прив'язані до хмар
лісів зелені струни.
Лише торкни ти їх, удар —
земля розбудить луни.
Зелені струни пальцями перебираю — плаче
сосна, здається, і гуде, і день холодний крає,
гойдається на вітрі і дзвенить, неначе
хтось «Ліс» Чюрльонісів * так мрійно-ніжно грає.
І срібний голос солов'я посипавсь, як намисто,
із струн зелених, з хашів молодих, із виру.

Іде весна і землю обійма всю чисто —
торкаю пальцями я лісову зелену ліру.

Як ті метелики — хмарки
у полі серед літа
тчуть струни буйні та дзвінкі —
рясне колосся жита.
Я пальцями перебираю струни в полі,
дружу з вітрами, житом: де не гляну —
хвилюються, шумлять лани широкополі,

звучить симфонія гулкою океану.
І під руками в мене стигле жито грає,
тріпочуть струни золоті і родиться, як віра,
мелодія про хліб, зворушша і безкрая,—
звучить в просторі колоскова ліра.

Неначе книга кам'яна,
лежить велике місто.
Димар дзвенить, немов струна,
і просто, й урочисто.
То білий квітень тягне струни знизу —
заводів димарі до сонячного кола.
Я пальцями перебираю струни — і залізо,
і сталь, і мідь лунають піснею навколо.
У небі струни димарів із жайворами разом,
мов сталь, дзвенять над світом праці й миру.
Сріблом і золотом, сосною, мислю, м'язом
дзвенить життя — я велеспівну маю ліру.

Складе матуся при вогні
долоні наболілі.
Здаються струнами мені
в матусі пальці білі.
Беру я пальці її білі, собі до серця прикладаю,
а вони струнами бринять, і звуки в серце ронять,
і звідти піснею виходять, і йдуть до небокраю:
в широкім світі скрізь і всюди ті струни лунко
ДЗВОНЯТЬ.

Мов промені зірок далеких, струни звисли,
лиш безконечність у світах — для них єдина міра.
В них срібло й сталь, підвладні мрії й мислі,
Іх мої пальці оживляють, мов струмки пустелю.
І слухаю я музику у місячному сьайві.
Дзвенить невидима
і в світі всюди чутна
моя ліра...

ЛЮДИНА

Ноги мої о земну опираються кулю,
руки мої на собі держать сонячне коло,
а між кулею й колом —
між землею і сонцем —
стою я...

Голова моя кругла, мов куля земная,
а в глибинах її, як в пластах, де вугілля й руда,
здобуваю, виплавлюю я, наче сталь,
все потрібне мені:
поїзди, що земну оперізують сушу,
кораблі, що скородять моря й океани,
і ракети, за блискавку гостру хутчіші,
швидші мислі моєї, здавалось, безмежно хуткої...

Голова моя кругла, як сонячне коло,
із глибин її промені світлі виходять,
на всі сторони ллють животворнее світло,
живлять землю життям,
наливають їй сили.

Що земля,
що без мене вона?
Нежива, зморшкувата, приплюснута куля,
що у безкраях Всесвіту мовчки блукає ..
і у місяць, як в дзеркало, дивиться нишком,
бачить мертвість біду на обличчі своїм неводливім...

І земля від нудьги породила мене
і в дарунок дала мені голову круглу,
дуже схожу на сонце і землю.
Голова моя, в думках ясна,
стала нині сильніша,
ніж сама вона — куля земна.

Покорилась рукам моїм дужим земля,
я красою її оповив.
Хоч земля й породила мене,
я створив її наново —
кращу, вільнішу, чудову.
Не була вона зроду такою.

Ноги мої о земну опираються кулю,
руки мої на собі держать сонячне коло.
Я — мов міст між землею і сонцем.
По мені сходить сонце на землю,
а земля править шлях свій до сонця.

Обертається все навкруг мене,
що поставив я сам на землі,

рук творіння моїх,
мої прояви — твори —
наче та карусель мальовнича.

Обертається все навкруг мене:
життеграйні міста у невпинному русі,
брили світлих, веселих, просторих будинків,
асфальтовані площі й мости, повні гомону-шуму,
літаки й кораблі, моїм рухам покірні,
трактори і верстати, моїми руками зогріті,
і ракети, породжені мозком моїм неспокійним.

Стою, мудрий, твердий, мускулистий, плечистий,
від землі виростаю до самого сонця,
випромінюю сонячні усміхи, земле, на тебе,
на всі боки — на Схід і на Північ, на Південь,
на Захід.

Світле завтра творю,
комуністом зовусь не даремно —
я,
Людина.

МОЄ ТІЛО

Мое тіло — це земне тепло,
що мене зігріло і зростило,
крові біг з річок своїх дало,—
це землі живе, тремтливе тіло.

Мое тіло з молодих стеблин,
напилося дощу воно і вітру,
увібрало в себе плин хмарин,
барв, розлитих у полях, палітру.

Я із сонця, з жовтого піску,
з колосків сивіючого жита,
з ягід у зеленому ліску,
з дерева рясного — многоліта.

Мое тіло з хліба на столі,
житнього, наїдного, пухкого,
з грона хмелю на в'юнкім стеблі,
із зерна ячменю молодого.

З риби, із веселки угорі,
з краплі молока й морської бризки,
із вогню рожевої зорі,
з яблука, із сонячного блиску.

Мое тіло — м'язи мої й кров,
(Іх саме безсмертя породило)
хай загинуть, але встануть знов —
це землі живе, тремтливе тіло.

РУКИ

Ви бачили дерево, напнуте вітром,
що, груди підставивши бурі, стоїть,
готове змахнути, мов крилами, віттям
і легко злетіти в далеку блакить?

Б'є злива, і краплі сповзають по вітах,
по буйних, погнутих, упертих гілках,
як піт до робочих, горінням налитих,
по жилавих, дужих, невтомних руках.

Потріскались віти важкі, товстокорі,
і ламле їх віяння зле вітрове.
Та дерево, поки в землі його корінь,—
воно плодоносить, працює, живе.

І прагне угору зеленими крильми,
де чорні, як ворони, хмари зійшлись.
А сонце ті хмари прогнало й розкрило
веселу, грозою очищену вись.

Ви бачили дерево?

Схожий на нього,
я руки підводжу, мов пруглі суки,—
і доброї сили, і гарту міцного
дві вільні, щасливі, робочі руки.

Рукам моїм —
воля і радість в роботі,
їм сіяти, жати, орать переліг
і хліба шматок, що здобутий у поті,
держати щодня у долонях своїх.

На руки до мене з далекого краю
прилине ослаблений холодом птах;
і спів його чистий далеко лунає,
бо сонце світанку у мене в руках.

О руки, ви творите світ неозорий,
як промені — світло, як бризки — туман,
як творять піщинки підхмарнії гори,
як краплі маленькі — грімкий океан.

Я всюди працюю —
угору ізнизу
ношу вантажі на морські кораблі,
чавун виплавляю і ріжу залізо,
з косою іду по зеленій землі.

Важкі мої руки придатні до всього —
червоне знамено держати в бою,
поранених з пекла нести огневого,
людей рятувать
у біди на краю.

Міцні мої руки,
ведуть вони плуга,
усе вони вміють, усе їм з руки:
і атомних станцій висока напруга,
і запуск ракети в майбутні віки.

Усе на планеті
рукам моїм зручно:
і квіти полити, і хліб замісити,
і дім збудувати, і вистрілить влучно,
й розкрити полоненому птахові кліть.

У горі людському, як ніч, непрovidному,
потрібні до болю
мої дві руки:
щоб голову гладить хлопчині безрідному

і сльози невітшні стирати з щоки.
Потрібні ці руки,
 щоб руку ворожу
схопити, знешкодить затаєне зло
і другу руку, ласкаву й хорошу,
потиснути міцно і дати їй тепло.

Я маю ці руки.
 Є всюди їм діло,
і скрізь на них попит у нашім житті,
вже золото впало в ціні, помарніло,
та ціняться руки мої золоті!

У мене їх дві.
 Я віддам їх обидві
верстату й будові, польоту й ріллі,
безмежній роботі, а треба, то й — битві,
навіки улюбленій рідній землі!

КРОВ

Тихо кров моя плине, струмує по жилах, мов ріки,
мов потоки стрімкі, мов джерельця малі й ручаї,
що збігаються в Німан, хвилястий, могутній, великий,
і у море Балтійське пливуть у його течії.
Уночі ріки чорні. Туман лиш, біліючи, висне.
А на дні чорний мул усю темінь у себе ввібрав.
Та уранці, лиш сонце червоне, мов ягода, бризне,—
хвилі враз рожевіють, як виткані з ниток-заграв.

Мої жили, мов ріки,
кров бурхливу несуть;
наче Німан великий,
пролягла її путь.
Німан в Балтику плине —
Наче в серце мені.
Сходить сонце червоне,
хвилі грають в огні.

Моя кров уночі прибуває у тіло до мене,
тихо входить у жили із добрих і простих сердець
персонажів Історії, що ніколи не сходять зі сцени,

тих, що зрошують колос щасливій землі на вінець.
Уночі чорний мул швидко ріки несуть темнодонні,
І тумани тремтять, без пуття бродять тіні нічні.
Та лиш вранці зоря скрізь розвісить знамена червоні—
все ясніє ураз, кров червона біжить у мені.

Моя кров пахне хлібом,
мандрує від серця по тілу:
і я кров'ю своєю —
червоним знаменом своїм —
труд народу мого,
його правду, і щастя, і силу
буду завжди живить,
воедино зливатимусь з ним.

Моя кров протікає нешвидко по тілу, й дзюркоче,
і співає про сонце, про плуга сталевого слід,
про людину, про розум її і про руки робочі,—
моя кров виливається піснею з мене у світ.
В пісні тій ранок з ночі мандрує в край вічного літа,
хліб і труд в ній живуть, набираються вільги хмарки,
моя кров уливається в стебла зеленого жита,
її краплі, мов зерна у колосі, стиглі, важкі.

Строфи вірша живого,
що далеко луна,—
моя кров червоніє,
повносила, земна.
І по тілу моему,—
чую я,— гаряче
вже не кров то струмує,
пісня, пісня тече!

СЕРЦЕ

Що таке у грудях серце? Може,
камінець? Чи яблуко червоне?
Може, куля, на земну похожа?
Калатало сторожке й безсонне?

Що б там не було, а океани,
гори і пустині є у ньому.
Людське щастя, радість; болі, рани —
все у серці міститься малому.

Благодать земна. І праця. Й радість.
Ранок дзвоном променевим дзвонить.
Я прокинувся і в дорогу зладивсь,
серце уперед мене підгонить.

Дзвін дзвенить-гуде в небесній кліті,
йому світла й щастя не доволі.
Тісно дзвону у широком світі,
серце теж у грудях прагне волі.

Калатає дзвін. Ой калатає!
Дужче й дужче. Не жаліє серця.
Шторм травневий в серце улітає.
Дзвін розбився. Серце дужче б'ється.

Дзвонять груди переливним дзвоном,
пробігають в серці щастя хвилики...
Та чи ж тільки благодатним тоном
дзвін землі настроений? Не тільки.

На прицілі держать нас ракети,
смерть регоче, чинячи сваволю.
Затремтіло серце у поета,
людське серце, все в крові од болю.

Де в людину кулі б не летіли —
всі вони мені вціляють в серце.
Стільки вже свинцю в моєму тілі,
що воно схилилося і гнеться.

Хто ступає по чужому полю
хижим кроком чобота важкого —
моє серце топче, повне болю,
розкладає міні біля нього.

Гори горя серце мені тиснуть,
ріки сліз до мене в серце ллються.
Серце б'ється, серцю в грудях тісно,
всі серця людей у ньому б'ються.

Ллється кров людей невинних в світі
через моє серце, мої жили.
Вже всі вінця нею перелиті,
умістить її немає сили,

Адже серце, від свинцю, від крові,—
справді наче яблуко налите,
враз поспіє, і — даруй на слові! —
вибухне, й розсиплеться, розбите!

Що ж!

Така вже доля у поета,—
то дарма, що серцю в грудях тісно.
Хай лиш тільки слухає планета
вирвану із будучини пісню!

ОЧІ

Два ока,
наче зорі, весь світ озирають,
все їм видно звисока.
Линуть болю підстрелені птиці —
все вбирають у себе зіниці.

Два ока
зголоднілими хліба просили...
Мов знамена червоні, два ока
закликали до бою щосили.

Два ока —
дві кулі —
били ворога прямо у груди,
недріманні були і неснулi,
не ховались від ката нікуди.

Два ока
мандрували лугами, полями,
розтікались вони ручаями.
Вже на дно опустились глибоке
муть і кров;
і тепер вже два ока
спочивають собі під бровами,
наче під затишніми кущами.

Два ока
світлі промені всотують в себе.
Виноград напивається соку —
так два ока п'ють сонце із неба.

Два ока
заспокоюють серце людини,
мов метелики в полі широкім
голубої весняної днини.

Два ока —
дві сестриці, два дружних дівчатка —
все ясніють, сіяють, нівроку,
мов два сонечка — два коліщатка.

Два ока,
мов два полум'я, линуть землю.
Тільки хмара тяжка — оболока —
запечалить їх тьмою своєю.

Два ока
знову світлі, як хмара проходить;
знов їх манить дорога широка,
вони знову зіницями водять.

Два ока
підморгнули —
і інші два ока
вже сміються, і сльози з них ллються,
жить не хочуть вони самото.

Два ока
хочуть жити, щоб люди ніколи
злом і лихом очей не кололи
одне одному люто й жорстоко,
щоб в очах все сіяло навколо:
люди, місто, і річка, і поле...

Та у всього є строки свої.
Зупиняються раптом потоки.
Тож в своїй течії
обміліють колись ручаї —
мої очі —
два ока...

ГОЛОС

В мого голосу власне життя. В нього власна історія.
І своя біографія.

Хочеш чути його біографію? Так тоді ми не з нього почнемо, а з твого торохкого голосу, бо у вухах моїх і досі не затихли його перекоти.

Ще луна на землі не затихла від твого ваговитого кроку, не загоїлись рани криваві від твоїх пазурів, а вже знов ти поглянув на мене сердито, знову чую я той ще похмурий, гіркий, димуватий твій голос.

Я спитаю тебе: хіба вітер, що на тебе повіяв звідси, не пече твоїх шрамів темних, хіба дихання тих пожарищ, що іще не остигли досі, хіба попіл осель згорілих не опалюють тобі щоки?

Хіба вітер, що знову віє, не обліг твої очі димом від книжок моїх, що спалив ти?

А обличчя твоє краплини дощові хіба не вважає за рясні, неутішні сльози матерів і дитят маленьких?

А хіба блискавки, що, як змії, миготять у грозовім небі, не нагадують, як вогнем ти нищив світлі міста і села?

А хіба громовиця літня не звучить тобі спогаданням, давнім відзвуком братовбивства?

Хіба поле, яке ти ореш, не розносить навколо сморід тіл, що тліють в могилі вічній? Може, ти й розстріляв людей цих, і то, може, твої все жертви?

І хіба ти не розумієш, що від вчинків твоїх минулих залишилась тільки калюжа сліз гірких та тяжкої крові?

Якщо серце твоє мов камінь — хай, кажу я, на тебе віє і обличчя твоє хай палить сивий попіл пожарищ чорних!

Якщо серце твоє мов камінь — хай не краплі дощів весняних, а омивють пекучі сльози помарніле твоє обличчя!

А якщо пробудилось серце у тобі і ти відчуваєш в роті присмак гіркого диму, якщо їсть тобі горло попіл і дощу молодого краплі солонять твій язик, мов сльози,—

Вірю я, що людина звіра все одно у тобі перемаже!

Із руїн, я кажу, і кладовищ, з книг попалених, чорних згарищ тягнуть вічка свої до сонця ніжні-ніжні білі троянди.

І од них не відгонить зовсім ані порохом, ані димом...

І в їх пахощах благодатну світлу радість вловити можна...

І дитячко до них руками дотягтися жадібно хоче...

Ми схиляємось не перед смертю а чи зненавистю, ми не помсти, ні, не помсти тупої прагнем...

Ми схиляємось перед дитячком, що прийшло на цю вічну землю її радісним спадкоємцем...

Я почув твій розлючений голос, і тобі я відповідаю своїм голосом простим, людським.

А ти хочеш почути інший голос, той, що давно я втратив, — ніжний голос співця-поета.

Що ж, почну, коли так, біографію свого голосу, що іще не записана в жодній офіційній анкеті кадрів.

А хто винен у тому, що голос поета, коли бомби свистіли й гранати, наче град, осипали землю, винен хто, що цей голос поета, мов солдат, загрузав у заметах, замерзав та ішов крізь вітер, у вогні і диму палився.

В нього кулі летіли, він падав, і кривава на ньому рана ще і досі не затяглася.

Голос той — жертва грізного віку, — мов життя багатьох мільйонів, також кинутий був безжально на вівтар — у пекучий племін.

Голос той пройшов Освенціми,* і Пірчупіси,* й Панеряї,* і торттури, і муки...

Голос той знав і холод, і голод, крематоріїв нори пекельні,
знав і атомний жах Хіросіми *...

Голос той живим залишився, бо уперто в бою змагався,
та кривавляться його рани, не загоєні навіть часом...

Звісно, шкода поету голосу, та ще більше було йому
шкода людини...

А коли вже судилось голосу у кривавім бою загинуть —
хай загине голос поета в справедливій борні за людину!

І не будемо сперечатись, хто ж бо винен у тім, що куля
ще сидить у поетовім голосі і не вийнята досі.

Та поранений голос волає:

— Вірю я у людину й дивлюся на цей світ молодими очима,
своїм голосом непомерлим іще пісню співаю чисту.

Квіти, квітніть, спалахуйте, блиски, хлібороби, розорюйте
землю, засівайте зерном її добрим!

Світ малий ще, кажу: хліб щоденний не в усіх на столі,
і не кожна сім'я іще має оселю.

Приснився ти мені сьогодні,
Увесь у пающах війни.
Пізнав я голос твій холодний,
Мов звук розтятої струни.
Це він звучав, коли ішов ти
По селах через кров убрид,
І залишався попіл жовтий —
Твого походу свіжий слід.
Лишив луну цей голос лютий,
Вона кричить у темі ночей
І не дає мені заснути,
Не сходить привидом з очей.

Матері, піднімайте до сонця голівки малят і не бійтесь,
що сонце померкне!

Хіба сонце, питаю, повинно погаснути? Хіба спалить пожежа цю землю?

Чи не краще дивитись на те, як палає земля на зорі
в сяйві сонця ясного?

Чи не краще, щоб більше на світі малят матерів обіймали
за шиї і до сонця тягли свої білі долоньки?

Щоб все більше щодень було хліба в людини!

І квіток, я кажу, щоб все більш розцвітало на луках!

І щоб слово «війна» на землі словом «мир» замінити!

І щоб слово «біда», я кажу, замінить словом «щастя».

Це волає мій голос, кажу,
ще і нині готовий на смертну атаку.

І, здається, усе я сказав.

Більш нічого не можу додати,— це і вся біографія мого
голосу.

А вона, як ви бачите,
ще не закінчена...

ВОЛОССЯ

Питаєш, чому голова моя сивою стала,—
була ж бо чорніша воронячого крила!
Скажу: це від щастя ясного вона засіяла,
бо горе перемогла.

Коли ж ми навіки здолаєм біду і досаду,
в моїй сивині чорнота не проблісне й на мить;
мов яблуна біла, я буду стояти край саду
і людям світить.

ГУБИ

Губи — ніби із бою,
ще гарячий знамена одірваний шмат,
що проніс над собою
ув останню атаку невтомний солдат.

Жить не можуть ці губи
без води і без хліба, терпких ягідок.
Ім багато що любе —
присмак їжі солоний, пахучий димок.

Люблять мед вони й каву,
жар палкої цигарки, і доторк вина,
і розмову цікаву,
щоб розкрилась людина уся доповна.

Коли губи розкриті —
це гніздо, із якого шле серце в політ
ті слова, ще не чуті у світі,
що, мов птиці, облітують світ.

Скрізь шугають їх крила —
по зеленому полю й по білих містах.
І у тім їхня сила,
що гніздо своє знає, де вивівся, птах.

А то часом з трибуни,
з губ, мов з хмар — блискавиця торохкає-б'є,
Грім розкочує луни;
але буря минає — і тихо стає.

І уже повносокі
губи, наче веселка над білим лицем,
жінці ткнулися в щоки,
як та хвиля у берег з легким вітерцем.

І все ближче до вуха,
і вже шепіт із серця нечутно зрина;
жінка слово те слуха
набагато ще тихше, ніж тиша земна.

Губи в губи — і м'яко,
і ласкаво злилися в цілунку лункім,
мов стулились два маки
й зразу полум'ям стали, вогнем пломінким.

На дорогу узлісну
тільки вийдеш — почувеш і щебет, і спів.
І підсвистують пісню
твої губи, піймавши пташиний мотив,

Летється вірна розмова
вітру з лугом, немає розмови дзвінкіш.
Ти без жодного слова
пісню вітру самими губами свистиш.

Хочу хліба, й любові,
і цих, любих в розмові,
губ...

ДУМИ

Мої думи —
наче птахи на льоту,
ваші мандрі — не пусте кружіння.
В зоряну здійнявшись висоту,
подолали ви земне тяжіння.

Зорі, зорі! Ви — як світло міст.
Скільки людство не живе на світі,
прокладає вічно воно міст
у простори, зорями повіті.

Зорі нам світили іздала —
Їхня збагатилася родина.
Зорями — рубінами Кремля —
небовид поповнила людина.

Зорі, зорі! Ви з далеких плес
мої думи маңите до себе.
Ви не ті, що падають з небес, —
що з землі здіймаються у небо!

Мої думи швидші, ніж вітри,
і за час хутчіші, безупинні.
Я ще сам дійшов лиш до гори,
а вони давно вже на вершині.

Мої думи — мої птахи!
Що — гора?
Зорі — їм пристанище в польотах.
Та надходить і для крил пора —
надломитись можуть у висотах.

Свою матір — землю — я люблю,
мої думи з нею лиш щасливі.
Сядуть, наче птахи, на ріллю,
щоб іти за трактором по ниві.

Вони линуть в заводським краю,
слухають верстатів перегуки.
Ось зустріли дівчину мою,
сіли їй, щебечучи, на руки.

Йдуть вони крізь трави запашні,
дзьоби омивають у джерелах.
Ягоди визбирують смачні —
хочуть віршів нанизать веселих.

Уночі, вгорнувшись крилом,
обліпивши віти шелестливі,
після мандрів сплять спокійним сном
мої птахи —
думи незрадливі.

Знову ранок — знову на крилі,
знову путь, меті своїй служіння.
І з тяжінням древньої землі
зоряне єднається тяжіння.

ДЖЕРЕЛО

Під сонцем палким оживає
з-під снігу полянка руда.
З оголених персів спливає,
хлюпоче весела вода.

Дзюркоче, сміється од світла,
біжить по торішній ріллі.
Мов дзвоник, що вилитий з срібла,
дзвенить у ній серце землі.

В дорозі спинися і сміло
нагнися ти до джерела,
щоб враз у натомлене тіло
сила земна увійшла.

ЛЮБОВ

В моїм серці осліпла любов
випадково, ще в давній порі.
Я, мов птах, височінь поборов
і спустився на дальній зорі.

Заздрять крилам моїм, а я їх
опалив, на зорю летючи.
Заздрять крилам моїм, я на них
мчав наосліп, немов уночі.

Це началом було світовим,
першим коренем світобуття,
а тепер розростанням новим
вже продовжилось наше життя.

З того дива сміється весь світ,
що живе хтось на дальній зорі.
Відшукаю пташиний я слід,
повернусь на простори старі,

повернусь я на землю свою, —
мое серце і досі ж бо там.
Не зорю я, а землю люблю
і нікому її не віддам.

По теплу знудьгувався я так
і по хлібу у ріднім краю.
Яка сіль, зрозумів я, на смак,
пахне дерево чим у гаю.

Вечорами дивлюсь кожну мить
я на землю свою крізь світи.
Ні, не можу тут більше сидіть, —
знаю, в мене вдивляєшся ти.

Я вернувся. Покинув зорю.
І нічого тобі не кажу.
Тільки люльку духмяну курю
та одержу намоклу сушу.

Ти мовчиш. Ти ж бо тут, на землі,
розцвіла, мов троянда ясна.

Я посивів іще... На столі
боком келих лежить з-під вина.

П'ю я, п'ю поцілунки твої,
треба їх, наче солі, мені;
і без суму дивлюсь на краї,
де я був, на зірки вдалині.

ЖІНКА

Мені здаєшся ти такою:

під яблунею тихою, рясною, струнка, мов довга біла риба, без одягу, лиш фіговим листком трикутним прикрита, ти граціозно держиш пальцями тонкими, як дерево гілками, золотобоке яблуко, немов маленьке серце, подібне до клубка, намотаного ниткою буття. Хай щастя — макове зерно. Округле, наче яблуко, воно. А яблуко округле, мов земля. Земля ж так само кругла, мов сльозинка. І з макового зернятка веде початок нитка свій, як все життя із зернятка іде. А ниточка мотається в клубок, намотується кулею землею. І все це робиться твоєю легкою, ніжною рукою.

На полотні Дюрера * ти життям по вінця повна,
розумна, і натхненна, і гріховна,
Здаєшся ти мені такою.

Мені здаєшся ти такою:

в прозорості небесних барв, з очима мрії голубої, спинилась ти із немовлям і дивишся у світлому спокої на шлях, що тоне в млі. У тебе на обличчі — терпіння й щастя — на землі супутниці усіх жінок, що у стражданні ждуть тієї миті, коли дитя прокаже їй раптово, їй першій перше своє слово. Як гордо їй! Мала життя зернинка, яку вона, щаслива мати-жінка, для світу народила, світиться, мов промінь, новий народжуючи день. А той, хто може на долоні зважити піщинку, у пісках невидну, той відчуває всю планету; і мати так: тримаючи дитину, всю землю держить на своїх руках. І тільки через те ми матір називаємо святою.

На Рафаелевій * картині ти мені знайома:
в руках — зернинка, мов земля, вагома.
Здаєшся ти мені такою.

Мені здаєшся ти такою:

навстріч мені із губ твоїх зліта ясна усмішка золота,
немов ковзнув з-за хмари промінь, і зогріває моє серце,
яке нагадує мені маленьку землю й на якому буйно
проростають колись посіяні й забуті зерна. Навстріч
мені із твоїх губ зліта ясна усмішка золота, мов
ластівка маленька із гнізда, притиснутого дахом; летить,
простерши крила, у гонитві за комашнею, що, неначе рій
думок дрібненьких, крутиться на місці.

Як Мона Ліза *, ти здіймаєш без пощади
на сміх всі наші слабості і вади.
Здаєшся ти мені такою.

Мені здаєшся ти такою:

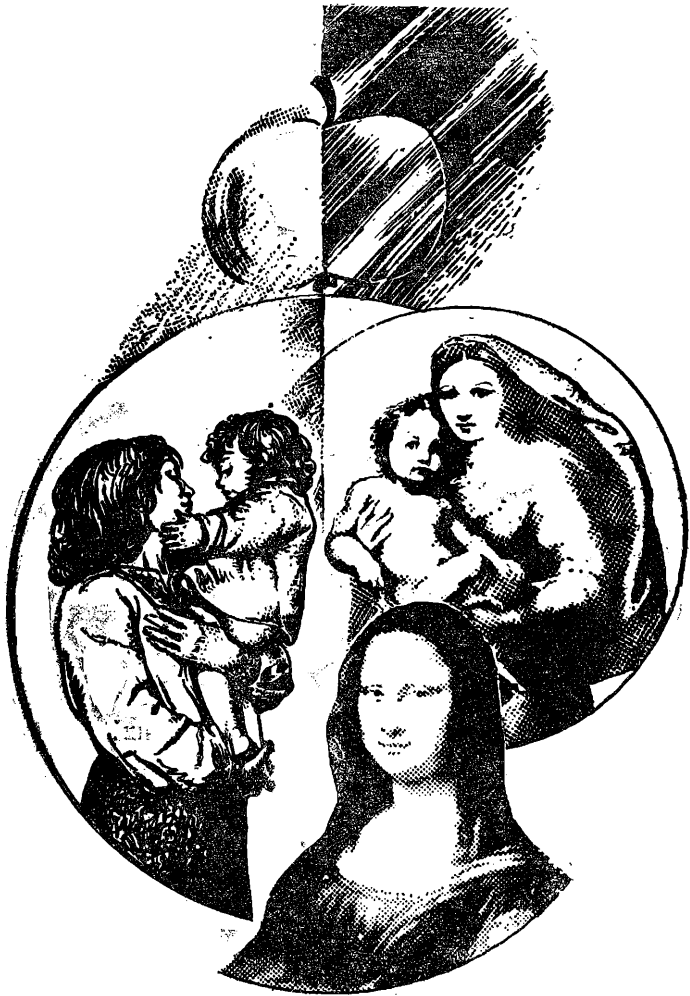
* крізь синяву прозорого туману я бачу Афродіту * мрамурову,
що встала з п'єдесталу й знову живою сіла в голубій кімнаті.
Змінивши вічну позу, перетворився мрамур на живе,
ласкаве, біле тіло, і враз повіяло від нього бузковим
диханням весни. Задумливе обличчя у спокої, червоні губи,
мов бруньки набухлі, і згорнуті на спочив крила рук,
і синьоснігове тремтіння тіла — все лебедя нагадує
мені в тумані веснянім на побережжі, щось неземне,
шляхетне, вкрай потрібне.

У творах Ренуара * ти — мов нетутешня, особлива,
та по-земному звабна і грайлива.
Здаєшся ти мені такою.

Мені здаєшся ти такою —

земною водночас і неземною.
Щодень ти неоднакова і різна —
ласкава й грізна,
шляхетна й недосяжна,
в красі суворій невимовна,
розумна і відважна,
натхненна і гріховна,
манлива,
наче вогник у вікні...

Така й потрібна
ти мені.

КРОКИ

Я крокую, оминаю сфінкса *,
йду на вогник, що у небо звився;
а якби я раптом зупинився —
скам'янів би, схожим став на сфінкса.

Аж земля двигтить від моїх кроків,
наче молот б'є — я так ступаю.
Перед сфінксом не схилюсь високим,
не вклонюсь живому істукану.

Може, й покривилася б дорога,
якби серце виявилось в'ялим,
не встигало б за походом в ногу,
обважніло, стало б олов'яним.

Чи якби заговорила з рами
Джоконда * глухо і неясно
і у наші дні ступнула, прямо
у мою поему про сучасне.

Мої кроки, наче ямби, дзвонять,
мов клавіатури хвилювання,
мов акорди, що в майбутнім тонуть,
наче моря буйне коливання.

Мої кроки учорашні — куці,
мов слони, плетуться десь у тиші.
Але ті, що у прийдешнє рвуться, —
з ними я, — вони в сто крат твердіші.

І тому, — я знаю, — мої кроки
у житті спиняться не будуть
і сліди лишатимуть глибокі
на землі, нову луну розбудять.

А якби я раптом зупинився —
скам'янів би, схожим став на сфінкса.
Крок вчорашній, що ж, застигни сфінксом,
а життя — вогнем ще вище звийся!

ХВИЛИНИ

Сторож мій — годинник мій неспинний
вічний час вартує на стіні.

З його рук, мов ключ той журавлиний,
все летять хвилини, линуць дні.

Пальці-невидимки розривають
нить життя, руйнують всі мости.

Дні мої, мов люди, помирають,
боляче на цвинтар їх нести.

Тільки й знає сторож мій лічити:

«Жод-но-ї хви-ли-ни не про-гай!»

Ще, мовляв, успієш відпочити,
коли стрілки спиняться — і край!

У такт йому б'ється

і серце моє,

і смерть за стіною

на чати стає.

Я чую ночами,

як нігтем вона,

сухим і тріскучим,

торкнулась вікна.

І вітер скрегоче

з косою в руках...

З очей моїх згинь ти,

звільни мені шлях!

Даремно, даремно

зовеш мене ти, —

ще рано у мандри

з тобою іти.

Ще час твій надійде —

життя не без меж, —

свій вирок суворий

мені проречеш.

За те, що в житті я

був юним колись,

любив, був щасливим,

сміявсь, не журивсь.

Плекаючи в серці
до щастя порив,
не раз і не двічі
тебе я дурив.

Тікай, не захмарюй
земної краси.
З очей моїх зникни,
квіток не коси!

У вікно вже білою рукою
тихо стука вишні ніжний цвіт.
Ось лежить мій вірш переді мною,
уночі народжений на світ.

Я радію, час, твоєму бігу,
лірики тонка не рветься нить,
що із серця тягнеться у книгу,
мов з клубочка, — добре в світі жить!

Та не спить годинник мій невпинний —
сторож мій, — чатує на стіні.
З його рук, мов ключ той журавлиний,
все летять хвилини, линуть дні.

СЛОВО

- Слово це — лукам напнутим брів її чорних, що стрілами
смілих очей поціляють у серце.
- Мое слово — грудей білизна мрамуровій, що сонцю на-
зустріч плывуть, наче білі колони.
- Мое слово — гнучким хвилям кучерів чорних, в яких
сонце пливе, мов той човен злтавий.
- Мое слово — червоному сонцеві губ, що освітлює зуби,
неначе хмаринки (якщо весело сонцю — хмаринки
кошлатіють пухко, якщо сумно — вони червоніють,
кругліють).
- Мое слово — чолу, що мов лотоса квітка, її вухам —
морським черепашкам.
- Мое слово про голос її; це ж бо ним розмовляють вітри,
дикі гори, і ліс ним шумить, птахи спів свій ведуть
неумовкний.

Мое слово і тілу її, що пахтить, як весна, як фіалки, як м'ята. Слово це — її гордому, повному світла жіночому тілу; людське тіло достойне натхнення поета.

Так, схиляюся я перед тілом її, на коліна стаю і шукаю в нім полумінь сонця; я знаходжу утіху в його металевому блиску, в білохмар'ї зубів, ув очах, наче в синій далі океану.

І жагу я свою утоляю.

Знаю я: кожне тіло таке у своєму цвітінні повторює землю, всю красу її вічну, стрімку, дивовижну.

Знаю я: кожне тіло таке є маленька земля, з ручаями своїми, озерами, хмарами в небі.

О, багато маленьких земель на землі цій великій.

Я присвячую їм не лише своє слово одне безтілесне (бо слова сповивають красу).

Ні, я участь беру у створінні краси, я викохую серцем її, неповторну.

Не боюсь я гріха, її тіло руками торкаю — гріх людині властивий, і добре, коли сім'я в землі пророста і дає урожай, а не вітром розноситься всюди.

Сім'я мусить запліднити тіло, наче землю дозріле зерно.

За велику любов я, за хліб кожноденний.

Я за тіло і добру красу,
за любов я, яку ще ніколи й ніде
не співали поети.

ІМ'Я

Є прізвище в мене. Я маю ім'я.
Записані в паспорті строго.
Та шлях свій закінчу на цвинтарі я —
тоді ж імена всі до чого?

Ім'я моє й прізвище зникнуть, мов дим...
А сам я? Зі мною що буде?
Я житиму в світі, бо поруч з моїм
жило твоє серце, ставало моїм,
в мої увіходило груди.

Ім'я мое й прізвище вкриє імла.
Та я не згнию у могилі.
Бо ти — душа в душу — зі мною була,
і руки сплітались, і наші тіла
в одному зливалися тілі.

Ім'я мое й прізвище... Зникне їх слід...
Та ясно, кохана, нам ясно —
світитиме сонце, стоятиме світ,
життя на землі не погасне.

Імення і прізвище, мабуть, не раз,
як треба, змінитися можуть.
Та плід, що лишиться у світі від нас,
життя пронесе крізь простори і час
і нас у безсмерті продовжить.

МУЗИКА

Душі моїй
оркестр Бетховена *, чую я, грає.
Валторни * лад виводять свій,
і барабанів лине бій,
і скрипка серце крає...
То оркестр Бетховена грає.

Моя душе!
Рвешся ти куди?
В хмари? В небо? До мети якої?
Повернись на землю і бреди
ти супроти течії морської.
Б'ється хвиля. Берег залива.
Чуєш, двері рве вітрів юрба?
Що ти, душе? З ляку ледь жива?
Чи хіба з народження слаба?
Хіба ти від бурі утечеш?
Чи з земних ти вивільнишся меж?
Та невже ж бо, душе, ти помреші,
коли вітер вдарить з побереж?
Ти до сонця прагнеш, до зірок,
манить все тебе небесна даль.

Та з землі зробити важко крок.
Доля тут. І ти — її коваль.
Повернись на землю, до людей.
Вийди в море буряне й безкрає,
Обіпрись ногами, як Антей *.

А оркестр Бетховена хай грає.

Скрипки — вітер... Флейти — вітер...
Війте!.. Війте!..

І сопілки..

І сопілки...

Блискавиці,

Ранку світлого
прожилки.

І сопілки...

І сопілки...

Пелехате небо рине

долі... долі...

Тут клубок земної долі.

Сум і болі...

Сум і болі...

Зливи ллються.

З гір — обвал,

і скелі рвуться.

Води линуть —

бризки б'ються.

І земля у тузі плаче.

Небо їжитья, здригає...

То оркестр Бетховена грає.

Землі визначається доля...

Хто зможе

її захистити від болю?

Хто ти? Якої масті?

Підземний, може, кріт?

Хоча б краплинку щастя

чи дасть їй твій прихід?

Хто, наче блискавиця,

розріже сірий день?

Земля чека сміливця,

свого титана жде.

Вже землі визначається доля...

І оркестр Бетховена грає.

Хто землю врятує від болю?

Небо у блисках здригає...

І людина випростує груди великі,
чорне небо підперши могутньо руками.
Хмари, повні води, мов похмурі каліки,
хижо водять очима, гримлять кулаками.
А людина, оглухла від гromу, й не дума
опускати свої руки, стояти їй треба,
не боятися вод безбережного струму,
гір обвалу — каміння пекельного шуму;
вона держить руками розбурхане небо.
А людина стоїть у вогнях блискавиці,
темне небо зваливши собі на опліччя.
Вже оглухла. Ослабла. Вже меркнуть зіниці.
Але чує вона, як земля її кличе.
Стоїть твердо людина. І хмари похмурі
вже тікають із неба, рожевіють тучі.
І вже бачить вона — розсіваються бурі,
а в руках її сонце — веселе, сліпуче.
(Легенда за мною блукає,
мов тінь серед чистого поля).
Оркестр Бетховена, чую я, грає.
Землі визначається доля.

Моя душе!

Б'ють тебе з-за хмарної облоги
блискавиці й батоги вітрів.

Ти зробила майже півдороги
в поетичнім літопису днів.

Моя душе!

Скільки болю, скільки муки в світі.

Навіть в дружбі часто є обман.

Ти мала, як хмарка у блакиті.

Ти слабка. Струмок, не океан.

Моя душе!

Ти питаєш з мукою у себе:

а чи досить днів тобі в житті?

Чи ти тчеш уперто те, що треба?

А пісень чи стане у путі?

Моя душе!

Поруч з сонцем ти іти повинна
по землі любимій, дорогій.

Даль тебе вестиме журавлина
до іще не знаних берегів.

Моя душе!

Ти уже зробила півдороги,
чи ж тебе лякає дальша путь?

Будить буря у тобі тривоги?

Моя душе,

сміливою будь!

Чуеш — буря, їй гуляти воля...

Бачиш — небо падає, лягає...

Землі визначається доля...

Хай оркестр Бетховена * грає.

Проти мене бомби, і гармати,
і ракети, і свинцю виття.

Все клекоче — бити і ламати! —
на мое націлившись життя.

Я від бурі падаю й собою
затуляю землю... О земля!

Руки й голос, з гнівом і журбою
пісню в небі підіймаю я!

У мені Антея сила й воля,
в серці в мене мужність виростає,
бо землі визначається доля.

А оркестр Бетховена грає.

ДАЙНА *

Мою хатину валить буря — неначе вершники прудкі,
з картини Бекліна * «Війна», пускають блискавки

з руки

і їхні чорні коні топчуть пришиклі дахи навкруги.

Кошлаті гриви хмар плывуть, немовби в піні,—

у громах,

і небо падає униз, на наші тихі береги,

за віть чіпляючись, за сад, за вікна у домах.

Копита лунко тупотять, від їх скаженої ваги
аж гнуться дахи навкруги.

А ти у ліжку в тихім сні,
і кучері твої ясні
на ковдру впали, наче квіти.
В їх білині
радіють сонцю і весні
легкі метелики,
і їм
звідсіль не хочеться летіти.
Заплющ свої очі,
зімкни свої сині,
хай вітер пророчить
долю ялині.

Пробудишся скоро,
моя ти дитино!
Чи ж звідаєш горе,
як в лісі ялина?
Хай вітер лютує,
гуляє по полю,
твою золотую
чи ж знає він долю?
Підходжу до ліжка, схиляюся ближче...
Де ще колись бачив таке я обличчя?

О, як буря лютує! Топчуть дахи змилені коні—
аж відлунюють луни,— крешуть блиски червоні.
Я дивлюсь у вікно. У дощу ручаї,
у якому зібрались немов
сльози всіх матерів — крапельини гарячі...
І у темені раптом неначе
я своєї померлої матері бачу
очі, схожі на сині, дитинко, твої.
Я з обличчя твого витираю краплинку рукою,
І з'явилась мені моя маті малою.
Ось у лузі вона —
Стебелінка.
Ось у лісі — неначе ялинка.
Повезли її з дому,
стала долею їй непривітна чужина.
Скрізь дітей погубила своїх,
наче голки ялина.
Горе руки її посікло,
зморшки тужним писанням лягли на чоло.
Раптом буря ударила з гуркотом грому —

мого батька забрали із дому.
Мати зблідла, неначе зима, і по мерзлих грудках
в тузі й розпачі вийшла на шлях.
Бідна мати моя все тікала від смерті
з болем, з трепетом в тихому серці.
У сльозах її бачив я часто,
і посивіла так, не діждавшись щастя.
У тобі, моя дочко,
прокинувся жах;
я уздрів його зараз
у тебе в очах.
Це від неї —
від мами моєї —
через крові тонесеньку нить
перейшов він у тебе,
щоб часом ночами будить.
Коли небо дрижить, грім січе блискавками,
батогами немов, чорну ніч, коли злива дзвенить,
чую я — задрижала і ти
і своїми слабкими руками
обвила мою шию міцну, наче дерево віть.
Я не маю ніяких багатств, окрім пісні своєї,
не залишиться грошей мені й на труну,
і в вінок уплетуть, мов троянди й лілеї,
строфи з віршів моїх і квітучу навколо весну.
Я не маю ніяких багатств, окрім пісні,
тому й Піснею, Дайною, дочко, назвав я тебе.
Тож дві пісні у мене тепер — дуже схожі і різні,—
як сестрички, за руки взяли і під небо біжать голубе.
Я віддав свою пісню землі, я тобі, моя дочко,
подарую всю землю — усю, до куточка.
Сине море нехай тобі долю ясну нашепоче,
щоб без горя і крові було твое щастя дівоче.
Я тобі подарую всю кулю земну,
Дайно, дочко, дивись:
ми повернем її на весну
і нову їй поставимо вісь.
Буде віссю її нехай пісня,
і круг пісні закрутиться наша земля,
а із нею —
і хмари,
і зорі,
і місяць...
І супутник у небі

хай круг пісні кружля.
А вже буря пройшла. На вікні тільки штора,
наче напнутий парус, лине в небо просторе,
вдалині топчуть землю ще хмаряні коні —
це злякалась ти їх і пустила дві слізки солоні.

Знов засни,
заспокойсь, моя доню,
ніжні квіти весни
хай лоскочуть маленьку долоню,
зникне хай, промайне,
мов метелик, тривога,
забери і мене
на стежки свого сну золотого.
Я стою при розкритім вікні
і замріявсь... Що треба мені?

Небагато.
Я бачу на склі,
наче матері сльози,
краплини малі.
Вони котяться вниз,
потихеньку сповзають
навпрямці і навскіс,
бо дороги не знають.
Зграя коней-хмарин
вже далеко-далеко.
Тільки гуркіт один
десь проноситься легко.
І все котяться краплі.
О скільки їх, скільки!

Тільки краплі?
Так. Тільки.

ПОВ'ЯЗКУ РОЗВ'ЯЖІТЬ!

Поставили на край глибокої могили
і очі зав'язать звеліли в тую ж мить.
Але він все одно до світла пнувсь щосили
і проказав катам:
— Пов'язку розв'яжіть!

Пов'язку розв'яжіть! Ви зробите не ласку —
бо перед сонцем я не винен і на гран.

Бо сонце й світлий день я бачу й крізь пов'язку.
Я бачу сонце й день крізь темінь і туман.

Пов'язку розв'яжіть! Я з сонцем скрізь і всюди.
Я ночі не любив — любив я світлі дні.
Помре для мене світ, та сонце в ньому буде
світити кожен день,
хоч хай і не мені.

Пов'язку розв'яжіть! Я хочу глянуть вгору,
поглянуть на живе, таке близьке мені,
на хмарку, наче сніг — пухнату і прозору,
на пташку, що пливе у синій вишині.

Пов'язку розв'яжіть! Я хочу, щоб відбили
зіниці дерева і кожен літа крок,
щоб все я міг забрать у чорну тьму могили,
бо опадаю сам, як з дерева листок.

Пов'язку розв'яжіть! Я вітру хочу дуже,—
хай висушить з очей сльози останній слід.
Я знаю: я помру, але, життя — мій друже,
я буду у тобі, бо буде жити світ!

Пов'язку розв'яжіть! Я порівняти хочу
вас і себе. Кому судилось жити?
Чиї скоріш здригнуть — мої чи ваші — очі?
Я хочу знати це!
Пов'язку розв'яжіть!

ДИМАРІ

Заводські димарі!
Увижались мені ви, мов привиди-тіні,
мов на місяці-гаку чорніли вгорі
силуети повішених в ночі осінні...

По брудних димарях
сонце, наче монета, котилося чисте,
припорошене попелом лиш по краях,—
і зникало щоночі у тьмі передмістя.

Димарів, димарів
цілий ліс в піднебесся похмуре здіймався.
Тут навчився я скорбних пісень трударів,
співу тоскних гудків, що навкруг розливався.

В димарях, в димарях
дим — як мука в душі, що живе в неспокої.
Наче оклику знаки вони по словах:
«Час розплати настав!!!» — з пісні батька дзвінкої.

Димарі, димарі,
ви колони землі в нашу славну годину,
на яких ніби держиться небо вгорі
і які несуть сонце до нас, мов хлібину!

КРАПЛЯ

Я в житті —
наче крапля мала в океані.
Схоче вітер-крутий —
понесе мене в далі незнані.

І в той день
попливу я у сірій хмарині,
мое серце впаде
у пісок у гарячій пустині.

Але я
маю право тремтіти у хвилі,
що несе течія
на вали буреносні, стосилі.

В хвилі тій,
що не знає ні краю, ні стелі,
що на бєрег крутий
накидається з гнівом, на скелі.

Що стає
проти блискавки, вітру і грому,
не спиняючись б'є
бурю, й смерть, і хворобу, і втому.

Крапля я,
як зрівняти мене з океаном.
Та моя вся земля,—
я людиною звуся, титаном.

Я іду
проти вас, забобони, при зброї
і змітаю біду,
як бур'ян, із землі молодії.

Й корінця
на полях не залишу я навіть.
Сонце, глянь у серця,
щоб там кригу навіки розплавить!

Хай ріка
розливається ширше і ширше,
хай душа гомінка
весноповівом радісним дише.

І жива
плине скресла вода на свободу.
Суперечка трива
Мефістофеля * й Фауста * — зроду.

Це мені
розв'язать суперечку цю давню.
Рабству й темряві — ні,
край тяжкому людському стражданню!

З рук моїх
вся земля заясніє в обнові,
Я керую ваш біг,
революції хвилі громові.

Ви мене
захопили всього течією,
понесли у ясне
майбуття, що зійшло над землею.

Я весь час
у тобі, глибина океану;
б'юсь о скелі щораз,
то пірну, а то бризкою стану.

Ночі й дні
я протоки точу у камінні,
ночі й дні у борні,
в хвилюванні, у бурі, в кипінні.

На землі
повесні я на ниву проллюся.
Так, діла немалі
я роблю що не день тобі, людство.

Крапля я
в океані одна — не єдина.
Та робота моя
величезна, як світ. Я — людина,

ОКЕАН

Гей, океан!..

Старий, як світ під сонцем,—

реве, гримить і дзвонить...

Ну як сказати про нього поетові своє?

Жене мене, підгонить,

високу хвилю гонить.

Об мене, як об острів, на бризки хвилю б'є.

Хай скажуть: це банально чи навіть інфантильно,—

ну що ж, не бійсь, поете, до обрію пливи.

А що, хіба насправді життя не море хвильне,

а люди в тому морі хіба не острови?

«Життя — це океан!» — пиши, поет, сміливо.

Віками людські сльози він в себе убирав.

Тому і зрозумілий він нам,

тому гульливо

човни свої по ньому пускаємо ми вплав.

Вгамовано стихію.

Солоне море дише —

цілюють в губи, в очі нас хвилі голубі.

І вітер груди вип'яв, хисткі човни колише,

і носить серце

пісню моря у собі,

як черепашка...

Многоводий, хвильний,

ти ще ніколи так не вирував,

не був ти ще ніколи такий могутній, вільний!

...Лежать старезні кораблі поміж підводних трав.
Але нові виходять — красиві, білі-білі...
І я в твоєму вирі не знаю, хто такий,—
чи острівець гранітний,
чи човен в бистрій хвилі...
Як у підводну скелю, ти в моє серце бий!
Люблю, коли народ, повставши проти зла,
розбурхається в гніві,
як океан,
і континенти випростовують свій стан.
Хай снобам ці картини чужі і некрасиві,—
в тобі краса і сила,
народе-океан!
Ми — океан народний, що глибиною дише,
нової вливши сили у мускули свої,
стареньку матір — землю —
обіймемо міцніше,
мов хвилями, руками;
гойднем, труснем її...

ПОПІЛ

Може, це були кості — ці биті цеглини,
ці безформені звалища, де я стою.
Може, це ноженята малої дитини,
що ловила метелика десь у гаю.
Може, ручки, якими тяглося до мами
дитинчатко мале з промінцем в кулачку.
Чи були ці уламки легкими руками,
що тулили до серця любиму дочку.
А цей попіл, навколо розвіяний вітром,
слухав музику, плакав, сміявся колись,
був губами, очима, обіймами, світлом,
поцілунками був, що із серця лились.
Був тривоною, радістю, гордістю, щастям,
кров'ю в жилах і м'язів сплетінням міцним;
і життя вирувало дзвінким і квітчастим,
безбережним кипінням, горінням у нім.
Це волосся — ці кучері, чубчики, коси,
що горою пухкою лежать у дворі,—
хтось колись розплітав, прогортав, мов колосся,

ніжно гладив рукою, рівняв до зорі.
Чистосердні слова, каяття, вболівання,
сподівання і зустрічі — все водночас
потонуло в печач... І ні сліз, ні прощання...
Попіл, попіл. Лиш попіл лишився од вас.
Птах летить і на дріт не сідає колючий,
тільки легко торкається краєм крила
до троянди, що цвітом вогнисто-палючим
на кривавій землі, як тавро, розцвіла.
Мое серце ще болю такого не знало —
він, мов куля, у горлі моему застряг,
щоб я дихать не міг, щоб тривога стискала
мое серце. Тривога, тривога, не страх.
Я здіймаю у небо свій погляд, неначе шукаю
в нім утіхи, за сонцем іду назирці.
Але серце своє я до тебе, людино, звертаю,
людський попіл затиснувши мовчки в руці.

НЕ БОЮСЬ Я!

(Белоаянніс *)

1

Я не чую вже нічого. Я прикутий.
Дикий вітер скиглить в мене над душею.
Не боюсь тебе я, кате, хоч ти лютий,—
в моїх жилах кров титана Прометея *.
Так. Я винен. Так, вогонь і справді вкрав я;
буде людям він світити у п'ятьмі ночі.
Не боюсь я кари і безслав'я.
І пощади теж молить у вас не хочу.
Нехай птахи розклюють недуже тіло,
біль нехай терзає, їсть прокляття;
я крізь смерть несу звияжно й сміло,
мов дитя врятоване, живе багаття.

2

Хмари чорні — траурні знамена,
ненаситні, люті бурі-урагани,
вилейте всю лють свою на мене,

хвилею хлюпніть на мене, океани!
Хай мене яка завгодно кара вразить,
я прийму які завгодно муки —
мій вогонь тепер ніхто вже не загасить,
бо несуть його борців могутніх руки.
Вже життя моє згасає. Я не чую
болю вже. Боровся я уперто.
Мій народе, кров із ран струмує,
і у ній живе твоє безсмертя.

3

Не боюсь я темної могили,—
повесні я проросту травою.
Не боюсь я смерті. Чорні сили
лиш тремтять-дрижать перед труною.
Я в життя закоханий, хоч нині
з ним прощаюсь. Ви живіть, щасливі!
А як пройде злива по країні —
я страждання утоплю у зливі.
Не боюсь я. А багаття палкозоре,
що лишаю,— загасить не вдасться.
Вороги мої — то смерть і горе,
мої друзі — то життя і щастя.

СТРОФИ

Мої строфи
стали строгі,
рими — зрілі.
Я щодня орю безмежжя нив;
мої книги — то все свіжі ріллі,
в них я сію чисті зерна слів.

Йду дзвінкою
борозною,
через кручу —
путь до сонця, в світлий небокрай,
сім'я в землю кидаю родючу —
буде на пісні рясний врожай.

Мої строфи,
мої книги —
мов зелене
поле, я йому свій труд несучу.
Сім'я слів бере земля у мене,
віддає і хліб вона, й красу.

Йду прямою
борозною,
гони й гони, —
бистрим кроком міряю свій шлях,
і не дві ноги, а вже мільйони
ніг у мене, й сонце на плечах.

Підіймаю
сонця коло
я на себе,
бо мільйони рук — то все мої.
До землі пригнути можу небо,
землю кинуть в зоряні краї.

Мое серце
знало втому,
знало працю;
а тепер утомі вже кінець,
бо тепер дзвенять, стукочуть в ньому
вже мільйони голосних сердець.

Мої ноги —
це мільйонів
дужі ноги.
І сердець мільйони у мені.
Ноги всі виходять на дороги,
всі серця ідуть навстріч весні.

Мої руки
сонця коло
променисте
обіймають і підносять проти тьми.
Борозна моя пряма, ясна і чиста,
Я до сонця пробиваюся грудьми.
Я?
Ми!

ПРОБУДЖЕННЯ

Прийшла людина до гори і впала на коліна.
Гора сказала: «У мені збудуй собі житло».
Сказала річка: «Я течу, весела, білопінна,
ти можеш спрагу утолити; водиця мов срібло...»
І птах сказав, що кружеляв спокійно над горою:
«Стрілю в мене ти поціль, пожива є в мені».
Сказала сарна: «Вбий мене і поласуєш мною».
Сказало манго-деревце: «Плоди мої смачні».
І каже буйвол: «Натягни ярмо мені на шию,
я землю виорю тобі, посій пшеницю й рис».
Корова каже: «Молоко робити я умію».
І апельсин сказав: «Доглянь, щоб у саду я зріс».
Троянда каже: «Звеселю твої печальні очі».
І каже птах: «Радій, тобі — мої пісні».
І каже блискавка: «Вогнем зогрію тобі ночі,
тепло і світло дам, така є сила у мені».
Людина вислухала всіх: і птаха-легкокрила,
і сарну, й гору, і ріку, і блискавку з вогнем, —
в задумі очі голубі долонею прикрила,
і їй нараз лягла земля на плечі тягарем.
Відчула враз вона, що сил не стане в неї зроду
безплідну землю обробить і гору подолати,
з дерев зібрати всі плоди і з річки випить воду...
І стала ідола вона із скелі висікати.
Була у неї світла думка, і був талант у неї
собі подібного творить, і думала вона,
що поділитись треба їй маєтністю своєю
із своїм богом, дати йому і м'яса, і зерна...
Людина довго камінь той тесала й прикрашала;
здавалось, всміхнувся ідол враз (лице — навперекіс).
І на людину страх напав, людина задрижала,
все стала богу віддавати — троянди, воду, рис.
Хоч їй належало усе — і річка білопінна,
земля, троянди, і сади, і птахи, і гора,
та страх гнітив її, й вона упала на коліна
і стала в ідола молити хоч трошечки добра.
Вона молилася в сльозах, благала порятунку
й за кожне зернятко мале — своєї праці плід —
співала ідолу хвалу — за щедрість подарунку! —
а ідол мертво посміхавсь, холодний, наче лід.
Але гора сказала: «Я, гора, твоя, людино!»
Сказала річка: «Я — ріка, вода твоя в мені».

І птах сказав: «Належу я тобі одній єдино»,
Сказало дерево: «Твої — мої плоди смачні»,
Сказала сарна: «Я тобі себе навек дарую»,
Троянда мовила: «І я для тебе розцвіла»,
Земля сказала: «Я тебе від голоду врятую»,
Сказала блискавка: «А я лиш для твого тепла»,
І встала зразу із колін людина вільнокрила,
від сну прокинулась вона — молилася дарма!
Вдивилась в ідола: «Та це ж руками я створила.
Сама собі належу я і бог собі — сама».
І поклонились їй усі — дерева, гори, ріки,
тварини й птахи, — всім радіть хотілося тепер.
Вдивилась в ідола вона й повірила навек
в людину — в себе. І навек для неї бог помер.

ЯБЛУКО

Під нічним гіллястим небом зачарований стою,
виснуть зорі наді мною, як в казковому гаю,
зорі в дальньому краю.

Бачу я усю в промінні нашу землю молоду —
золоті звисають зорі, наче яблука в саду,
наче яблука в саду.

Я дивлюсь на гордий Всесвіт — як розкинув він гілля,
наче дерево високе, а яка ж бо то земля?
З чим зрівнять тебе, земля?

Справді, дерево могутне, кожна гілочка міцна.
Що ж тоді моя планета? Мабуть, яблуко вона,
мабуть, яблуко вона.

Мабуть, дуже добре видно крізь ясну космічну даль:
один бік його червоний, другий — білий ще, на жаль,
другий — білий ще, на жаль.

Там, на білім боці, вперто точить яблуко черв'як,
угризається — не може довго вдержатись ніяк,
ні, не вдержиться ніяк.

Хоче вгризтись в серцевину, з'їсти сім'я молоде,
але яблуко ніколи не піддасться, не впаде,
ні, ніколи не впаде.

Працьовитий, клопітливий добре дбає садівник,
буде в яблука червоним — прийде час! — і другий бік,
червоніє другий бік.

Під нічним гіллястим небом зачарований стою,
спіють зорі золотисті, як в казковому гаю.
Спіти яблускам, — я знаю, —
кріпнуть дереву й гіллю.

НІ, НЕ ТИ, РУЙНІВНИК, ПЕРЕМОЖЕШ!

Александр Македонський... * В турецькій Стамбулі
я пройшов близ його саркофага. Проте
де ж блиск сонця? Дні млою укріті минулі...
Лиш одно в небі сонце,
одно золоте!

В Колізеї,* у римському Форумі * бачив
я великого Цезаря * слід, а проте
сонця й сліду нема, — царство каменю спляче...
Лиш одне в небі сонце,
одне золоте!

Я в Парижі заходив у Дім інвалідів *,
Бонапарта * могилу там бачив, проте
лиш в самих вітражах, — різних барв, різних видів, —
відбивалося сонце
з небес золоте!

Я у Індії був, мавзолей Тадж-Махала *
оглядав шанобливо — цікаво! Проте
лиш крізь пальмовий лист мені сонце сіяло,
лиш одне в світі сонце,
одне золоте!

Я проходив не раз повз вельможні могили
завойовників різних, владик, а проте
лиш одне бачив сонце великої сили —
лиш одне в небі сонце,
одне золоте!

Я проходив повз атомні бази й споруди,
де ракети готові вбивать, а проте

це не сонце, хоч, може, й жарким воно буде,—
сонце в серці людському
живе золоте!

Я пройшов по землі, бачив працю усюди,
з рук людських і будинок, і вишня-росте.
Ні, не ти, руйнівник, переможеш, а люди!
Праця — сонце земне
золоте, золоте!

ІКАР *

Цей ранок квітневий — початок дзвінкої поеми
у книзі Вітчизни, розкритій, мов серце людини.
Я від хвилювання не можу сьогодні вписати
у неї й рядочка. Я згадую просто. І тільки.
Частіше в зніцях моїх відбивається небо
і зорі, все більші і більші. Палке їх тяжіння
жене неугавно схвильовану кров через серце.
Товаришу мій, побратиме, століття великого сину,
отак ти ішов того ранку.
І, певно, як птаху,
тобі не терпілось, кортіло у небо,
бо крила відчув ти
й нестримно хотів їх наповнити вітром польоту.
Хіба ж не затишне гніздо тобі — наша планета.
Хіба на землі не стає вже тобі і тепла, і привіту,
і хліба важкого, і солі, й солодкого меду,
й води з джерела, що аж зуби проймає морозом?
Хіба коліскової пісні не чув ти, що зливи
тобі награвали на струнах замріяних сосон?
І, мабуть, годинника стрілки не бігли одна за одною
так швидко на всіх циферблатах кохання,
що щастя земного тобі не відрізали скибку...

Чого ж бо тобі на землі ще бракує,
тобі, комуністу?

Лиш тільки зірок під ногами.
Лиш Всесвіту тільки, розкритого навстіж, мов серце.

ЖИТТЯ

ТІНЬ ІКАРА,

Ікар
злетів.

Та бачить унизу
півколо глобуса
земного.

І бачить він
на тім півколі
подовженого тіла
тїнь,
ї крил подовжених відбиток,
ї перехрестя
розпростертих рук.

І почуває:
до землі
прикутий він,
мов Прометей * до скелі,
цією тінню голубою,
вагою рук, вагою тіла
ї тягарем могутнього хреста...
І заважає йому
власна тїнь,
ї не пуска
до сонця.

Та мусить він піднятись,
щоб побачить,
як на земній півкулі
тїнь
все стане зменшуватись, гаснути
ї розтане...

Коли ж не стане
 голубої тїні
на глобусі земнім,

Ікар побачить подовженого тіла тінь,
тінь розпростертих крил,
тінь синю, наче бабка,
що, зменшуючись на землі,
на сонці виростає,
побачить він на сонячнім екрані
свою сміливу тінь.

І бабки, і метелики
на світло летять весь час,
коли ж не стане тіні
на сонячнім екрані,
сам на сонце
обернеться Ікар,
розтанувши в огні.

Для цього він повинен подолать
свою вагу,
і перехрестя рук,
і власну тінь,
що поповзом проходить
по земній півкулі.

МИ ЖИВЕМО НА БЛУКАЮЧІЙ ПЛАНЕТИ

Підминаючи поле сяйне,
ніби прямо в зорю вплива,
підіймається вгору лайнер,
наче бабка та лугова.

Стихло на аеродромі.
Він вітає зорю вгорі.
І мій жадібний зір, мов промінь,
теж виструнює до зорі.

Моє серце б'ється хоробро
з серцем лайнера в унісон.
Мов магніт, притягаю я обрій,
позабувши про спокій-сон.

Як замкнуся, собі в угоду,
у кімнатне легке буття,—

не підкоряться мені зроду
ні зоря, ні саме життя.

Спокусили великий лайнер
береги невідомих рік,
острови та архіпелаги,
цілий
зоряний материк...

(В літаку читаю Антуана де Сент-Екзюпері *: «Ми живемо на блукаючій планеті. Часом, завдяки літакові, ми довідуємось щось нове про її минуле... Ми дивимося в ілюмінатор, як учений у мікроскоп, і визначаємо людину за її місцем у всесвіті. Ми наново перечитуємо свою історію...»)

Понад полем, що тінь накрила,
у пориві своїм — вперед,
наш літак розпрямляє крила,
мов бджола, що збирає мед.

Між світами звести помости —
в цьому лайнера ремество.
В невідомий,
незнаний простір
все рвонулось моє єство.

І нехай обламаю крила
я, блукаючи в небі повз
зір високих, —
у тому сила,
що літав, що шукав — не повз.

Мені зірка мигне,
як сину,
і погасне в далекій млі,
і грудьми свою землю стріну,
зникну в серці самім землі.

Підіймається в небо лайнер,
наче бабка у вітровій,
і в далекі обрії сяйні
я спрямовую погляд свій.

КОД

Спалахнула зірка
світла,
ніби в телеграмі
літера.

А за нею друга
мигнула
і в безодні
потонула.

Справді, чудернацькі
панорами.
Тягне Шлях Чумацький
стрічку телеграми.

Ти ж бо синіми ночами
в небо дивишся в печалі.

І ти вручаєш телеграфу
сумні сигнали серця.
Тим часом наливає каву
мені космічна стюардеса.

І кава ця
різкіша м'яти,
гіркий і сигаретний дим.
Я хочу код розшифрувати,
чаклую, сидячи над ним.

П'ю каву довго, до нестями,
а стюардеса підлива.
Розшифрував я телеграму:
«ЛЮБЛЮ ТЕБЕ, ЛИТВА...»

Любов і сум в зірках читаю,
Чумацький Шлях — мов код душі.
І стрічка тягнеться без краю,
встигай лиш відповідь пиши.

І зірка знов
мене помітила —
у смужці телеграфній
літера.

Знов засвітилась,
згасла знітливо,
мов розшифрована вже
літера.

Для мене
зірка —
наче літера.

ЛАНДШАФТ ДУШІ

1

Нагрітий сонцем
мул...
Це дно морське душі...

Лежить тут праця —
бурею підбиті
й потоплені у прірві
кораблі,
що у портах
сховатися не встигли;

і старовинна зброя
тут лежить,
що нею чинено грабунки і розбої,
і скрині, повні золотих речей,
і скрині, повні сподівань безхмарних,
і ящики, де мліє динаміт...

Тут
в рамках золотих лежать картини —
людина в них не бачила себе.
Тут статуї із бронзи та граніту —
поскидувані ідоли землі;
також тут фоліанти товстелезні,
де від людини — тільки темна тінь,
а не сама
жива, ясна людина,

Іще лежать тут скрипки,
на яких

ніхто печалі не зіграв
людини.

І карти тут воєнно-польові,
і плани, кров'ю креслені людською...
Поламани ще крила літаків,
уламки танків, брукт автомобілів,
обвуглені скелети поїздів...

Колючий дріт кривавими руками
був сплетений у сітку, у котру
людей, мов диких звірів, садовили;
та звіром став той сам, хто сплів її...

...Життів мільйони, спалених на попіл,
і гори черепів — усе зляглось на дні.
Червона куля, наче сонця коло,
вся — бездоріжжя, тиха, без людей.

...На дні кишать
і слизняки,
і черви,
і виповзла із черепних очниць
гадюка, повна лютої отрути,
вона сичить:
«Мое, мене, мені...»
Чи можна в цім ландшафт душі пізнати?

2

На дні морським зляглись тисячоліття,
Дно оголяє тріщини свої,
вони, мов рани, що налиті кров'ю,
породжують нові веселі форми —
червоні маки,

 наче крайлі сонця,
осколок неба —
 голубенький дзвоник,
і жовтий цвіт калужниці-зорі.
Трава зіходить,
 тягнеться до сонця,
і скрізь росте жадоба до життя.

Орач морському дну
також потрібен:
він розпушив його б, поскородив
і на ріллю цей мул перетворив би.

Морському дну потрібен також
мирний,

упертий труд
у всій своїй красі,

бо на гною пшениця виростає.

В нагрітім сонцем мулі
є уже

зелений острів,
на якому палко

горять червоні маки
і щодня

сідають чайки відпочити.

Треба,

щоб мул увесь, щоб осад віковий
став голубим і сонячним ландшафтом,

де про часи і болю, і страждань

лиш солі сивизна нам говорила б.

Хай викорчує плуг оте «мое,
мене, мені»

і проведе у душах
велику урочисту борозну:

«Ми — наше — нам, ми — наше — нам, ми —
наше».

Ми змінюємо в себе вже давно
ландшафт морського дна — душі людської.

Нью-Йорк

ГОЛОВА

1

Беремо на своїм літаку
далину полотна голубого.
Я дивлюся на кору півкуль
непокритого мозку земного.

Вітер землю від хмар відтулив,
наче скальп одділився від мозку.
Скільки тут умістилося див,
на півкулях великого мозку.

2

По земному рельєфу
в'ються сині нитки річок,
в'ються сірі нитки доріг,
грають сяйні крапки вогнів.

А коли по шляхах залізничних
лине кулею думка земна —
ниті нервів тремтять.

По зеленій корі величезних півкуль землі,
через крапки, що звучься містами,
де високі труби димлять,
де до гурту зійшлися будинки, —
думка земна пробігає.
І по звивах великих півкуль землі
кожен з них на своїх плечах
несе кулю земну маленьку.

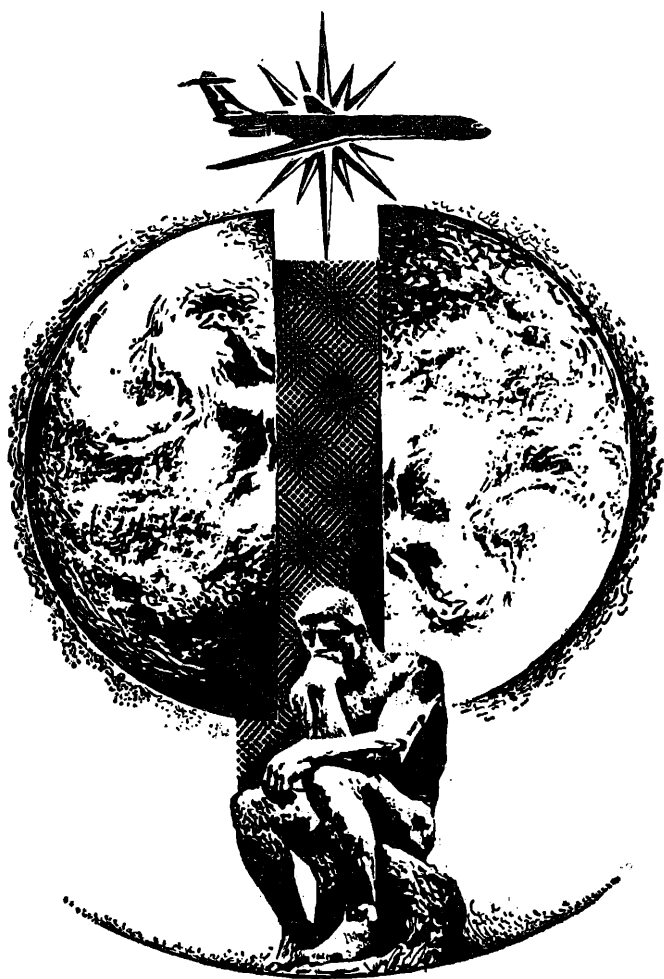
3

Та найстарша з усіх
і найбільша з усіх —
голова землі.
Біля скронь її сніг сріблястий,
її тім'я у сніжній імлі.

Земля всім головам голова,
велика, гнучка, міцна!
Земля у століттях зелена й жива
через те, що уміє вона —

4

думати.

Ти сидиш,
 підперши підборіддя рукою,
 ніби слово підкреслив у книзі —
 ти в землі вчишся думати.

Рельєф голови твоєї
 малий,
 він також складний,
 зрівнятися може з землею.
 Нехай не боїться роботи
 твоя голова:
 буде міста і заводи,
 руду здобува.
 Летять поїзди
 по ниточках мозку земного,
 і думи гудуть, як завжди,
 у звивинах мозку людського,
 вугілля іде на-гора,
 врожай вистигає на ниві;
 міцні й міцніє кора —
 все більшає й більшає звивин,
 Як мозку могутні вузли,
 міста устають над землею,
 і світять вогнями з імлі,
 і думкою світять своєю.

О земле, ти завжди нова,
 ти думи могутньої згусток.
 Хай будеш ти вічно жива
 для людства.

Ти сидиш,
 підборіддя рукою підперши,
 ніби слово одне підкреслюєш:
 «думати».

ПЕРШИЙ КРОК

О, яка це помилка, їй-богу:
не містам я вклонятися звик,
я люблю і той луг, і дорогу,
що вросли в моє серце навік.

Полюбив перелісся я змалу,
перший крок свій зробив у селі...
Там зозуля мені накувала
многоліття на рідній землі.

Навкруг хати там вітер клопоче,
над вікном висне жайвора спів;
і коли я заплющую очі —
розчиняються двері тих днів.

Повнять спомини радістю груди,
і дитинство приходить у сни...
Де б не був я — видніють усюди
краєвиди моєї весни.

І які б не пройшов я кордони —
перший крок той в мені не зачах;
він повік в забуття не потоне,
навіть в мертвих цвістиме очах.

Бо люблю я той луг і дорогу,
що вросли в моє серце навік.
О, яка це помилка, їй-богу,
що містам я вклонятися звик...

Стокгольм

БАРВИ

Природа гарна й так. Йй зовсім ні до чого
Помада або грим. Краса її — навкруг.
Та прагне вона все ж собі життя нового —
В мистецтві осягти свій вигляд і свій дух.

І знов на полотні зазеленіє листя,
Повітря затремтить, від променів м'яке,
І пахощі квіток відродить пензель бистрий,
Що будуть — як вино, і лоскітне, й п'янке.

І постать оживе — не мармурово-біла,
А в кольорі яснім дівоче ніжне тіло,
Мов спіла ягода, спажне цілунок вмить

В устах, що їх пушок легенький оторочив...
І квіти, і гілки, й повітря теплий спочив,
Мов хор веселий барв, над лугом задзвенить.

ОГОРОЖА

Жовте листя лине, наче павідь.
Огорожа гола, як стіна,
та про літо голубливу пам'ять
не відступить осені вона.

Ще недавно в синім повечір'ї,
над легкою прозолоттю трав,
як поет довірливий і щирий,
соловей на гілці віршував.

Коники скрипалили-співали,
їхні ноти — зорі в небесах;
деркачі у вівсах зорювали,
гомоніли віти у лісах.

А тепер. Лапатий кущ зігнувся.
Хмари сунуть темні і сумні.
Соловей, напевне, захлинувся —
пісня потонула в даліні.

Поіржавів гай, налитий жовчю,
падають листочки золоті.
Коник вже скрипалити не хоче.
Зорі поховались в темноті.

Серце непокоять і тривожать,
мов сумні метелики, листки...
Повз порожню, голу огорожу
йде до мене осінь навпростки.

ВИШНІ

Багріють пізні вишні, повні росами...
Ти вечорами плачеш край вікна.
Не плач, лиши хоч трохи сліз для осені,
бо скоро-скоро з'явиться вона.

Горобину в багрянці одягаючи,
ромашку сонця схилить до землі.
Мов кораблі, по зорях, в дальні далечі
полинуть журно журавлі.

Заграє осінь свій концерт нечуваний
на ніжних скрипках золотих беріз.
Не зрозуміє, ні, твого плачу вона,
не треба сліз.

Ти, із сльозами щирими, даремними,
хоч відійди від тихого вікна.
В садах поспіли вишні, стали темними...
Не плач... А осінь? Ну, а що вона...

ЩО Я ПРИПИСАВ ДО СТАРОЇ ГРАВЮРИ, ЯКА ВИСИТЬ У МИСЛИВСЬКІЙ ХАТИНІ

Спокою сповнені зіниці,
в них стільки сонця і добра...
Мисливче, опусти рушницю!
Це, друже, недостойна гра.

Його ти серце трепетливе,
іще живе коханням, хтиве,
у руку візьмеш надарма,
немов жалю в тобі нема.

А потім як в кімнаті тихій
дружину станеш ти любить,
коли заплаче олениха,
почне рогами землю бить?

Коли поламане тобою
життя, мов гілочка суха...
І дерева замруть від болю,
від твого смертного гріха.

Коли живе все крикне: «Пробі!» —
і, наче в відповідь на лють,
всі птахи змовкнуть у жалобі,
всі звуки глухо упадуть.

І як ти житимеш на світі,
чи не позбавишся душі,
згасивши очі сумовиті?
Подумай, друже, не спіши!

Свободи сповнені зіниці,
і далина в них, і розмай.
Мисливче, опусти рушницю!
Хай олень пройде! Не чіпай!

БУДНІ

Труд починає мандрів'я своє —
хліб подає нам щоденний,
і над Литвою світанок встає,
хмарний, похмурий, буденний.

Я полюбив непримітний пейзаж,
гарний своєю потрібністю,
де розливаються туш і гуаш
дуже близькою подібністю.
Родить приглушені барви свої
ранок і скрізь розливається,
входить у вірші щоденні мої...
Будні мої прокидаються.
Сірі сліди від мого олівця
сіре віконце висвічує.
Серце хвилює

звичайність оця

· вірогідністю вищою.
Дощик сіренький по даху дзвенить,
світ весь перефарбовує,
тихо вистукує мить через мить,
контури згладжувать пробує.
Ні, нам природу не треба корить,
кидать слова їй обурливі.
Хочу дорогу як слід зрозуміть,
сіру, далеку, у куряві.
Сірим будиночком досі я сню.
В блиску віконечка звичного
бачу крізь дощик мигтіння вогню,
відблиски полум'я вічного.
Сірі на барву сталеві плуги
славні навік життєдайністю.
Вірші сердечні й земні — дорогі
нам життєвою звичайністю.
Бачу пейзаж комунальних домів,
а над струнками заводами
пасма високих і сірих димів,
виструнність сірих бетонних мостів
понад свинцевими водами.
Добра мені заголублена вись,
грайну веселку прославляю.
Тільки душа порадіє колись
також і сірою барвою.
Сірий співець, соловейку дзвінкий,
радосте саду зеленого!
Здрастуй же, кольоре, завжди живий,
рідного краю буденного!

МУЗИЧНА ВЕСНА

Чорніють борозни ріллі,
мов лінії для нот в блокноті,
і, як скрипковий ключ, в імлі
дзюрчить струмок на ніжній ноті,
Обличчя сонця вже горить,
і, щоб почать весняне свято,
готове все, пролине мить —
дзвінка лунатиме соната.
Грачина зграя виграє,
прибувши з лісової товщі.
І не шкодує пальців дощик,
все б'є по клавішах, все б'є.
Завмер останній вступу звук,
та от крізь тишу довгождану
полинув рівний сурем гук,
важучий гуркіт барабана.
Звучить, бринить оркестр полів,
киплять мелодії веселі.
Тополь лунає теплий спів,
сосон дзвенять віолончелі.
У небуття пішла зима,
а з нею зникла і зажура...
Гримить оркестр, і вся земля
розкрита, мов клавіатура.
Ноктюрн беріз, прелюд лугів
і пролісків зелених меса —
симфонія весняних днів,
пробудження земного п'еса.

ЛІТНЯ ПАЛІТРА

Грім по небу пробіг, як провісник сезону,
зникли блискавки миготливі.
Теплий подих дощу прохолоду озону
п'є земля по розбурханій зливі.
А на віях зелених смородини висять
срібні сльози, та щирі, нероблені.
Липень — давній романтик — тонкий

живописець,

ми від нього в захопленні.

Не бідніє у нього палітра безкрая
для крислатої липи, трави рясностеблої,
для блискучих беріз, для веселого гаю,
горобинки рожевої, теплої.

Земна куля,
окутана вся голубінню,
ніби чан той, набік перекинулась.

Ювелірне,

прозоре,

космічне склепіння

над її полюсами розкинулось.

А нахилені вудки у зграйку зібрались,
відбиття у воді їх — туманне.

Вдалині, мов остання крижиночка, парус
ледь видніє, і тане, і тане...

Кров зелена струмує потоком стосилим
в сонних віях, що звать усі вітами.

На майданчику тихім дві дівчини в білім
гонять м'ячик ракетками спритними.

У тінистім кутку, де привітно й гостинно,
блискосяючим, сонячним зайчиком

білий м'ячик літає і швидко, й невпинно —
і устежить не встигнеш за м'ячиком.

Та втомилися подруги — мружачи очі,
полягали, забувши напругу,—

мов оживлені м'ячики, груди дівочі
трикотажем обтягнуті туго.

О літо!..

НАПІВТОНИ

Люблю спостерігати восени,
як пагінець немовби виринає
із ґрунту враз, а вітер з далини
його холодним подихом торкає.
Від холоду поникли дерева
напівзелені і напівчервоні.
Прощальна їхня пісня, ледь жива,
бентежить душі наші невгомні.
Напівтони я полюбив давно.
Коли в тумані розмаїтість висне,
напівтони нагадують вино,

що від часу не гіркне і не кисне.
Я так люблю осінній напівтон,
мені від нього затишно, неначе
я відчуваю тихий напівсон...
Ще грає літне сяєво гаряче,
а хмари в небі вже пливуть, пливуть,
а їхні тіні — плямами на полі...
Чи це вони собі шукають путь,
чи просто так гуляють на роздоллі?
Горять, мов свічі, клени золоті,
берези у бурштин убрались любо
та поглядають заздрістю на дуба
в тривожному своїм передчутті.
Він ще зелений, ще стрункий стоїть...
Червоні горобина ронить сльози,
і дощик плаче: десь ідуть морози!
З промінням сонця спілвшись у сіль,
він сиплеться навкруг — куди не глянь,
озимині ріденькі мие коси,
і я не бачу, де ховає осінь
свій перехід від літа, свою грань.
Серед квіток іще не чути скарг,
іще не чути голосу негоди,
та чути гармонійний шум природи,
що схожий на тонке звучання арф.
Ще небо сяє, промені ллючи,
і на губах іще живе усмішка,
але листок уже зірвався нишком.
Це натяк. Але ти про це мовчи.

ОКО

1

На світанку у людини
розплющуються очі.

(Повіка хмари, що затягла очне яблуко неба, розтулюється. З-під її задухи випливає зіниця сонця. За прикладом сонця доведеться випливати і чистому яблуку ока. Вранішня роса п'янок поїть сльозами. Очне яблуко неба крутиться по орбіті. Зинцею сонця воно прочищає роз-

буджену землю. Дивиться на мої руки, ще сплячі. При-
смеркові дерева здіймають віти, ніби сама ніч підіймає
повіки. До гілок, як ластовиння до повік, прилипли лас-
тівки і жайворонки.

Так щоразу вранці розкривається велике яблуко не-
бесного ока і відразу за ним повертається у своїй орбіті
мале яблуко ока людського).

Був час без мрій, без мандрівок,
повитий в темінь страшну.
І от людина робить стрибок
в небесну далину.

Наче дитина шукає грудей,
сонце шукаємо ми.
Мовби синиці, очі людей
линуть до сонця з тьми.

Око сонце живлюще п'є,
всесвіт вбирає в себе
й само, як життя, великим стає
і всеосяжним, як небо.

Два сонця світять, настане ніч —
гаснуть вони обое,
а вранці стрічаються віч-на-віч
погомоніть між собою.

2

Гете * у дзеркалі, як у криниці,
очі свої уздрів.
Сонце палало в кожній зіниці
і усміхалось з-під брів.

«Якби на сонце було не схоже
око людини, вона
зроду б не бачила сонця в небі», —
так тоді Гете сказав.

3

Стільки вже навіршували про сонце,
що хочеться викреслити це слово.
Сонце із вірша викреслить легко.

Спробуйте викреслити слово «сонце»
із голубої сторінки неба!

Вже намагались викреслити сонце
і олівцями гарматних жерл.
Чорні стрічки тьмяно-сивого диму
чорний хрест на сонце ліпили.

З дротом колючим тяглися до сонця!
Воно погасло. З ним погасли
світло, правда, добро, свобода
у найясніших очах на світі.

Ми стерли чорні хрести із сонця,
чорні колючки здерли навіки.
Ми його відчистили, вмили.
Чорна, задимлена бляха сонця
стала червоною чистою міддю.
Сонце ураз ожило, а з ним разом —
очі, погасли у цілому світі.

Мовлячи слово про око людини,
не забувайте про сонце високе!
І чим чорніші хмари у небі,
тим голосніше кричімо про сонце.
В хмуру годину слово «сонце»
лине само у рядок, у поему.

Мало просто писати про сонце,
треба його на ім'я називати,
треба його вберегти і від смерті
криком, яким ви рятуете матір.

«Мамо! Мамо!» — гукаємо з болем.
І якщо бачиш — сонце вмирає,
крикни йому:
«Не помирай, сонце!»

Ні! Я не викреслю слова «сонце»
з жодного вірша, з жодної пісні.
Якщо стократно воно повторилось,
хай же повториться ще раз стократно,
аби тільки людям було світліше
в дні, коли буря гуде в піднебессі

і заліплює осінньою гряззю
світлу блакитну сторінку неба.

Я служба зв'язку поміж сонцем
і оком людським.

4

Тривоги повні і турботи
відкриті очі у людей.
Іде туди, мов крізь ворота,
добро і зло усіх мастей.
Подій шумують океани,
пливуть предметів каравани.
От просто стіл

у вірш оцей
ввійшов крізь прорізи очей.
І просто кінь, і просто квітка,
і вулиці скрипуча нитка.
Дитині руки мию. Піна
пускає бульки безупинно.
Не встиг збагнути я, коли
жіночі перса увійшли.
Усе, що є навколо нас,
вбирає око повсякчас.

5

Маленьке око, але сине-сине,
мов море біля обрію — брови.
Там вулиці пливе нестримна лінія,
там круточола вежа голови.

Коли ж в просторах буйних океану
високі щогли держать дальню путь,—
в мої зіниці підіймальні крани,
відбившись, між хвилями пливуть,

6

Все дужчий в людини погляд,
все дужчі в людини очі:
протинають темнющий одяг
земної та неземної ночі.

Коли був мавзолей Галікарнаса *
Лише закладений — я був уже, я був,
Коли здіймався в височінь колос Родоський
На честь богів, я був в Александрії,
Коли маяк славетний будували,
І, як стрімчак скелястий гордовитий,
Уже тоді великим був я... Що ж я робив?
Нічого особливого: в той час,
Поки боги земні безперестанку воювали,
Сварилися, палили й руйнували
Всі мої витвори,— терпляче камінь
Тесав я і ліпив, різьбив і будував..
І від богів, і від усіх богоподібних
Земних володарів давно вже не лишилось
На світі й сліду,— та живе одвічно
Те, що збудоване на світі мною...

Хто ж я такий? Орати здатен землю,
Тесати камені. Розводити сади.
І в порівнянні з подвигами знатних
Богатирів — мої труди скромненькі.
Тим часом всі оті сім див *, якими
Пишався древній світ,— то я створив.
І тому сам я дивом восьмим
Вже був тоді, єсть нині — й буду
В прийдешньому: перенесу я сонце
На землю, дотягнусь до зір, відкрию
Я таїну життя,— можливо, далі
Створю гомункулуса *, щоб
Справдилась мрія всіх тисячоліть,—
І довго жив би кожен на землі,
Як патріархи, як герої міфів..
Я витру піт, що ллється по обличчю,
Немовби кров, і розігнуся, і всміхнуся:
Я — Людина,
восьме найдивніше диво світу...

ПОВЕРНЕННЯ

Земля птахів на нічийній смузі
Переді мною, мов німа, пливе.
Зависла тишина на виднокрузі

Запоною. Ніхто тут не живе.
Та я торкнув волошку шанобливо,
Що край дороги виросла, мала,
І вже вона, довірлива на диво,
Мені у руку трепетно лягла.
Вода річкова біля мене блиска,
У ній зоріє сонячний вогонь,
Вже й ластівка летить, неначе свійська,
До чорних, закіптюжених долонь.
Бузкова квітка променем постала
Над попелом колишнього двора.
За нею й листя враз залепетало,
Залопотіло — наче діввора.
А ось із небуття і жито лине,
Немов нестримна хвиля з узбереж.
Нараз мені стає земля пташина
Своєю зовсім, рідною без меж.
Вдяглись у плоть і всякі інші тіні,
Що довго скніли у тривожній млі.
Я, винуватець тих відроджень, нині
Простую гордо по Своїй Землі.
І мертвий камінь, кулями потертий,
Враз просвітлів і заіскрився враз,
І не рукою, а душею твердо
Я висік напис: ТУТ Я, СЕРЕД ВАС.
І ТУТ ВЖЕ БУДУ. Бо коли й загину,
Коли мені судилась доля зла,
Всі колоски, воскреслі в цю хвилину,
Які рвонувались вгору до тепла,
Мені життя повернуть, світлу днину,
Щоб край оцей забув про лютий час,
Про смертну муку і про нелюдину,
Землею знов Своєю став для нас.

ДВІ РУКИ

Приймаю...

Приймаю...

Приймаю...

— А що я приймаю?..

Стеблинку...

І колос...

Всю землю безкраю,

Безумні
 волання, і крики,
І бомбу (А Б)
 над землею,
І цю
 костомашину руку,
Що землю —
 не сіяти! —
 горне,
Не хліб
 вижинає,
 а мўку
На ниві пустельній і чорній.

ХЛІБ І СЛОВО

1

Дала ти мені хліб
і слово,
душу дала
і тіло.

Свою материнську руку
мені простягла ти щедро
і сказала: «Віднині
хліб твій ось тут,
а не десь там».

Потім сказала:
«Послухай,
віднині, як хліб щоденний,
саме отут, а не десь там,
буде твоя книга...»

Жалібно мекали вівці,
а я ставав на пеньочка
і ніжне скерцо * дроздове
висвистував, все забувши,
у саморобну дудку.

Тоді на пеньку дубовім,
як на столі домашнім,

я розгортав собі книгу
і неквапливо думав:

«Ось він — мій хліб щоденний!»
Ти ж коліскової пісні
тихо мені співала:
«Білі долини,
чорні овечки,
треба уміти
їх пасти».

Згадую: білі вівці
слухалися підпаска.
Згадую: чорні вівці
не слухались, розбігались...

Чорні крихтини хліба
впали на білу книгу,
ніби літери чорні,
знаки криві запитання.

«Скажи мені, зернятко хліба,
хто ж бо тебе посіяв?
Чи дуже ти натерпілось
від спеки і від морозу?»

Зернятко так сказало:
«Сіяли і ростили
мене на землі хлібороби.
Спеки мене й морози
били весь час, аж поки
стало я добрим хлібом,
всіх вас нагодувало».
З білої книги дивились
літери чорні, мовби
крихти чорного хліба...

І я запитав сміливо:
«Скажи мені, зернятко слова,
хто ж бо тебе посіяв,
хто тебе виростив, рідне?
Били тебе морози?
Било тебе нещастя?»
Слово відповідало:

«Знаю, поет мене сіяв,
виростили люди,
наперекір морозам,
наперекір нещастям,
вистигло я на світлі,
вас усіх нагодую,
беріть мене і читайте!»

І я проковтнув те слово,
що стало мені віднині
куснем щоденного хліба.

2

Я читаю,
по рядках читаю
аркушки книги пожовтілі,
зміст вивчаю,
мудрість в ній черпаю,
перед нею смерть і час безсилі.
Не одна сторінка в ній сувора,
наче хвиля Балтики бурхлива,
та слова в ній часом заговорять —
ллеться, ллеться янтарева злива.
Не одна у книзі тій сторінка,
наче нива у пісках, сипуча,
де тяглася борозна, мов нитка,
де соха згиналася скрипуча.
Не одна сторінка в ній — мов літо,
коли спека у пісках палала,
коли в полі колосилось жито,
як зозуля в лісі закувала.
Колосилось слово щирозлоте
пахощами сонця пломінкого,
вітерцем овіяне зеленим.
Колосилось слово щирозлоте
і сльозою, присмаку гіркого,
кров'ю було здобрене і сіллю.
Колосилось слово щирозлоте,
воювало із чортополохом,
звук по звуку із землі вставало,
в дощ і вітер трепетало слово,
та повік не заростало мохом
і тепло своє не розгубило.

Мужністю овійоване, слово
йшло на битву, ворогів косило,
поверталось в блиску перемоги...
Славою освітлюване слово,
де всі букви — ніби монументи,
ніби героїчні переходи.
Зрілістю запліднюване слово,
знаю я усі твої прикмети,
ти мій хліб віднині і повіки.
Вічністю озороване слово...
Ми плетем свої вінки героям
із листків зелених із дубових...
Як замріюсь —

раптом я вчуваю
з пожовтілих аркушів книжкових
заклик той: «Беріте і читайте!» *.
Слово

повне сили, волі, мрії,
тільки з ним свої запліючу віі.

3.

Як зерно не загине повік,
бо і крові немає без хліба,
так і слово не згине повік,—
світ без слова розсіявся б, зник,
як людина без хліба.
Із зерна виростає зерно,
щоб зростав у народу достаток;
так і слово: посієш одно,
а, дивись, виростає десяток.
Наче той пагінець із зерна,
слово тягнеться по вертикалі
аж до сонця, в замріяні далі,
і під вітром дзвенить, як струна.
Ми давно вже про це прочитали...
О приваблива доле зерна,
ми до тебе у мрії літали!

АБЕТКА КОРИННЯ ДЕРЕВА

а

Я можу сказати прямо декому в очі:
Із шкури лукаво ти рвешся дарма —
Не буде вже так, як хотіли і хочуть
Тепер чи захочуть колись тайкома.

А як буде? Буде, як вічнозелене
Це древо життя забажає. Мороз
В'ялить його листя — а древо рамена
До неба підносить. От так буде ось.

Підносить, бо вічного древа оцього
Коріння годує земля. І талан
Литовського дуба — гінця вікового,
Цього силача — не злама ураган.

Так от як у світі було воно й буде.
Я можу сказати зарані одне:
Що силу життя вам порушити трудно.
Зрубаєте стовбур — коріння порсне.

б

Мені цей клин землі залиште:
Мов біль, звучить його ім'я,
Біль вивільги, дощу солістки —
Я бороню від крадія.

Я знаю сам, чим був він, пробі,
І чим не був. Навперемін
Владик і добрих і недобрих
Він бачив стільки, скільки й війн.

Тут був, не був тут хліб нерідко:
Весною по живій ріллі
Ходив господь; але і дідько
Ходив також по тій землі.

Не раз повішений, пропитий
І програний на бариші —
Ні золот-хрест, ні шабля сита
Не вбили гордої душі.

Чим був, не був — того дійшов я
І знаю, чим тепер є він.
Бо серце хрещеного кров'ю
Литовця — чисте, як бурштин.

Воно звучить, як ліра, чисте,
Те серце, що не раз скло.
Цей скромний клин мені залиште
З його метою і руслом.

О скільки вже дощу солістка
Оплакала Тебе, дощу ім'ям
Названий¹, Тобі лиш цвіту
І вивільзі бажаю я.

В

А ти й живеш! Дощі твої весняні
Прогуркотіли в небі добезмеж
В подобі хмар. Весела, наче п'яна
Поетка, пісню вивільги ведеш.

Похитуешся, мов сосна нетлінна,
Яку вітрисько з ласки потіша,
Що вийшла з осоками в суктініс *
І сєє — мов полиця лемеша.

І в'ється білих кавалерів денно
Навколо тебе цілий перешуг.
І я, твоєю добротою полонений,
Як трактор, з ними разом ворушусь.

¹ Поет говорить про Литву: Летува, лєтус — по-литовськи «дощ».

Суктініс осокорів білоногих
В очах сіяє, маються сосні
Збуялі кучері — в старого
Радіє серце — буде вік ясний.

Хай чорний хліб, насущний хліб свободи,—
Яким соснові коси так пахтять,—
Але, Лісів Зелена Діва горда,
Ти непідрубана залилася стоять.

А інше все — то крапля в морі. Осьде
Без краплі часом важко теж, повір.
Та нанесемо в стільники і воску,
І меду, як настане медозбір.

Давай лункіше світові звучати
Співанням вивільги, солістки злив.
Це ти поетка у квітучих шатах,
А я лиш відзвук твій, мотив...

УРОКИ ІСТОРІЇ

Голос живого серця

ТУТ, ДЕ НАРОДИВСЯ ЛЕНІН

1

Відвідати цей дім я мріяв здавна,
Де народився велетень на світ.
Тепер це місто, наче Мекка * славна
Для всіх народів, всіх країн і літ.

Будинок простий. Але в нім не тісно.
На нім печать давноминулих днів.
Ген-ген простори Волги, наче пісня,
Широка пісня разінських човнів.

Я з трепетом підходжу до порога,
Так, це поріг усіх нових століть.
Це тут, де стіни посивілі, строго
Історія стояла. І стоїть.

Історія. Як пульс її тут б'ється!
А що я значу, простий, між людей?
І все ж бо голосом свого живого серця
До неї я звертаюся в цей день.

2

Історію прикрашувать не пробуй.
Стіною тьми її не затуляй.
Хай белькотять щось невиразне сноби * —
Вона й не гляне — хай белькочуть, хай.

Природа їй дала своє обличчя,
І вихори віків її несуть.
Вона і знищить може, й возвеличить,
І несподівано змінити путь.

І можна не терпіти чи боятись
Її святої правди без прикрас.
Однак у ній не можна сумніватись,
Вона усіх класифікує нас.

3

Історія оцінює події,
Дає закон життєвій течії.
Та геній сам з'являється і діє —
Не всупереч порядкові її.

З'являється, як вітер, блискавично,
Неначе сонця сила золота,
І так трясє планету нашу вічну,
Що вся дрімота з неї обліта.

Стає не так все — небувало, ново,
І за дев'ятим валом різних бід
Світ виглядає радісно й чудово,
Як полудня щасливий небовид.

4

Чоло його вписалось безбережно
В розквітття днів, у поступу глибінь.
Наш світ йому дивується безмежно,
Він — диво й для прийдешніх поколінь.

Вражає думка, вільна й променяста,
В ній дишуть Волги сонячні краї.
У ній сміливість для ентузіаста,
А скептику не осягти її.

Та й що той скептик у житті породить?
Не творить він, а тільки споглядає,
Як люди сіють, як будови зводять,
А поглядом не замінить труда.

Революційна прямота титана!
До сонця звернуте чоло його круте.
Що він задумав — те в житті настане,
Нечуваною дійсністю зросте.

5

А його правда, вічна і недремна,
І ясноти прозорої думки
Потрібні і поетам. Недаремно
Складаю в муках я свої рядки.

Я ріс на барикадах і в траншеях,
Життєвий досвід принесла війна,
Де все одній підкорено ідеї
І в кожному слові правда лиш одна.

Так думав я у тихому спокої,
Де та ідея почала розбіг.
Збагнути суть сучасності живої
Мені титан сьогодні допоміг.

Я вірю його думці — мудра, зрима,
Вся сповнена сумління та ума.
Як вартовий стою перед дверима,
Біля плеча — історія сама:

НАС ВОЛГА ПРИГОЛУБИЛА

Я, делегат від німанського краю,
Сьогодні знов край волзьких берегів.
Мене берези світлі зустрічають,
Мов зграйка давніх, ще юнацьких днів.

І юність, молодеча бойовитість,
В шинелі сірій, як сама війна,
Іде навстріч, боїться помилитись
І все ж зі мною мову почина.

Тебе й пізнати, каже, не посмію,
Посивів ти, минули довгі дні.
Я думку цю, звичайно, розумію,
Бо вже давно живе вона в мені.

В тім винні роки, що течуть, як води?
А чи й ти сам? Над Волгою стою,
Мов корабель, гойдаюсь від негоди,
І час відносить молодість мою.

Нас Волга приголубила так щиро,
Мов рідна мати, їсти нам дала¹.

¹ На Волзі в роки Великої Вітчизняної війни формувалась Литовська дивізія, серед воїнів якої був і автор цих віршів.

Для нашого добра, життя і миру
Полки орлів до бою повела.

Біля села серед степів орловських,
Що так і зветься коротко — Литва,
Від імені Литви бійці литовські
Ішли в похід за волю і права.

І не для того билися ті люди,
Щоб знов ми ждали горя та журби.
Попереджать про це нас вічно будуть
Старі могили, на полях горби.

Вогнями вічними тепер вони палають,
Мов прапори на кораблях, цвітуть.
«Війна священна» — пісня випливає,
Свята і давня... Друже, не забудь!

* * *

Схиляюсь край солдатської могили,
Де сплять литовці, друзі сплять мої.
Вони себе в легенді оживили,
Їх прославляють в пісні солов'ї.

Приносять їм волжанки вранці квіти,
Як найдорожчу пам'ять у житті,
Берези вище підіймають віти
І оглядають бойові путі.

Тут стереже легенда сон героїв.
Я з подругою давньою війни —
Своєю юністю — тихесенько постою
У синім лісі біля Балахни.

Прийшов з Литви я по старій дорозі
До тебе, Волго. Ми в одній сім'ї.
Однополчанам юності і Волзі
Дарую нині вірші я свої...

НА МОВІ ЛЮДЕЙ

Співає Волга, мов люди́на. Лине
Далеко пісня — разінська, лунка.
Знайшла тут голос горківська Людина —
Що виростав із зойків бурлака.

І птах на людській мові пророкує
В передгрозівій, вихоровій млі
Шалену бурю; що, як бунт, нуртує,
Що все старе змітає на землі.

На людській мові, у руках у Данко,
Говорить серце — прометеїв цвіт.
Так немовля визивно на світанку
Кричить, щоб чув про нього цілий світ.

Цією мовою, осяжною такою,
Любов перемагає смерть щомить.
Колись цією мовою й зі мною
Любов взялася щиро говорить.

І «Мати» горківська колись заговорила
На мові цій у щирості своїй.
Люблю її за доброту і силу,
Бо сила справедливості у ній.

На цій же мові із Максимом Горьким
Я розмовляю, наче брат, щодня.
Не визнаю абстрактних категорій.
Наш гуманізм — це зброя і борня.

І сила в нас у цій борні єдина,
На мові цій наш час звучати став.
І де б лунало гордо так — Людина! —
Я інших мов ніколи ще не знав.

ЗУБНИЙ ЛІКАР

В 1789 році в Бразилії було відкрито змову проти португальського колоніального панування. На чолі змовників стояв Тірадентіс — «Зубодёр». Він справді був зубним лікарем.

Не з Дантесової
він братії.
Я його полюбив.
Тірадентіс —
моя симпатія.
Ох, скільки він дер зубів!
Дер гнилі, нікудишні —
і передні, і кутні.
Видирав часи
колишні,
уоставляв
майбутні.
Хай там смерділо, мов із болота,
хай фонтан цілий крові бив,
видирав він гнилі із рота
заради здорових зубів.
Щоб бідак мав
що їсти й пити,
щоб від голоду не помер.
Хоч було боляче
терпіти,
дер із коренем зубодер.

МОЯ БРАЗІЛІЯ

Навіщо ти мені, Бразиліє?
Тебе я знаю вже роки.
Ти — лірика моя, ідилія,
ти вся — віршовані рядки.

Бразиліє,
моя ідилія!
В тобі пролито стільки сліз!
Ти тут була колись, вздовж Вілії,
чи по-литовському — Неріс.

Майно нікчемне хліборобове,
було, до латки продадуть.
І от майне він щастя пробуватор
через Атлантику у путь.

Одні доїдуть до Бразилії,
до Амазонки допливуть...
А переважно
лиш до Вілії,
що тут «Бразилією» звуть.

(Мій дядько теж
туди «за перлами»
поплив, з усіх пнучися сил,
але ж бо край той ненажерливий
його ковтнув, мов крокодил.

Писав нам дядько із Сан-Пауло,*
що тяжко там, що схуд, мов тїнь...
І нас туди уже не вабило,
бо як поїдеш, то амінь...)

Під Каунасом
та Бразилія.
Людина там — ніщо. Лиш їй
із неба місяць путь вибілює,
убогий сам і сам сумний.

Тут панорами теж із кручами,
тут Корковадо обросла
навкруг фавелами * гнітючими,
а їм ні краю, ні числа...

Тут флора:
лопухи — не кактуси
та кущик — кленові рідня,
і фауна тут
інша якістю:
лиш тільки кіт та вороння.

Все це була
мала Бразилія,
І Анакондія, і Крокодилія.
Була суворою і милою,
моя ти лірико-ідиліє.

...Враз пісня гілкою зламалась —
то п'яний впав із нею рядом.
Війнуло так денатуратом,
що навіть кози здивувались.

А на халупку світла горстку
дворогий місяць опускає,
і про цнотливицю заморську
сумна гармонія співає:

«Ой цноту, цноту, чом така ти?»
І чарку просить на дорогу,
а ноги хочуть танцювати,
тоді під стіл
«заради бога...».

Ой ти, життя, у бідах звідане,
дай добру відповідь, гляди-но!
Послухай же і не суди мене,
та відступися від людини.

О, та Бразілія
вздовж Вілії,
зітхання,
гомону уривки...
Вночі іду я по Бразілії
і розкидаю скрізь листівки:

«На Амазонці зникло золото,
нема на світі Ельдорадо!
А щоб не вмерти вам від голоду,
товариші,
на барикади!»

Під Маяковського,
Єсеніна
від мене пісня в світ ішла.
Литовцями була заселена
в той час
Бразілія мала...

ІРЖА

1

Голосе, я хочу, щоб ти змовк.
Хай душа моя кричить в тривозі,
уколовшись об іржі клубок,—
дріт колючий на гулкій дорозі.

Нащо і чому його несуч?
Мовчки йду. Даремні запитання.
Може, це троянду я несуч,
поруділу раптом на світанні?

Ні, це не троянда. Важко так
проказати правду неминучу:
довго я проходив по літах,
дротом весь оплетений колючим.

Прагнула душа моя тепла
і в пітьмі тремтячій та суворій
свій вінок з тривоною несла
металевий,
весь в іржі,
терновий.

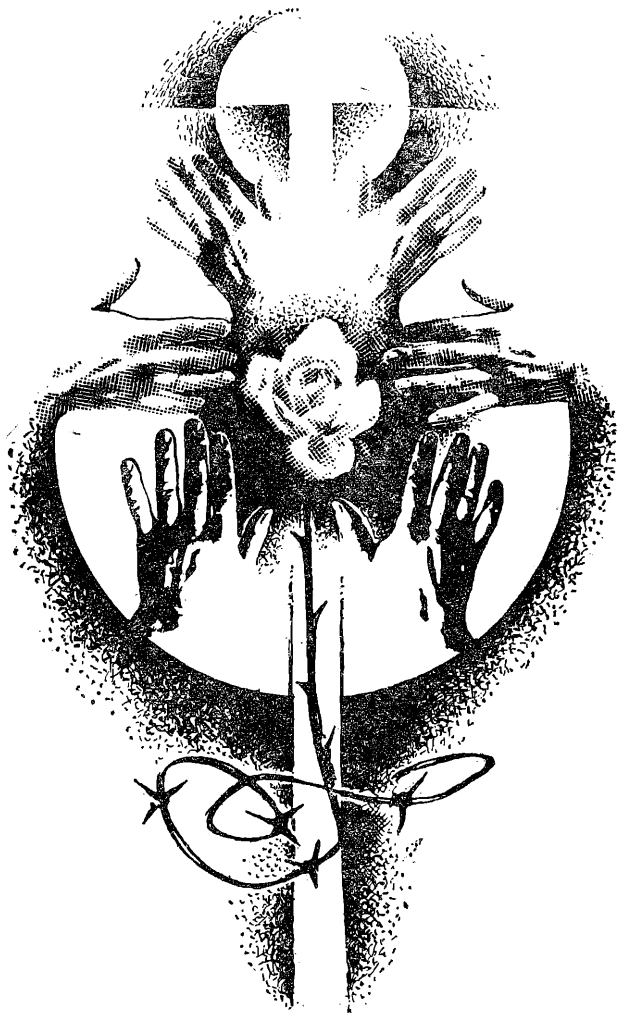
2

Де б душа в житті моя не йшла,
вирослав усюди, мов скала,
ти, колючий дроте!

Ріс ти ув окопах і ровах,
в ранах, в болях, у крові, в бинтах,
о колючий дроте!

Навіть пагінці твої малі
виростали з виразок землі,
о колючий дроте!

Круг тюрми цвіли твої квітки,
зазирали в закутки й кутки,
о колючий дроте!

Літньої й зимової пори
повивав в імлі концтабори
ти, колючий дроте!

Обхопив зелені ти ліси,
не минув небесної краси,
о колючий дроте!

Ти, немов розлучена змія,
жалив землю. Плакала земля,
о колючий дроте!

Ти любив живу, щасливу плоть
рвати, бити, різати і колоть,
о колючий дроте!

І я вже того не помічав,
що тебе так часто зустрічав,
о колючий дроте!

Ти людських торкався рук і ніг
і без крові жити вже не міг,
о колючий дроте!

3

Тіні злі відходять, відступають.
Заживають у душі синці.
Через дріт сміливо проникають
сонячні ласкаві промінці.

Гріється душа, до сонця лине,
хоч бліда й знекровлена — жива.
І руді іржаві крапельини
злизує пробуджена трава.

4

Це не іржа,
це ж бо крові сліди,
попіл згарища,
відсвіт біди.

Навіть і зливи
були б замалі,
щоб змити іржу
з усієї землі.

«Хай проклятий буде
колючий дріт»,—
це я, людина,
кричу на весь світ!

5

Гілочку троянди я держу
кольору іржі, із колючками.
Я уже біди не стережу,
все одно не вимовить словами.

Зраджує лише сльоза моя.
Груди мої болем тісно скуті.
Двоє — тиша немічна та я —
Стоїмо бліді на перепутті.

Кидаємо геть колючий дріт,
гілочку рудого злого цвіту,
і виходим у широкий світ,
на дорогу, сонцем всю залиту.

ЕССЕ НОМО!¹

1

Там, на берегах сумного Гангу,
наче низькоросле сухолісся,
в Бенаресі бачив я щоранку:
рук голодних кущики тяглися,
Віти лісу темні, сукуваті
прагнуть сонця, що у небі лине,
сонце йде у руки вузлуваті,
і не сонце, а якесь поліно.

¹ Ось людина! (Лат.)

Наче будівельний той простінок,
на руках кістлявих і худющих
сонце йде до білених хатинок,
йде все далі і палає дужче.
Сонце сходить над колючовітим
лісом рук, і ліс гуде весняно.
Зацвіли гірлянди свіжих квітів,
і вінки зелені пахнуть п'яно.
Ганг тьмяніє, мліє ледь помітно,
сонце гасне в хмурій небосині.
Знову голий, знову непривітний
сонце проводить ліс осінній.
Ганг тече віками, посивілий,
трупи вдалину несе віками.
І стоїть, від сонця весь аж білий,
там хребет. Кістлявими руками
він над черепом своїм підносить сонце.
Не віддам, мовляв, його нікому!
І тріпоче в оксамитнім небі
крик цей, наче птиця:
ЕССЕ
НОМО!

2

Бачив я у залах мармурових
на парчі кривавій в римськiм храмі
на колінах в молитвах суворих
паничів разом з духівникáми.
Соромливо повернули очі
до своєї доленьки земної,
дуже вже до золота охочі,
більше, ніж до хартії * святої.
А вгорі крізь вітражі безмовні
ловлять сонце, що зайшло до храму,
дві руки, дві жилаві, невтомні,
що до неба простяглися прямо.
Руки ці, постріляні «при втечі»,
і мечеві піддані, й вогневі!
Їх палили в освенцімській * печі,
кулі їх кусали металеві.
Не тремтять, як атом для людини
добувають, щоб сприяв будові,

руки, на яких блищать краплини
поту й ще не висохлої крові.
Руки ці! Розіп'яті за злото,
блискотять від праці, не тендітні,
мовби на полотнах світлих Джотто *,
небеса позводивши блакитні,
тільки не для себе, а для тих, що
на колінах у господнім домі
на кривавім оксамиті. Знову
з уст злітає зойком:
ЕССЕ
НОМО!

3

Бачив я в хмільнім Парижі Сартра *
у печалі, у біді, в тривозі,
і людину, що на схил Монмартра *
хрест свій тягне по сумній дорозі.
Ось пішов він переваги-ваги
на Пігаль * поміж автомобілів,
та ніхто там не звернув уваги,
бо його ні разу не любили.
Там крутилась метушня завсідна,
і вино лилось, і пісня чулась.
А до нього, до людини-злидня,
тільки грязь непрошена горнулась.
І до вікон у ту мить розпуки,
де сміялись, кликали реклами,
мов до неба, простяглися руки,
чорними відштовхнуті ногами.
Так уперто, хоч і кволо, сонно,
руки ці, рятуючись від скрути,
тягнуться до сонця із неону,
до чарчини хмелю і отрути.
Мов перед Стіною комунарів *
підняті і виструнчені струнко,
руки ці чекають в світі дару —
сонця і від нього порятунку.
І хребет стоїть, в руках тримає
сонце, повне золотого рому.
О Париж веселий! До людини
ти черствий без краю!
ЕССЕ
НОМО!

МОГИЛА НЕВІДОМОГО СОЛДАТА

Б а л а д а

1

Ні, тобі, солдате-бідолохо,
не лягла з війни додому путь.
А тепер в бору щебечуть птахи,
голоси їх ледве-ледве чуть.

А тепер і сонце лізе вгору,
мов гармата в круглому вінці.
Тіні від беріз по косогору,
наче на парад ідуть мерці.

Ластівки свистять, неначе кулі,—
посилає їх якийсь стрілець?
А весною на поля послулі
дощ роняє краплі, мов свинець.

Жайворон — мов міна в круговерті.
Трактор кулеметом:

тра-та-та!..

Він вернувся із траншеї смерті,
до своєї хати поверта.

В хату, як в труну, зайшов.

Тривожно

він провів рукою по лицю.

Чорт бери! О, як болить безбожно
серце, повне смертного свинцю.

2

Він давно землею став. І дата
лиш відома.

Невідомий сам.

Із могили вбитого солдата
він воскрес — геройство воскрес!

Вибила із рук його гвинтівку
смерть, але напруженням руки
висіче він пам'ятник навіки
сам собі і буде жить віки.

Пам'ять Невідомого солдата
в пам'ятнику — промені зорі.
Смерте, ти перед мистецтвом-садом —
мертвий зір в гвинтівочній дірі.

3

Довгі дві руки гранітні з ями,
у камінній стомлені журбі,
що до сонця простяглися прямо,
скажуть все, що хочеться тобі.

Крик порвав обличчя, наче бомба,
і воно гострющими кістками
витагнеться, мовби катакомба,
в пошуках просвітку серед тьми;

це не очі, ні, це дві гранати
розірвались раптом поміж брів;
рот, що завжди їжу звик жувати,
весь свинцем забитий, наче рів;

як листок осінній серед саду,
жайворон у безвість попливе
до очей убитого Солдата...
Та гранітний пам'ятник живе.

4

Сам себе із скорбного граніту
висік Невідомий. Сам він де?
Вже нічого він не скаже. Вбитий.
Він в могилу зразу упаде.

Пам'ять Невідомого не стёрти —
плоть з кісток і м'язів кам'яних.
Вибив зброю він важку у смерті,
буде вічно жити для живих.

Якщо хоче подолать мистецтво
смерть —

нехай не стогне, не мовчить,
хай воно не падає, не гнеться,
на весь голос хай воно кричить!

ДОЩ ХІРОСІМИ

Аркуші з записника

1

Мжичить у Хіросімі.

Зранку огорнуло і лле.

Періщить, як із відра.

Періщить свинцем.

Краплини дощу стукотять по асфальту, неначе кулі.

Автоматна черга зливи все править мені про знайомця давнього.

Дрозда-окопного.

Кулі свищать за вухом. Шмагають обличчя, і губи шмагають, і очі. А серця не ранять.

Торкаю долонею

Обличчя, посічене зливою.

Прилипає долоня, мов бинт.

Дощ мжичить,

Липкий і теплий, мов кров.

Дивлюсь, а долоня червоніша

За криваву окопну зірницю...

2

В епіцентрі вибуху — трава, що пожовкла до смерті.

Голуби обсмикують пір'я своє дзьобами.

Зграї наїжених птахів,

Що зійшли із полотен Пікассо *. А може, це зовсім не голуби?

Можливо, колишні крилаті мешканці цих руїн?

Коли Хіросіма

Знову нависає хмарою над епіцентром, тутешні люди,

Перекинувшись у голубів, опускаються з хмари

вниз на пустелю,

Де раніше стояло місто.

Часто приходять крилаті люди відвідати рідну оселю,

Кістяк якої тліє на землі,

Неначе коріння дерев, що юрбою пішли під сокиру.

Хочеться людям прилаштувати дерева до коренів.

Тільки повсихали дерева — не приживуться.

А з землі від коріння

Буйно вигнали пагони. Де тут їм рідних згадати?

Тліють в землі ці корені, корені пам'яті, корені туги.
Як і раніше, обсмикують пир'я
Мокрі зграї паперових, наїжених птахів —

голубів Хіросіми.

3

В епіцентрі першого вибуху, під покровом платана,
Сивий чоловік над собою тримає гілку сакури*.
Чи це не сакура? Рожева парасолька японська,
Наче атомний гриб, прикриває пророкову голову сиву.
Від дощу і від пострілів. Вітер, що пахне м'ясом

людським,

Загинає на капелюсі криси і куйовдить легенько
Сріблясті кучері Альберта Ейнштейна*. Сивий чоловік,
Що, наче в'язень Освенціма*, став у чергу до пащі
дракона,

До печі крематорію, зліплений, мов статуя,
З попелу.

Він стоїть і чекає, що минеться колись
Геноцид* дощу. Але дощ іде. Дощ іде.
З неба лле. З неба хлюпоче.

Поглядає Ейнштейн на годинник.

Невтямки чоловікові, яке він століття стоїть.

Та хіба дізнаєшся

Час по цьому годиннику? Мабуть, помилився старий.

Виявляється, що годинник

Він надягнув бездиханний. Заплутався у корінні
Хіросіми, зарубаної на смерть, годинник.

Як дом'ята хустина,

Вся в сльозах і синцях, годинник.

І розплавлене золото —

Шоколадом розкішного торта. Циферблату

безкровна маска,

Як цукрова глазур. Так, не солодко.

А тарганячі вуса стрілок

Показували чверть на дев'яту. Точний час

Пікадона.

Коли спинився годинник —

металевий смертник — і спинились

Триста тисяч сердець. І закрилися

шістсот тисяч очей.

Сивий пан з парасолею, хоча й дивиться

на годинник,

Та не відає часу. Він вичерпується разом
з чоловіком.

Час йому ні до чого, коли він не знає дороги
додому, де, поки чекали на нього, повісили
Скрипку самотню. На скрипці струна обірвалась.

Віддала скрипка богові душу,
Повторюючи сумливі «Мрії» німця Шумана*.

Вона сподівається,
Що сивий чоловік, чародійник простору й часу,
повернеться, воскресить струну
І продовжить сумний мотив. Та сивий чародійник
Сном-духом не знає дороги і в колишню домівку
вернутись не може...

4

Підводжу очі в пом'яте небо. Величезний,
як атомний гриб,
Проникливий хмарний дракон оглядає мене.

Дурманяць
Шістсот тисяч очей. Он воно що! Ось чому в Хіросімі
Так грізно періщить.

Це, схилившись над огнищем,
голосить смерть Хіросіми,

Це шістсот тисяч очей сльозять, як в тумані,
Сльози докору більші від куль свинцевих. Вони
Потоками мчать. Котиться вулицями

Хіросіми слізна ріка.
В море відносить вона гіркоту.

Та невже гірку ріку цих тужливих сліз,
Цей Стікс* металевий, цю отруйну гадюку,

цього атомного дракона ми не вдержимо?
Що буде тоді, голуби? Всесвітній потоп?

А де знайдемо нового Ноя*? Скажіть,
якщо знаєте, голуби...

5

Відводжу я погляд від мокрих очей підхмар'я.
Від цих смутних

Шестисот тисяч очей. Ламається слух.

Відлунюють у вухах
Триста тисяч сердець. Вибухає антициклон,
Розтворює в ніжних обіймах скелет платана,
що схуднув зненацька,

І ейнштейнівське сиве пасмо —
самотнього в світі пророка —
Вигинає, неначе вітрило ковчега.

Вириває з рук, немов парасоль рожеву,
Гілку сакури. І, мов струн скрипкових,
торкається довгих ніг.
Цей чоловік плаче, як скрипка. Він плаче увесь.

І кучері
Білі плачуть, Плачуть тонкі довгі ноги,
подібні до струн.

Не хочу дивитися на чоловіка,
який став скрипкою й плаче.

Я дивлюся на землю. Тут мій погляд торкає
Якийсь ієрогліф чорний. Подобизна сивого старця.
Немов чорна тінь людини. Таж так і було!

Того ранку
В банк людина прийшла. Мабуть, селянин.

Людина прийшла
Позичити гроші,

Щоб купити маленьке рисове поле.
Ще рано було. Не було навіть восьмої.

І банк зачинений був.
Вона сіла на сходах. Просту перепічку вийняла.
Снідати почала. А чверть на дев'яту з неба
Ступило, мов бог, японське сайо.

По-нашому — сонце. Забрати людину.
І вона зeszла, мов крапля, в порожньому небі.

А сонце землі
Полишило тінь. Полишило тінь людини
в гранітній стіні. Її барельєф

У граніті надгробка.

Голову — колом.
Плечі — квадратом. Руки — крильми.
Поставило тушшю японський ієрогліф на камені.

Ієрогліф скидається
На тінь людини.

І люди, звичайно,
приходять сюди вчитись читати.

Атомну грамоту люди вивчають. Японська писемність
Дуже складна:

Дай бог їм навчитись, дай бог прочитати,
Що тут написано...

Підводжу очі до неба. Неофіти справді не збрехали.
Хіросіма справді заслужила небесне царство.

В підхмар'ї стирчать
Міські квартали, перетворені бомбою
на руїни сивих хмар.
Хіросіма нуртувала, як наповнений щастям
і болем дзбан,
Обернувшись жахом, упала на землю з небес
немилосердна палиця
І розбила гігантський дзбан.

Зостались в пустелі уламки.

Археолог — мастак
Перетрушувати нині черепки шумерійських горщиків.
Але дзбан Хіросіми
Нам не склеїти. Дзбан тріснув. Написав би і я,
Прочанин у пісках-незорих, на уламку кров'ю,
Написав би ієрогліфами сонет Петрарки *

про свою розбиту

Любов. Присвятив би сонет сестрі Хіросімі.

Музи, на жаль,

Сюди не приходять. Поезія, повчає японець Кіно,
народилась тоді,
Коли відокремилась земля від небес. Отже,
не стане поезії,
Якщо знову злилися до купи земля і небо.

Розбещені музи.

Нема що робити їм у пустелі.

Та й для чого сестрі Хіросімі

Сонет Петрарки? Адже вона вознеслася у небо.

І над тінню моею

Прогинаються нині руїни розбомблених

до останку ансамблів,

Що славляться архітектурою сивих хмар. А мої очі,

Пара пташин, що закохались до смерті в окопах,

Не знаходять серед руїн місцини,

щоб звити гніздечко.

Що ж далі? Де вони будуть пташат вигрівати?

Пустирі піднебесся в уламках

Розбитого дзбана. От і все, що зосталося від щедрих жнив

У засіках. Клопітливо бджола,

цей Сізіф * квітучого лугу,

Мед збирає й несе в щільники. А вулик втрачає...

Дощовий автомат розкреслив моє обличчя зливою.

Та не поранив

Серця. А якби ж поранив, пішов би я в небо.

До сестри Хіросіми,

Туди, де під дерном хмарним заснула навіки

Японська дівчинка. Наймення її — Садако.

Вона задрімала,

Затиснувши в долоньці паперового тсуру.

По-нашому — журавля.

Не знає Садако,

Чого мідний дзвіночок забув покликати на урок.

А як йому кликати, коли розтопилась на сонці мідь,

Наче віск.

А школа, розправивши паперові крила

Списаних дитячих зшиточків, давно полетіла.

Блукає будівля школи

По білому світу. Кружляє довкола блакитного

Величезного глобуса. Вітер жене, мов хмару,

Школу над материками Австралії, Африки, Азії,

Америци і Європи. Та школа не знає більше,

В якій стороні, склавши журавля із паперу

І вивчивши фізику, чекає на неї тепер Садако.

Не знає хмарний будинок,

Куди опуститися і де мідним дзвіночком

На уроки покликати дівчинку мертву.

Закрила Садако очі майбутньої матері

І, статуєю богині вертаючись уві сні,

Поставивши атомну бомбу за п'єдестал,

Пускає журавлика в хмарні руїни.

Він щастя приносить, вважають японці.

Можливо, що й так, сперечатися я не буду.

І мені він весну вимолює. Досі чекає Садако,

Що з'явиться школа. (Може, дзьоб журавлиний

Зіб'є літака, що бомбу приніс в Хіросіму?) Садако

Безперестанку шукає школу. А школа хмарою стала

І ось уже чверть століття блукає по світу.

Та глобус землі голубої не знає адреси школи.

Розбомблений корабель

Не знає, в якому порту йому серцем причалити.

Завантажені гавані світу

клопотами живих.

Націлені один в одного, наказу чекають крейсери
І підводні човни...

10

Протираю очі. Щезнув ворон атомного сновиддя.
Світліший, ніж покоївка в готелі,
Ранок смокче радіацію атомного страхіття, прибирає
кімнату,
Витирає покритий пилом важкого сну
Сувенір. І японські перли відкривають очі в сльозах.
Я повезу додому спадок сестри Хіросіми; а вдома
Подарую це око перлисте дівчинці, ровесниці
Вузькоокої Садако.
Почне вона вирізати з паперу птаха —
За порухом рук буде стежити пильно Хіросіми
Перлисте око. Сяде вона за уроки
З фізики, мерехтітиме в цьому перлистому оці
Вогонь Хіросіми...
Підіймаю порт'єру.
За вікном ще дощ?
В тому-то й справа, що періщить.
Я через мокрі шибки на вулицю довго дивлюся.
В поволоці
Розчиняється світ. Із туману, прогнувшись
над рікою гіркою,
Веселкою міст здіймається. Тремтіння біжить по ньому.
Машини біжать мурахами. Іде по ньому
Людина. Вона під рожевою сакурою,
Неначе під парасолею. Білі її кучері мармурові.
Самотня, сива людина. Дізнатися б, куди вона
подалася?
Куди пішла під дощем Хіросіми?
Куди прямує людина?

Хіросіма, 1970

ЧІЛІ. ПАБЛО НЕРУДІ *

Ох і припадає лісорубові тут, в затверділій хащі!
Зоряний піт струмує. Тріски січуть добрачє.
Та вже, закачавши рукава,

Він зайве гілля збива.
Він руйнує, але й буде —
Ліс воедино гуртує.
Росте дерев'яна пісня.

Кожне слово твоє — музика
Мускула. Стою, мовби коло
Дзвона грімкого, —
Луна гуде,
Ніби гряде
Фатум.
Ні, не вгадати,
Як вільного вірша складати.

Хай же знов лісоруб прокинеться,
Сокирою помахав. І знов щось кинецься.
Ах, і сам я зітну сяку-таку деревину
(Не терплю ж її, реакційну дуплявину!)
Чи той пень, що, мов зуб, проґнів, —
З коренем виверни, не тягни!

Кажеш, Пабло, не жарт збивати
Дуплявини? Нелегко одбатовати
Від кривди
Правду
Щиру
Змахом сокири?
Так-таки так.
Хай лісоруб прокинеться.

Хай прокинеться
Лісоруб. І припиниться
Дощ трісочок.
Не новачок
Він у цім ділі.
Він — людина.

Майбутнє від минулого відділяється,
Віддаляється.
Світ чорно-білий.

Спів твій дорослий...

СОЛОНЕ МІСТО

Раз якось я забрів в Солоне Місто.
Там хліб на смак — мов сльози. Вже давно
Всі люди просоліли там геть-чисто
І воду з моря хлебчуту, як вино.

На солі вирощені городяни
І знать не хочуть іншої їди.
Вона зашерхлі, грубі їх гортані,
Мов найсолодший цукор, солодить.

Біліють стіни — всі із блоків солі.
І в місяця тут боки соляні.
Повсюди сіль. Ніхто тут і ніколи
Не здивувався б Лотовій * жоні.

Цукерку, чи цукринку, чи там щось таке,
Бувало, я солянам простягав.
Та це життя вони зовуть солодким,
Про інше і не мріють, боже збав.

Себе засолюють. Ну, а мені їх жалко.
Не знаючих, що все це — сон страшний.
Ходжу між них, неначе той ідальго *,—
Достоту він, печальний і смішний.

А я ж то знаю: і в страшної казки
Кінець буває. Думкою злечу —
І бачу недалекий час розв'язки.
А просто — дожидаюся дощу.

Не заливний, не буряний, нормальний —
Як тільки застукоче у вікно,
Від оцієї дивної солярні
Солоне тільки лишиться багно.

А поки що все місто в спеці тоні,
Від солі біло-біло мерехтить.
Та на хазяйствечко своє солоне
Бог Соляний скептично так глядить.

ТРОЯ *

... З-під купи каміння лізе травиця...
... В чашечці конвалії росина сріблиться...
... Лілеї в затоках тихих річок...

... Виткнувши голову, просить шпачок
хліба...

... Тягнуться вгору листочки,
мов пташка з гілки на гілку мигоче,—
дихає дерева плоть жива,
про Трою зруйновану забува...

... А ластівка в небі щебече просто,
жайворонок вгвинчується у простір
під неупинні свої рулади
рядком тонесеньким з «Іліади» *...

... Так, знову Трою свою переживши,
прокинулись люди, у поле вийшли,
і вже он солдат лагодить дах,
мати з усмішкою на вустах
дитину пестить...

(...Що є простіше —
вранці лугом пройтися пішки,
пташці в вікно, мов давньому другу,
раптом подати даруючу руку!..)
... Б'ється шинеля на вітрі, мов давнє
вітрило...

... Як Одисей * преславний,
бурі пізнавши, бої, атаки,
пливу шукати свою Ітаку *...
Довгий цеп піхотного строю...

... Прощай, трагічна моя Троє!..

ДВАДЦЯТИЙ ВІК

1

Я вдячний тобі, століття моє,
в якому магічним латинським ХХ
позначено всі чудеса.

Так вдячний був Фауст * своєму антиподу *
з його іронічним смішком.

Я вдячний тобі, число мое ХХ,—
ти мертвотність бездушну матерії
на рух обернуло.

Я вдячний тобі, число мое ХХ,—
ти голову людську, що мало цінилась,
на скарб обернуло, на вогнище думки,
лабораторію з неї зробило.

Ти, мій Мефістофелю,
блискавки випустив і породив протиріччя,
схрестивши ті блискавки,
звів тріумфальною аркою — ХХ.

Відчув я, як кров, що застигла у жилах
безчулою кригою, знову зігрілась
і задзвеніла струмочком на сонці.

Відчув я: зупинене болем,
на камінь обернене, серце мое
від того струмочка забилося,
наповнилось рухом веселим.

Відчув я, як раптом важка голова,
що, ніби без палива взимку
лабораторія, всіма забута,
знову гудить почала,— в ній відтанули труби.
Я полюбив,
наче Фауст-юнак,
землю-красуню.

2

Нині за все найдорожча
в людини
лабораторія думки —
її голова.

Це циклотрон *, він гуде, по його зміюватих
трубах біжить незапряжена думка. Біжать
атоми думки. В атомах думка
родиться, зводиться, прагне у безкрай.

Думка — це також матеріал.
Матерія матерії.

Тіло тіла.

Серце серця.

Вибух —

і ділиться думка на частки. Найменша частка її, найпростіша — це атом. В атомі думки, наче у кулі земній,

наче в маленькім

зародку кулі земної,

діє ядро неугавно, невпинно. Круг нього, наче навколо землі бистрі супутники, линуть стрімкі електрони.

Що таке електрони?

Уламки гексаметра *, вірша рядок мармуровий, шмат мармуровий погруддя,

барви просвітлено-темні полотен Рембрандта *,

пісня Бетховена, відгомін бурі,

і гільйотини * сталеві удари,

і, мов зі сталі, суворий рядок Маніфесту *,

і барикад гримотіння, і мас неутримна лавина,

й мудро керовані, мов корабель, віршів рядки

металеві —

думка усе це.

Міст не збудованих ще на рисунку квадрати,

і не написаних творів іще невідомі герої,

і повноцвітна палітра майбутніх полотен,

ще не обтесане чисто обличчя з граніту,

схоже на синього птаха

тіло ракети, не послане ще у міжзір'я,—

думка усе це.

Тим часом ці електрони, зменшені у мільйони

разів,

ніби навколо осі, линуть, і линуть,

і бомбардують ядро неспокійне —

хочуть скоріше на волю, щоб стати

буднем, реальністю, стати життям.

Атоми думки хочуть звільнитись.

Тільки-бо вільний

може стати скульптурою з бронзи,

кварталом будинків,

стати ракетою, що, наче вірш той, летить

у далекість,

віршем, що, наче ракета,

у серце кожне летить.

Скована твердо, застигла матерія часу й простору
не знає,
з себе створити нічого не може.
Метаморфози * не знає застиглість.

Атоми думки, що їх ти, людино, звільняєш,
створять із кулі земної зорю.
Треба ділити й звільняти
атоми думки.
І голова, наче той циклотрон, не вгаває густі,
і по трубах — по мозку — біжить незапряжена
думка,
Атоми думки біжать і на частки
діляться — волю шукають собі.

3

Я славлю тебе, століття мое,
славлю!
Над магістраллю твоєю, що в зорі біжить,
тріумфальною аркою зведено:
XX вік — XX вік!

ТВОРЧИСТЬ

ПРОЛОГ

Це давненько було зі мною.
Скільки літ тому — не злічу.

Я пташиною лісовою
Понад містом лечу, лечу.

У чоботях батьківських латаних
Півтора по бруку стрибка —
Вже тобі в небесах неоглядних
Лопотить пола піджака.

На лиці — рум'янець світанку.
Ноги так і несуть увись.
Циркову забачивши пташку,
Люд прохожий розвеселивсь.

Посміхайтесь, звеселяйтесь,
Роззявляйте до вух роти!
Це ж окрилений Межелайтіс
Має честь мимо вас пройти!

Сутенери, пси задивились —
Кому нічка талан дала,—
Ще й повійка посоловілим
Очком заспанним повела....

Пролітаю-проходжу мимо
Департаментів, міністерств —
Цих неначе послулих мирно
Та поживненьких коритець.

Проводжають поглядом пильним
Із гратчастих палат
Отого, що махає крильми,
Коваленка з села.

Вже й казав мені хтось хороший —
З тих, що батьківський люблять край:
— Зрозумій ти наше становище,
Ти літай... тільки міру знай!

Співчуваю вам, патріоти,
Що турбот у вас — тьмуца тьма...
Ви лічіть, таж лічіть банкноти,
А не злуйте на мене дарма!

Не зробив я нічого такого,
Щоб на мене хто позивав.
Не украв і півня чужого,
Золотого теляти не крав.

То чого ж ви дивитесь вовком,
Хижо зирите раз у раз?
Я ж у небі ширяю ловко,
Не замірююся на вас.

Над земною куделею звівсь
І ліричну мотаю нить
На зірки у небі, на місяць
І на всяку чудову мить...

Мчу над світом у невпокої,
Розвертаюся віражем.
Я нічого іще не вкоїв,
А вони бояться уже...

* * *

Падолисту до вікон налипло.
Вітер струни під гребенем торгнув.
Запиналом на ветху липу
Місяць вішає міді втому.

У кімнаті піч протопилась.
Чаю випив я донесхочу.
Із кутка помолитись виліз
Сивовусий старий коточок.

Мати все щось плете. Вона мені
Білу так нагадала вишню...
Знай співає про стародавнє
І про щастя те, що не вийшло.

Ах, як добре: на матір дивлюся,
Головою киваю, мрію...
Фіалкові очі матусі...
Руки материні делію.

Буркотить, що худий, нудьгую
Та ще й кашель такий нехороший,
І велить, коли в місто йду я,
Не забути під ліжком калоші.

Тож такий, мовляв, небережéний —
Рискував би все та хворів би, —
Знать, не годен між вітром зеленим
І Христосом зробити вибір.

Простодушна вона, немовби
В цій кімнаті повітря, стіни,
Та не знає, що в серці синовнім
Світло місячне морем стигне.

Я давно не поїв свого серця
Кров'ю місяця, зимним вітром.
І для кожного страсотерпця
Розквіта мій спів горицвітом.

Падолисту до вікон налипло.
Вітер струни під гребенем торгнув.
Свої вірші читаю липі.
Тихо тиша мене пригорне.

ПОЕТ І ЛЮДИНА

1

В Ла-Пасі я прочитав Хосе Ортегу-і-Гасета *. Він говорить: «Справжній поет починається там, де закінчується людина». Закінчується людина?

Я написав чимало строф. Чим більше я пишу їх, тим ближче я до невидимих координат людини. Людини!

Нелегко відкрити людину в людині, інакше кажучи, людину в собі. Але коли поет відкриває людину в собі, він взагалі відкриває людину. І це — найголовніше.

Нелегко людині відчутти в собі людину, зростити в собі людину взагалі, але ще важче вивільнити в собі людину, що значно більша, ніж та, яку зуміла вона відкрити спочатку.

Нелегко людині подолати в собі одвічно закладене в неї, але ще важче людині подолати межу самої себе, яка звичайно здається їй межею.

І якщо ми говоримо про людину, ми повинні бачити людину в собі, людину в інших і людину для інших.

І якщо є така поезія, що «починається там, де закінчується людина», — вона не потрібна людині так само, як і людина такій поезії.

Я довго чекав того дня, коли дістану право називатися поетом. Тепер я чекаю того дня, коли відчую, що маю право називатися Людиною.

2

Я турботу лиш знаю єдину,
я єдине вивчаю уміння —
у людині рятую людину,
із болота тягну,
з драговиння.
Ані слави, ані готівки
не чекаю я до загиби.
Я стою під дулом гвинтівки,
прикриваю
собою
людину.

Так велить революція. Нині
йду поетом її, солдатом,
і людині всю кров по краплині

віддаю
й не жадаю
відплати.
Це життя мого суть і основа:
я рядком своїм кожним славлю
лиш людину і кожним словом
монумент
я Людині
ставлю.

3

В житті зазнав я холоду і голоду,
та про жалі я не подам і знаку,
хоча життя
і вибілило голову
мені, мов стінку літнього барака.
На честь людини пам'ятник поставлений
моєю теж
-строфою трудовою.
Хоч би був як
хтось у віках прославлений,
не зміг він затулить її собою.

Радянську землю я любив до болю,
хоча ворожа ненаситна сила
мене лякала тюрмами і зброєю,
моїх братів неволила й косила.

Я пам'ятаю їх,
струнких, незігнутих,
жили вони лиш вірою своєю.
Ніхто не міг примусити затихнути
і голос їхній,
мрію та ідею.

Були і боягузики, і зрадники,
вони лишались,
люди помиралі.
Мої слова, заковані в загальники,
частенько теж не так яскраво грали.

Жалію я,
що нині, в час відродження,

не може у книжках моїх відбитись
ні вірш,
який не знав свого народження,
ні пісня,
що не встигла народитись!

Вони звучать десь
глухо і знесилено,
за ними темінь, безгомінь і мряка,
Мені життям волосся так побілено,
немов стіну валькового барака.
Граніт!

І той осяде млою сірою
вікам старезним на широку спину.
А я живу!
А я живу, бо вірю я,
бо вірю я
все більше
у людину.

4

Осідають куряви сині росини,
біль мій давній глухне немов.
Підіймаюсь у гори,
до небесної сині,
і людину оспівую

знов
і знов.

Монументи падають
на гулку долівку,
саркофаг * обвуглився,
розсипався у вогні.

Застигає попіл,
затягується плівкою,
попелом цим голову не посиплеш, ні.
Застигає попіл, мов гаряче мило,
ще від нього свіжі на мені сліди.
Підіймаюсь в гори,
що аж дух забило,
дихаю прозорим повітрям висоти.
Воно вливає в мене небувалу силу,
на руці у мене видзвонює, мов льодок.
Я губами беру його, мов крижинку синю,
відчуваю в роті живлющий холодок.

В ручаї обмиваю свої рани недавні,
виручає мене і чарує ручай:
Голова моя біла, як вершини ті дальні,
кров гаряча в мені закипає, мов чай.

І, немовби гуркіт гірський урагану,
враз долинула
фуга * Баха,
як грім, лунка,
і ущелина кожна гуде,
мов труба органа,
по якій протікає не музика, а ріка,

Я все вірші писав. І казали, що вдалі.
Та даруй, поезіє, ти дуже слаба
охопити собою ці глибини і далі,
і поставить в рядок,
і оправити їх у слова.

Біля рік цих, що ринуть
в безкраї глибини,
край хребтів,
що вінчає їх
неба всього висота,
я не вірші пишу —
зводжу світ безбережний
Л ю д и н и,
лиш у цьому життя мого
вічна мета.

Ці слова підіймаю я в небо руками,
хай нелегко мені, хай напружитись треба
мені,
щоб їх вітер овіяв,
щоб у космос торкнувся
зірками,
щоб їх сонце пекло
у своїй золотій далині.
І тоді вони сповняться
ясністю музики
зразу,
ляже простір у них
і часів голуба глибина.

Понесу їх,
до болю напруживши м'язи,
туго жили нап'явши
дзвінки, мов струна.

Свою ношу піднять
я над хмари зумію,
а хмарині над нею не дам нависать.
Світ Людини несу я
і добре собі розумію,
що не можна про нього
чорнилом
як слід написать¹.

5

Враз опівночі ліхтарі погасли,
стали вулиці, немов катакомби.
І опівночі падають в Ла-Пасі
то гранати, а то газові бомби.
І опівночі маузер з наганом
лиходії беруть у руки.
І свинцевим гуркотять ураганом
кров'ю змочені вулиць бруки.

Я опівночі
вуличного бою
чую звуки близькі над собою.
І грізніш океанського прибою
«Віва Куба!» лине над юрбою.

І опівночі знов барикади,
бій лунає від краю до краю.
І душа моя мліє, рада.
(Ранок... Каунас... Страйк...
Пам'ятаю).

Давня ніч. Я й тепер її
Пам'ятаю, вдивляюся в неї

¹ Про землю треба писати б землею,
про хліб писать нам слід би хлібом,
про сонце треба писати сонцем,
про зорі конче писати зорями,
про кров не інакше, як кров'ю. (Авт.)

(...ми труну у червоній матерії
понесли по Лайсвес-алеї... *

Шиті кулями дні похмурі...
Закривавлений ранку обрій...)
Тож опівночі завжди від бурі
бурхливіший мій кровообіг.

Знову руки мої повні сили
і чужа земля мені рідна.
І гуде, наливаючи мені жили,
революція,
йде побідно.

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ГЕНІЯМ

А все ж не краще геніям ведеться,
Ніж іншим смертним. Чорний хліба кус,
Ковток води і дещиця каденцій *,
Щоб спокій не вернётся до смаглих уст.

І нащо велетні оці могутні
Прийдешні нам показують віки?
І глину ту, з якої люд майбутній
Постане,— мнуть поетові думки?

Одвіку бралися до цього діла
Лишень боги з захмарених висот.
Невже вони й до бога долетіли,
Коли вже ліплять мислячих істот?

Таке слід серце вкласти у людину,
Аби не зла жадало — доброти.
І смерть на геніїв не має впину,
Як дано їм з богами спір вести.

Відомі їм і злети і падіння,
Але мета все ближче осяйна.
Сягнисті їхні думи і видіння
Нам неприступна вабить даліна.

Тож і крутіше їхній шлях береться,
Ніж в інших смертних. Чорний хліба кус,
Ковток води і дешиця каденцій...
Ernst ist das Leben, heiter ist die Kunst...¹

І Я СЕБЕ ШУКАЮ...

(Відвідини могили Гете)

До генія прийшов я на могилу
спитать його, лиш думкою,
без слів,
навіщо він безсилому дав силу
і сумніви у душі поселив...

Та це ж іще і досі не забуто.

Два кубки він поставив

без приправ:

в однім — вино,

у другому — отрута...

(— Навіщо бісу

душу він продав?

— Чому на риск

він так іде охоче?

— Він прагне знати все —

і суть, і зміст, і стать.

— Чом заборонений той плід?

Він хоче

Покуштувать... І знову чистим стать?)

І «я» іде у мандри.

Отрута каже: «Глянь,

землі і смерті надра —

безодня, прірва, твань».

А друге «я» налите

коханням. Ллється річ.

Шепоче Маргарита... *

Вальпургієва ніч *.

Так Мефістофель, Фауст, їх нащадки
шукають досі істину ясну.

І досі ще у нас нема розгадки

ні марень Фауста, ні бісового сну.

¹ Життя серйозне, радісне мистецтво (нім.).

«Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
Das Unzulängliche,
Hier wird's Ereignis;
Das Unbeschreibliche,
Hier ist es getahnt;
Das Ewig—Weibliche
Zieht uns hinan»¹,—
так ти сказав, поете...
І я себе шукаю...
З п'єдесталу
у вічність дивиться нерушний Гете.

В ДОРОЗІ З ЛОРКОЮ *

Срібний дельфін «Ер Франс» випорснув із синього небесного віконця, проплив між білих хмар-крижин і за допомогою крил-плавців вийшов на шпаристий кам'яний острів, що його стюардеса з точністю картографа визначила як Мадрид. Стюардеса поправила синю пілотку і авторитетно проголосила: «Пасажири залишаються на своїх місцях, виходити в аеропорт не дозволяється». Нам залишилось сидіти і читати. Або сидіти і нидіти. Під час зупинки забороняється навіть курити. Настобісіли слова «сидіти», «не дозволяється», «забороняється», дуже часто доводилось їх чути... Я їхав у країні іспанської мови. Тому супутником собі обрав Федеріко Гарсія Лорку. Поети можуть навчити економіки, історії, географії. Це так, до слова. Я розкрив томик Лорки. Літак надовго засів на аеродромі, часу було скільки завгодно, і на титульному аркуші книги я зробив такий запис:

Яви минушого
Нам ніби сняться;
То — символ сущого,
Де сні здійсняться,
Де все урочее
Діє й живе;
Вічно жіночее
Нас туди зве.

(Гете. «Фауст»
Переклад М. Лукаша)

Тиран не терпить поета,
 поет не терпить тирана.
 Поетів з обличчя планети
 тирана рука стирала.
 Та солов'ї заливаються —
 не шкодують зусилля, —
 освистують і знущаються
 з фюрера і з каудільйо *.
 Поети встають спозаранку
 і сонце ясно прославляють,
 а курдупеля Фр́анко *
 в поезії забувають.
 Вірний поет довіку
 улюблений своїй, рідній.
 А Франко — ганебна пика,
 поетові він огидний.
 Красою поет надихається,
 про місяць співає пісню,
 а слово «забороняється»
 поетові ненависне.
 Поки у Лорки сили
 променями грали,
 його, немов хліб, живили
 лють і гнів на тирана.

2

О курдупелі духу!
 О фанфарони псевдокласичні!
 О надуті архаїсти в аксельбантах! *
 О сучасні нерони і чінгісхани!
 Ви гадаєте, що, перевішавши і перестрілявши
 поетів,
 безборонно відцокаєте свій танець смерті?
 Гадаєте, що, покаравши поета, ви більше
 ніколи
 не почуєте правди, яку люди говорять про себе
 устами поета?
 Ви гадаєте, що коли поет перетвориться на прах,
 нікому
 буде захистити людину?
 Поет співає, навіть ставши прахом.

Шибениця не задушить пісні.
Куля пісні не вб'є.
Пісня поета — фенікс *;
вона постане і з попелу.
Для вас, курдупелі духу, —
усипальні і саркофаги.
Для поета — тільки віки.
Для поета — живе життя.

3

Бувають часи, коли слово поета здається словом дитини, непридатним для життя. Логіка практицизму здається дужчою від поезії. Але як тільки вам, господарі, стає важче, вам спадають на думку диваки, які пишуть то скорбні, то веселі строфи. А ці ж бо диваки попереджали вас! Не один володар заплющує ненаситні очі свої, уздріваючи розумовим поглядом поета, за спиною якого стоїть костюмаха. Гай-гай вам, дужі, гай-гай!

Ні, не ви,
а пісня торжествує конечне.

Поетів ви знаєте мрійниками, себе — практиками. Баржі, які несе річка, ви бачите прозоріше. Але поет усіма порами відчуває прохолоду води, сердечним слухом чує її спокій, шаленство вирів і нечутні відгуки глибинних течій. Хто ж знає про річку більше? Гай-гай вам, дужі, гай-гай!

Ні, не ви,
а пісня торжествує конечне.

Генерал спопелив поета Лорку. Але з попелу поета постав фенікс. У 1961 році в Римі мені до рук попала книжка віршів з паралельними текстами — іспанським та італійським. Її написав молодий іспанський поет Хесус Пачеко. «Торкаюсь рукою Іспанії» називалась ця книжка. Мені розповіли: іспанське видання було конфісковане франкістською цензурою. Тоді італійські поети видали книжку в Римі, додавши до неї переклад рідною мовою. Правди не задушити. Мені подобається солідарність поетів. Так і треба захищати правду! Я з захопленням прочитав тривожні строфи Пачеко. Чому поет «торкається рукою Іспанії»? Це традиція рицарських часів: торкну-

тись землі батьків і закам'янілими вустами шепотіти їй слова клятви — повернути втрачену свободу. Так із скривдженого попелу Лорки виник крилатий фенікс.

ПО КОМУ ПЛАЧУТЬ ДЗВОНИ

Реквієм

Ах, по кому розплакались дзвони
так розмірено,
Чом так боляче лине реквієм —
так розжалено?
це навік, це навік?
Мов між строфами вірша,
між людьми лежать теж прогалини.
Смерть приходить по кожного, кожен її боржник.
Смерть забирає безгрішного і найгрішнішого,
та насамперед щ о н а й к р а щ о г о,
н а й х о р о б р і ш о г о,
н а й н і ж н і ш о г о¹.

О герої,
ви — строфи викарбувані,
мов із криці,
у єдиному епосі, що гримить, як орган, на весь світ,
але смерть вирубує білі прогалини на кожній сторінці,
і строфи стоять над могилами, наче мармур або граніт.
Озирніться назад...
Іліади лавровий вінець,
Леонардові барви безсмертні,
Мікеланджело бронза.
І так мудро-наївний Сервантес *,
і гнівливо-трагічний Шекспір.
Гете бронзовий бюст.
Достоевський, Толстой і Бальзак,
Іхня бєскидна проза.
Буйність звуків та барв. Безбережної вічності вир.
І приборкані крила Бодлера *, Верхарна * та Блока,
І оглухлий Бетховен,
що в серці прийдешне беріг,

¹ Вислів Е. Хемінгуея.

Ну, нарешті і ти,

мій улюблений

Гарсія Лорка.

Всі ви — строфи великого епосу,
пристрастей вічних

людських.

Ах, по кому розплакались дзвони,

о Мадриде,

ці вранішні дзвони

над старезними вежами,

де, як барка,

мавританська вихвилює арка?

Лорка! — в аеропорт улитають дзвони.

Лорка — аеропортом мідь розливають дзвони.

Федеріко Гарсія Лорка!

Це звучить гарячий голос поета.

Мідь басовита — це голос поета.

Пісня поета — його невмирущий портрет.

«Коли я помру,

на балкон відчиніте двері...» —

так написав він,

і в розчинені двері

кожного ранку тихо іде поет...

Скільки людей проковтнула земля Іспанії!

Через те і дзвенить вона, і гуде.

Кожен полеглий — це зёрно, що впало у землю;

проростає воно у землі і стає пагінцем,

а улітку стоїть над землею вже шелест,

і по тих, хто поліг, тужно дзвонять поля.

І вся мідь негрімка цих незлічених дзвонів

виливається владно в один нестихаючий дзвін, —

всі навколишні гори, долини усі наокозжні

залила ця гулка, ця настирлива мідь.

Кожен звук величезного дзвона такого

із наступними звуками ллеться водно,

і від нього перетинки тріскають зразу,

коли вуха заткнеш, це також не допоможе,

все гримітиме в світі великою тугою мідь.

Ти даруй мені, земле Федеріко Гарсія Лорки,

ти даруй мені, земле Іспанії, ти ж бо невицна,

я ніколи б у світі тебе не образив,

але кажуть, що завжди в пустелі чутніше

і чіткіше звучать мідних дзвонів тяжкі голоси.

На землі цій постали хрести і могили,
схожі здалеку на хлібини,
і посуха сльозу на очах осушила,
а сонце поділено на чотири частини:
воно четвертоване чорним хрестом...

О щ о н а й к р а щ і !
Н а й х о р о б р і ш і !
Н а й н і ж н і ш і !

Ваше сонце четвертоване

чорним могильним хрестом,

а ваш хліб —

це могили,

неначе хлібини

у темені край дороги,

Та, гексаметром * дужим напружений, епос

зв'язав континенти
залізним мостом,

а ви в епосі тому

неначе рядки

і суворі, і строгі.

Моцарте,

грай свій реквієм,

немовби на струнах,

на піренейських вітрах!

Встаньте, полегли за революцію,

щ о н а й к р а щ і ,
н а й х о р о б р і ш і ,
н а й н і ж н і ш і !

Серед вас Федеріко Гарсія Лорка —

не тільк і не прах,

а орач,

що з гвинтівкою

поле обходить у тиші.

Ах, по кому розплакались дзвони,

о Мадриде,

ці вранішні дзвони

над старезними вежами,

де, мов барка,

мавританська вихвилює арка?

Лорка! — в аеропорт улітають дзвони.

Лорка! — аеропортом мідь розливають дзвони.

Федеріко Гарсія Лорка!

Цю філіппіку * й оди підказали мені два слова скромної стюардеси повітряного лайнера «Ер Франс», проказані в мадрідському аеропорту вночі 7 вересня 1962 року. Я записав свої вірші на сторінках томика поезій Федеріко Гарсія Лорки — на вільних місцях, які він не встиг заповнити. От і все.

А тепер веди мене далі,
Федеріко Гарсіє Лорко,
за океан, в латинські країни,
ти будеш моїм Колумбом.

Мотор літака
здригає від нетерпіння.
Увесь напружується
перед польотом.

ГЕКСАМЕТРИ ДОНЕЛАЙТІСА *

1

Я немовби іду по ріллі — так читаю гекзаметр,
бо рядки його схожі на борозни ті орачеві,
що до обрію тягнуться, жадібно линуть до сонця.
І, неначе дитину, зачату у пристрасті сонцем,
нам народить земля колосок світлозерний.

І землю, і хлібом рядки ці натруджені пахнуть,
у цих борознах точиться кров кріпака мого краю,
їх соха трударя по Литві моїй рідній проклала.
Проступає рососою з них піт, що терпкий, наче тісто,
сльози ллються тяжкі кріпакові, розмішані з горем.
У гекзаметрі чую я прадідів болісний стогін,
їхній плач на могилах героїв,
я чую зітхання,
хвилювання безмежне Балтійського буйного моря.

Я в гекзаметрі чую повільну і тиху
течію наших рік, що Литву протинають,
хлюпінт вільний, спокійний північної крові,

такі, як і в лісах, і, рами розкриваючи, дороги біжать з ланів у синю-синю даль, могутнії дерева стовбурами ламають спокій тихого житла. А книги по полиці поспішають, мов учні, що спізнилися на заняття. Там, у стіні, палає вогнище старезне, запалене в минулому столітті. І відблиски вогню, як ті малі руденькі песики, біжать по чорних, пропалених цеглинах, лижуть-лижуть господарю старому хворі ноги. От і все.

2

Як гілку висухлу, він подає велику свою, тремтячу, зморшкувату руку. У тім тремтінні старість не звучить, утома то від довгої роботи. Так, хмарочоси задушили все, і «Листя трави» теж, вони постали між сонцем і деревами, між птахами і сонцем. Хіба на цьому камені важкому, на брилі цій стоповерховій, можна гніздо покласти й висидить пташат? І вітер теж не може сюди стягти на-сіння трав і квітів. Але поет в цій темені міській своїм чутливим зморшкуватим вухом і пісню птаха чує, й шепоти зерна, що, мов стрілою, землю пробива, і голос лютої хурделиці в степу, далекий, ледвечутний, іще не пійманий музикою ніде. А його очі крізь паркан будинків, що небо чешуть, бачать вдалині маленьку смужку саду, там, де зорі, неначе яблука, дзвенять. І він, коли захоче, гуляє сам у власному саду.

3

Дивлюсь йому в обличчя — й бачу скелю, всю в тріщинах. А вогнище горить. І відблиски його вечірнім сонцем освітлюють ту скелю, що над морем. Із тріщин дивляться його блакитні, прості й добрі очі — дві квітки лазурових у розщеплах каміння вікових. На камені кущі, заметені снігами, колючі і густі,— то, безперечно, брови. З-під них я бачу чисті ополонки, блищать ясні, всього їх дві, й купаються у них сьогоднішнє вечірнє тепле сонце і молодість, що вже давно спливла. Два голубих дитячих світлих ока, глухий і дужий голос.— Роберт Фрост*.

4

«У юності я дівчину любив,— мов дітям казку, починає він.— Зустрілись ми під деревом весною. І я її поцілував. А птах отой, що десь на дереві сидів, промовив:

«О Роберте, що робиш ти, яку їй нагороду ти зможеш дати за щастя поцілунку? Як більше нічим, пісню заспівай. А може, пощастить тобі, мій друже, і зрозуміє пісню ту вона». Із того й почалось, коли я пісню створив для любки на пташиній мові». Так він говорить про початок свій, над розповіддю сміючись своєю.

5

Як тихо... Тільки жебонить вогонь, перегортаючи часу сторінки. Вогонь домашній теплими руками торкає зморшки, пальцями веде по руслах пересохлих, там, де піт усе життя котився, а сльози теж текли було часом, а може, й ні,— ніхто про те не знає. А потім вогнище два промені меткі кладе на ніс господарю, танцюють вони у двох маленьких плямках під бровами. Дев'ятий же десяток промина — вони не гаснуть на його спокійнім, на кам'янім обличчі. Майже вік!

6

О, ці вогні в очах! У багатьох нема їх, а тільки мертві, чорні ями, які заслав хтось доларами ясно. На дні їх є вогонь, але горить у нім зелений доларовий пломінь. А у поета просто очі є, безцінні, їх в банк не покладеш і в сейфі не сховаєш. Ціна висока! Якщо тільки так, то Роберт Фрост — найбільший капіталіст на цьому континенті. А я інакше рахувати не звик. Душа поета — золотий запас, його на папірці не розміняєш. Чи є в світі інше золото — не знаю. Хіба що тільки зорі, що з неба падають часом.

7

Поет читає вірші про людей і про дороги, що схожі на вогні. Він жартувати не може вже, коли говорить про кінець путі своєї... Говорить він і весело, і просто, немов би бачить ясно все в житті, переступивши обрій своїх віршів, які ідуть дорогою своєю, звичайно, далі від життя людського.

4

Кожна мати любить свого сина
і його оплакує вона.
Тихий спокій, мов прожилку синю,
мармуру ховає білизна.

Може, я вдивлявся надто грубо
і таємну не вловив печаль?
В статуї солодкі ніжні губи.
От і все. Велика це деталь.

5

Мармур це а чи троянда гарна,
італійська, краща, ніж усі,
та, що біло-сонячної барви,
що палає в сяючій красі?

Мармур завжди можна упізнати:
матовий, прозорий і дзвінкий.
П'янку від такого аромату,
теплість притуляється до вій.

6

Ручаєм по мармуру спливає
вистраждана лінія легка.
З мармуру ти пісню викликаєш
доторком чарівного смичка.

Білим гімном, що летить під тучі,
мармур твій холодний заспіва,
коли вдарить джерелом співучим
лінія розкована, жива.

7

Білосніжність мармуру не швидко
може злитись з небом голубим,—
лінія, яку лиш трохи видко,
тане, тане й переходить в дим.

Тане, мов крижинка,
не розтане

(зникне й знову з'явиться краса),
а її продовжить, нею стане
племіннь голубий, мов небеса;
вся тремтить, вся тане й не розтане,
бо не може зникнути
краса.

8

Холод в білім мармурі. Та дарма!
Зимність в білім мармурі жила.
Та примусив ти зігрітись мармур,
Скільки ж бо було в тобі тепла!

Мармур тепле світло пронизало.
Він блищить, мов крижаний кришталь.
Зникло аскетичне покривало,
кожна сонцем бризкає деталь.

9

І його вільнолюбивим оком
вже дивлюсь — цього не утаю —
поглядом душі його глибоким
я на кожну помилку свою.

Поглядом сягаючи угору,
його зором вічномолодим
бачу я його з собою поруч
і себе в поклоні перед ним.

10

Мармурові лица і фігури!
Вчать на світ дивитись і на них.
Де ти міг знайти таку натуру,
горду і високу? Де ти міг?

Не було її.

Але щосили
ти мистецтво полюбив живе
і людину вирізьбив із брили.
Ця людина і тепер живе!

Мармурові лица і фігури!
Теж краси я прагну, живучи.
Та знайти собі таку натуру
я не вмію. Ти мене навчи!

З вірменського записника

МАРТИРОС САР'ЯН *

Геній з'явився — і вогняна десниця майстра
Очистила жовто-червоні камені рідного краю,
Рясно окроплені братньою кров'ю, —
І на його полотнах камені заговорили
Голосом соковитих грон винограду.
Жадібно п'ю я це тисячолітнє
Вірменське вино його барв.
Воно виливається просто в мою висохлу душу
З бездонних полотен митця.

Вогняною десницею * воіна він розігнав
Димних воронів, що чорні гнізда мостили
Над гіллястими, наче старий дуб, язиками пожеж
І на полотні розпахнулося лазурове небо Вірменії —
Так відкриті пестошам ніжного вітру гірського
Білі лебедині перса * збиральниці винограду.
І димом домашнього вогнища пропахли полотна майстра.
Гарячою батьківською рукою стер він тяжку,
Наче свинцева куля, сльозу зі щоки
У збиральниці винограду — ніби росинку із пуп'янка —
І квітка її ока знову розкрилася сонцю,
На губи її повернулася усмішка, це нагадало мені
Повернення бджоли на квітку жовто-червоного маку.
Лиця знов розцвіли вірменськими трояндами.
Вірменіє, всі твої квіти перейшли
На небесне полотно цього майстра.
Вогняною десницею він розігнав увесь чад
Попелищ і різанини ¹ — і земля Араратської долини,
І трава, і камені запахли вином, молоком і хлібом.
Розвіяв рукою плач матерів і дітей —

¹ Див. у Примітках «Иноцид».

І визріли тут пісні, як виноградні грона,
Визріли червоні яблука сміху,
І солодка, наче хурма *, відродилася радість.
Пропахло лавашем * полотно, що палає всіма барвами
райдуги,
Полотно майстра, який може зрівнятися з Араратом.

Вогняною зачарованою рукою воскресив він
На полотні Єгіше Чаренца *, поета, що вже пішов од нас.
Блукає знову тепер по дорогах гірських
Живий його дух, а строфи його,
Мов луна громовита, гуляють у горах,
Неначе луна тих звуків, що дрібнили і шліфували
Всі бурі і зливи, всі блискавки й грози землі,—
І вони нарешті перетворились під пензлем майстра
На різмаїття кам'яних жертovníків —
Вівтарів, біля підніжжя яких ридали
Григор Нарекаці *, Єгіше Чаренц і Паруйр Севак *.

(До речі, я бачив, як друг мій — поет Паруйр Севак —
Тут низько вклонився Мартіросу Сар'яну,
Поцілував патріархові гарячу руку,
І можна зрозуміти, чому він так зробив.
Я вчинив би так само).

Прийшов пророк — і вогняна десниця майстра,
Що впевнено володіла пензлем, показала чудо —
Відродила із попелу фенікса,
І крила птаха спалахнули золотом гір.
Згадую розповідь, що почув я від майстра:
«В юності мені напрозорчили ранню смерть.
Я ж вирішив: житиму,
Поки потрібен Вірменії-страдниці,
От і воюю тепер проти своєї смерті».
І, ще треба відзначить, прожив він вік патріарха
І пішов, воскресивши вірменського Фенікса *.

ХАЧКАРИ *

Пришліте до Литви сюди хачкара:
Одпочива Вірменії тут син —
Гарніку Акоюнчу в дні пожарищ
Свинець орлині крила підкосив.

Було йому лиш дев'ятнадцять. Гарно.
Тепер його ровесникам злітать.
Крилатого пришліть йому хачкара,
Що може крила в вічні обертать.

За камінь Вільнюса стояв він яро,
Як захищає воїн власний дім.
Камінного пришліть йому хачкара —
І буде сон йому легкий під ним.

Сосна молитву янтареву править,
Могилу братні клени стережуть.
Солдатського пришліть йому хачкара —
І небеса блакиттю упадуть.

Литовка стеле тут жалобу кару
Йи кує, немов зозуля у гаю.
Ви материнського пришліть хачкара —
Хай відчува Вірменію свою.

Пришліть з високої гори прегарну.
Граніту брилу, щиро вас молю —
Пришліть йому геройського хачкара,
Пришліть і краю рідного зорю.

Тут спочиває Акоюн. Ударом
Війна зламала орлій лет стрімкий.
Ви принесіть вірменського хачкара —
Стоятиме у Вільнюсі віки.

Сутінки Врубеля *

ПАН

Я сивий і німий, на все дивлюсь
Невинним зором щирого дитяти,
І лиш за те цей сонний ліс-дідуся
Свій час на балачки зі мною тратить.

Суворий і, мов кіготь, я твердий,
З невинним зором чистого дитяти,
І лиш за те рогатий молодик
Свій час на балачки зі мною тратить.

Задуманий, і сивий, і старий,
З невинним зором доброго дитяти...
І лиш за те сонливий луг трави
Свій час на балачки зі мною тратить.

Старий я, престарий — мов сонце в шумі віт.
Та не старіє сонце ясношате.
Отак і я дивлюсь на цей чудовний світ
Невинним зором щирого дитяти.

Світ Чюрльоніса *

ЙОГО ІНІЦІАЛИ

...я мов вільний птах
(безкрилий)...

М. К. Чюрльоніс

МКЧ —

наче птах дивовижний
з країв небувалих казкових,
що летить у безмежні, у сонячні далі.
Ми про нього ніколи не чули у людських розмовах,
він крилом розписався на вічній небесній скрижалі.

МКЧ —

це хвиля
океанського шторму бурхлива,
де чайка літає, мов плямка вечірнього блику,
або над роялем скуповджене пасмо, грайливе і сиве,
відомого скрізь, геніального справді музики.

МКЧ —

це у сутінки,
коли виснуть навколо тумани
і над банями сяють незвично вечірні світила,
поруч з рвійно-легкою готикою святої Анни *
чорний плащ його б'ється на вітрі, мов крила.

МКЧ —

це вежа, це геній,
що руку простер у повітря, до птаха.
Птах добре літає, він дужий і смілий.
Геній — вільний, як птах, але й він — бідолаха,
терпить муку велику, і мука у тім — що безкрилий.

МКЧ —

це генія міра,
що впевнено небо розкраює рівно,
розміряє його, наче власні свої володіння,
й перетворює враз на видовище дивне,
на фантазію фресок — кольорове відіння.

МКЧ —

це підпис
на полотнах, де вічність яскраво позначена,
де сила поєднана з мужньою певністю,
це ключик чарівний од вежі, що й досі не бачена,
від тієї, де повно добра і людської душевності.

РЕЧИТАТИВ РАТНІЧЕЛЕ¹

..коли я був дитиною іще..

М. К. Чюрльоніс

Це річка дзюрчить,
Ратнічеле,
а чується речитатив.
Ялини,
як віолончелі,
на той же бренькочуть мотив.
І клени,
свій голос включивши,
підспівуючи ручаю,
звучать все чіткіше
й чіткіше
в ключі ручаєвім:
«Чію!»

¹ Ратнічеле — назва річки, біля якої народився М. К. Чюрльоніс.

Між кленів черлених
 пташина,
 черкнувши крилом
 по гіллі,
 зачин узяла
 й без спочину
 щебече й щебече:
 «Чюрлі!»
 І лісу
 осіння червоність,
 і неба
 розцвічений льон
 співають-вуркочуть:
 «Чюрльоніс!
 — Чюрлена!
 — Чюрляна!
 — Чюрльон!
 — Чюрльоніс!» —
 і чисто, і щедро,
 мов скрипок
 співуча печаль,
 кричать ручаї,
 і крещендо
 їх спів балакучий
 вінча.
 «Чюрльоніс!» —
 б'є низько
 чолом ліс,
 прелюду чомусь
 не кінча.
 Стрічай надвечір'я,
 Чюрльоніс!
 Зорі палахкоче свіча.
 І, ніч зустрічаючи,
 річка
 «Чюрльоніс!»
 по хвилі бринить.
 І чорна виспіває мжичка
 «Чюрльоніс!»
 у тьмі верховіть.
 «Чюрльоніс!» —
 велично і чисто
 звучать чародійні пісні,

як арфи,
дзвенять урочисто
дерева
у чуйному сні.
Ялини,
як віолончелі,
співають
на вічний мотив.
І річка дзюрчить,
Ратнічеле,
а чується речитатив.

СПРОБА ЙОГО ЗБАГНУТИ

1

...жити, широко розплющивши
очі на все, що прекрасне... ..забу-
ти, звідки і куди ти йдеш, як тебе
звати, і дивитись очима дитини...

М. К. Чюрльоніс

Широко розплющені, великі, здивовані очі. "Очі дитини. Очі генія. Справжня краса приступна тільки таким очам. Світ повинен дивувати. Як казка. І в казку треба вірити. Як в реальне життя. В казку вірять лише діти. Справжню красу сприймає тільки чиста, прекрасна душа. Душа дитини. Грецький скульптор очима дитини побачив свою сповнену чару Афродіту *, як Рафаель * — красу й непорочність Сікстинської мадонни,* як Леонардо да Вінчі * — шляхетну вабливість Мони Лізи *. Огюст Роден * переніс у мрамур щонайтонші лінії, побачивши їх у природі очима дитини. Прекрасне не терпить брехні. Коли душа осквернена брехнею, очі не бачать прекрасного. Брехня знищує красу, а краса — брехню. Що талановитіший митець, то більше прекрасного бачать у світі його очі.

Якась дивовижна гармонія,
 котрої ніщо не може скаламутити.
 Все існує як чудове поєднання
 барв, як звучання дивного акорду...

М. К. Чюрльоніс

О, як нелегко умістити в себе світ!.. Скільки звуків у ньому чується, скільки ряхтить барв! У яких незліченних ритмах пульсують природа і життя... І якими ж засобами можна довершеніше відтворити його, цей світ? Звуками? Фарбами? Ритмами? Напружується слух дитини. Широко розплющуються її очі. Розкривається її серце. Пробуджується музикант. Художник. Поет. Вуха повняються шерехами ниви, де росте хліб, невдоволеним бурчанням землі, яка таїть у собі вулкани, ревом морських хвиль, що перекочують валуни, шелестом зеленого лісу, беззвучною симфонією космосу. Очі заливає розмаїття барв — зелень лугу і синява небес, прозорий смарагд моря та мідь сонця... Серце переполюють радість і печаль, подив і біль, безтурботність і гнів, і воно ритмічно б'ється в такт морю й вітру, хмарам і птахам, весні й зимі, планетам і галактикам. Кровоносні судини митця перенасичені звуками, барвами, ритмами, почуттями. Він повинен розвантажитись. А то серце не витримає. Він — обранець природи. Природа вділила йому прекрасного більше, ніж він може у собі вмістити. І він повинен не приховувати краси буття, спустошувати себе до краю. Створити образ світу. Звуками? Звуками! Але звуки звожуються і перетворюються на барви. Лунає блакитна музика неба, зелена музика лісу, бурштинова музика моря, срібна музика зірок... Що ж тут створюється? Та це ж барвна мелодія! Отже, з допомогою самих тільки звуків не виразиш довершено світу? Треба братися до фарб, до живопису братися. Так. Полотна. Полотна. Полотна. Тепер він точніший, повніший — образ світу!.. Але що це? Піано — зазвучав синій. Форте — шугонув зелений... Барви здобули звучання. Їхні голоси сплітаються, зливаються в єдиному хорі, в одному оркестрі. Немов скрипкові струни, заспівали щогли дерев, рядки птахів, гострі піки гір, плавні лінії хмар. Струнами арфи задзвеніла небесна блакить. Що це? Звуковий живопис? О, як гримить у грудях дзвін серця: бом-бом-бом... Весняний

вітер увірвався у вікно й розкуйовдив волосся. В руці палітра і пензель. І ось палітра облишена. Пальці вп'ялися в чорні та білі клавіші. Рояль розсипає дзвінки бурштининки. Засіб — це байдуже! Музика там, фарби, поезія... Важлива суть. Важлива думка. Звук — шкваралупка горіха. Думка — його зерно. Думка і в лінії, проведеної олівцем, і в мазку, полишеному пензлем. Філософія об'єднує барви, звуки, поетичне слово. Геній нічим не обмежує себе. Геній не вибирає засобів. Геній — це насамперед творець думки. А звук, колір, слово — це тільки засоби, щоб виповісти її. Мета генія — створення світу...

3

...що ширше крила розгорне,
що більше облетить коло, то буде
легша, то щасливіша буде людина...

М. К. Чюрльоніс

Послухайте, вельмишановні! Про що це ви тут розводитеся? Хочете забрати пам'ять? Позбавити сну? Мрію відібрати? Ми засинаємо і бачимо уві сні бурхливі пориви вітру в хаотичному світі. Ми не можемо це пам'ятати. Тоді ми були молекулами водневої туманності. Але це пам'ятають часточки наших м'язів, вони трепечуть уві сні, як трепетали в хаотичних вихорах галактики. Засинаємо, і нам сняться розриви земної кори, землетруси, виверження вулканів... Нам сняться одноманітно ритмічний морський прибіій. Ми відчуваємо жар сонця — куди гарячіший від сьогоднішнього його тепла. А які високі уві сні гори! Тяжко видиратися на них. І вертоліт не приходить на допомогу. Адже тоді ще не було вертольотів. А які незнані рослини розчепірили своє крилате листя! Мов на полотнах Руссо *. То тут, то там з'являються фантастичні звірі й літають давно вигиблі птахи. А що там, у наших снах, так потріскує, блискотить, гуде? Вогонь! Перший вогонь, який пращури розпалили в печері. А замки? Ні, це не замки — це химерні голкасті кристали льодовикової епохи. Схожі на замки. І сади. О, які сади! Зелені хмари, що ширяють над землею. Висячі сади Семіраміди *. Залишки зведених в пустелях вівтарів. І піраміди, пальми, сфінкси. Безкраї простори вод. Певне, це потоп. Людство пам'ятає. Ніщо в світі не

погибає, ніщо не зникає безслідно. Все береже навіки мого людський. І тому люди створюють поетичні легенди й казки. В казках — орієнтири, провідні зорі, маяки прийдешнього. Наука реставрує людську пам'ять. Визначає вік галактики, сонячної системи, Землі, людини. Вивчає перспективи майбутнього. Успіхи науки нікого не дивують. Так і має бути. Це природно. Дивує мистецтво, яке торує свої стежки поруч з магістралями науки. Куди ж іде воно, мистецтво? Чому вторгається в царину науки? Чюрльоніс один із перших перейшов цей Рубікон *. Його фантастичні видива — із скарбниці пам'яті людства. Ця пам'ять повсякчас допомагала людині творити казку, легенду, міф. Ця пам'ять допомагала їй усвідомити, узагальнити, синтезувати реалізм життя. Хіба не так зародився епос? Усі міфологічні символи? Всі легендарні сюжети? Тільки із земної дійсності переносилися вони у сферу поезії. І в цьому секрет їхньої могутності. Їхня основа — життя. Такий і Чюрльоніс. Геній прагне до всезагальності. Генію мало теперішнього. Він занурюється в пучину минулого й відтворює згладжені гори, руїни міст, замків — усе, що зробили людські руки. Творець пов'язує теперішнє з минулим і майбутнім. Він більше бачить, більше вміщає в себе. Він всемогутній.

4

Останній цикл не закінчений; я гадаю працювати над ним усе життя.. Це створення світу, але не нашого, біблейського, а якогось іншого — фантастичного. Мені хочеться створити цикл щонайменше із ста картин..

М. К. Чюрльоніс

Цей цикл він почав. І не закінчив. І це найпрекрасніше з того, що він створив, — хаотичні сплети кольорових ліній і музики. Геній хворий вічним протестом, неспокоєм. Його не задовольняє дійсність. Він мріє перетворити Всесвіт. І, звичайно, пропонує зробити його довершеним, справедливим, прекраснішим. У нього своя власна програма добра, істини й краси. Геній говорить про головне. Про створення нового світу. Про створення нової людини. Кожен геній бореться, нерідко титанічно бореться з одвічними законами світу... Світ заново творили в пустелях

будівники пірамід, мріючи прикрасити сонцями їхні гострі піки. В Сікстинській капелі * заново творив світ Мікеланджело. Світ заново творив невдоволений собою і всім іншим у цьому світі, трагічно похмурий і суворий, оповитий хаосом звуків Бетховен. Він закарбовував цей хаос, вічне бурчання землі й тугу за гармонійним світом. Чюрльоніс теж був язичником. Він поклонявся джерелу життя — сонцю і вважав, що створення світу ще не закінчене. І необхідна його, Чюрльоніса, посиљна допомога. Він був прихильником активної філософії, що стверджує подальше творення світу. І філософії аж ніяк не песимістичної. Це дуже важливо, коли ми хочемо правильно зрозуміти й полюбити його. Чюрльоніс правильно пізнав суперечливість витвору, йменованого світом і людиною. Він угадав одвічний конфлікт між чорним і білим димами. І, нарешті, він збагнув усю ефемерність окремої людської долі. Трагічно безкрая чорна процесія всіх поколінь людства, яка символічно несе труну, — це тільки акорди чорних клавішів. Творець, що замірився заново створити світ, мусив поглянути на нього збоку, облетіти навколо земної кулі, піднятися в космічний простір, в туманності галактик. Творець мусив побачити об'єкт своєї творчості. Він інтуїтивно передбачив прихід нової космічної ери. Він зрозумів, що зміниться погляд людини на її власну планету й на чужі планети в безкраїх просторах Всесвіту. Немає іншого митця, котрий би так реально, так, буквально на дотик, відчував романтику космосу. Чюрльоніс зумів подолати обрії простору й кордони часу. Ведений атавістичною пам'яттю, цей художник вторгся глибше за інших в минуле людства, у вік його дитинства та юності, — у сферу легенди, казки, міфа. І набагато далі, ніж інші, заглянув і зайшов він у майбутнє людства, яке сьогодні теж іще називається мрією, казкою, міфом. Величезна часова парабола цього митця — від первозданного хаосу до загальної гармонії майбутнього. Ми відраховуємо час своєю земною міркою. Він уже тоді почав числити його галактичними мірами. Не менш значна і його просторова парабола, що обліпла кометами, зірками, Чумацькими Шляхами. По цій параболі йде крилата людина. Може бути, Ікар. І ще, може бути, космонавт. Геніально передчував цей митець настання космічної ери. І космізм, що дозволив подолати земні мірила часу й простору, дав йому змогу розгледіти

в обрях прийдешнього ідеал добра й краси. Геній хотів би повернути світові втрачену гармонію — гармонію перших людей золотого віку. І ще він хотів пророкувати.

5

...були й такі, що, дивлячись
на мої картини, бралися за боки
від сміху...

М. К. Чюрльоніс

Реставрований світ тих часів, коли він ще був схожий
на казку, в безкрайому спокої — безкраї простори води,
що нагадують всевітній потоп,

міражі повислих у піднебесі садів, міражі вавілонських
веж, сфінксів, пірамід у пустелях,

палюче сонце, по-дружньому простягнуте на долоні
ближньому своєму, сонце, схоже на людське серце,

немовля з невинними очима й невинною душею, яке
тягнеться до білої головки кульбаби, на вершині високої
гори,

бурхлива, мов буряне море, людська душа, на дні якої
лежать потонулі чорні кораблі спогадів,

гіперболи гір і замкових веж, що спрямовані в зеніт
і поширюються в просторі, немов мелодія,

години безкрайого спокою, коли, злившись з зірками,
людина задумується про світ і про себе,

сонячний сон Ікара, коли людина перед лицем смер-
тельної небезпеки шукає виходу для життя в космічні
простори,—

що ж розсмішило вас?

ЧЮРЛЬОНІСА ЗНАХОДИМО В НІДІ

Тяжко виразити словами, як схвильований я цим чудовим мистецтвом, що збагатило не тільки живопис, але й розширило наші уявлення в галузі поліфонії та музичної ритміки. Яким плідним був би розвиток такого змістовного мистецтва в живопису широким просторів, монументальних фресок...

Ромен Роллан

1

Цей великий француз, блискучий знавець музики й пластичного мистецтва, милувався «видіннями безкраїх просторів» і високо цінував їхнього творця. Стіни його будинку прикрашали картини великого литовського художника. Роллан іменував його «Колумбом нових мистецьких континентів». Таким і насправді був цей добрий чоловік з великими очима, новатор в мистецтві — пророк космічного віку. І водночас Роллан дивувався: «Не можу збагнути, де брав він ці враження в такому краю, як ваш, у котрому, наскільки мені відомо, навряд чи можна знайти подібні мотиви». Роллан, певне, мав на увазі контраст між незвичайними чюрльонісівськими обр'яями й сірими розораними рівнинами Литви. Чого не збагнув цей великий француз, що любив Чюрльоніса, але ніколи не бачив його батьківщини, те збагнув співвітчизник Роллана — Жан-Поль Сартр *, який мав нагоду погостювати на землі Чюрльоніса, хоч доти й не чув про його ім'я. Скельця окулярів не змогли приховати подиву і радості нового відкриття в очах цього французького письменника і філософа, коли розглядав він у Каунасі невеликі форматом чюрльонісівські картини — видіння безкраїх просторів і неосяжних обр'їв часу. А для роздумів над побаченим обрали ми Ніду.

2

Ніда так само унікальна в світі природи, як Чюрльоніс — у світі мистецтва. Іншого такого куточка, як Ніда, не знайти. І немає в світі другого такого художника, як Чюрльоніс. (Ми порівнювали, казав Сартр, Чюрльоніса

з Врубелем...) Чюрльоніс — цілком осібний світ самобутньої краси. Світ краси, який виріс над нашим світом і вище, ніж наш світ. Хто один раз побачив Ниду, той уже ніколи її не забуде. І достоту так само, хто один раз зустрівся з видіннями Чюрльоніса, той ніколи не забуде його своєрідного світу.

3

Ми беремося на піщану гору. Босі ноги грузнуть в золотому піску. А морський вітер співає свою величну, одноманітну, нескінченну, мов нитка існування Всесвіту (нитка Аріадни? *), пісню. А прозорі піщинки, ці гострогранні крупинки алмазу, ріжуть скло очного яблука. Спів піщинок нагадує дзижчання золотих бджілок у лісовому вересі. Здається, ніколи ще не чув я такого дивовижного співу крихтих гострогранних алмазиків... Таких неземних, таких ефемерних звуків. Ніби космічна мелодія... Але вітер згуртовує безліч крупинок піску, вони робляться важчі, й вуха наповнюються словами, зліпленими із золотих піщинок і теплого літнього вітру... Що шепочуть море й пісок? Я напружую всі сили, хочу збагнути, що нашіптує мені піщинками біля самого вуха морський вітер. «*Pour vous, — я мовби чую його голос, — la faire est révélateur de l'être, chaque geste dessine des figures nouvelles sur la terre, chaque technique, chaque outil est un sens ouvert sur le monde; les choses ont autant de visages qu'il y a de manières de s'en servir. Nous ne sommes plus avec ceux qui veulent posséder le monde mais avec ceux qui veulent le changer et s'est au projet même de le changer qu'il révèle les secrets de son être*».

Невже вітер доніс до мене цей шепіт? Я поглядаю на невисокого, сухорлявого, мовчазного чоловіка, що бредє поруч мене. Дертися на гору нелегко... Кожний м'яз обличчя мого супутника напружений, кожна жилка мов струна... Людина повинна перемогти... Ні, він нічого не казав і, звісно ж, не цитував власних творів. Вітер мені нашептав ці його слова. Це чюрльонісівські вітражі неба й ілюзії пустель. А автор слів іде поруч мовчазний і зосереджений. І нічого не каже, тільки видирається, лізе на найвищу дюну... Людина все життя береться отак на гору: вона хоче поглянути на світ з вершини. (Чюрльоніс — це погляд з найвищих гір униз — на вже пройдену дорогу людини і на її майбутні шляхи — на нескорені й неприступні вершини). Людина існує тому, що вона діє.

«Для нас «діяти» — означає «бути», — спливає в пам'яті афоризм мого супутника, — кожний жест створює в світі нові образи, всяка техніка, всякі знаряддя — це погляд, відкритий на світ. У речей стільки облич, скільки є способів скористатися цими речами». Сартр знімає окуляри й протирає запорошені дрібнісіньким піском скельця. Він, думаю я, не обожествив людини, але бачить її божественне покликання — творити цей світ далі («...кожний жест створює в світі нові образи...»). Потім він сказав: «Ми вже не з тими, хто хоче володіти світом, а з тими, хто хоче його змінити, і в цьому намірі змінити світ полягає таємниця буття». Велике мистецтво завжди шукає відповідь на головне питання: в чому таємниця буття? І в пошуках божества митець заново й несподівано для себе щоразу знаходить людину. Сартр — атеїст. Але, опинившись на вершині дюни, ми жартуємо, користуючись традиційними символічними метафорами: «Ось вона, краса Ніди». «Так, нічого подібного я не бачив». «Коли «бог творив світ», він усіх порівну наділив красою, не тільки великим країнам, а й малим подарував щось прекрасне». Правильно. Тільки, на жаль, це — виняток серед усієї решти його огидної творчості. Людина дістала «свободу» перетворити всю решту світу у відповідності з цими еталонами прекрасного... Все це між іншим. Стоячи на тлі синього неба, на дюні із золотого піску, ми невимушено балакали. В жартівливій розмові мій співбесідник, як справдешній галл, дотепний, галантний, тонкий. Але за цими жартами, немовби сонце за смугою туману, таїлись ті самі слова... Так, «боги» й «напівбоги» завжди хочуть деспотично правити світом... А «людина»? А людина хоче «їх замінити». (Символи, алегорії, гіперболи світу Чюрльоніса не що інше, як опоетизовані, трансформовані реалії цього земного світу. Це «шифр», який нетрудно розібрати, коли ми зуміємо знайти до нього ключ, мов до ієрогліфів, виявлених у єгипетських пірамідах. Тоді ми прочитаємо документ однієї великої душі, де є свій конкретний час і місце життя, драма й конфлікт... Чюрльоніс шукав способів «змінити цей світ»).

4

О Нідо, Нідо! Де знайти слова, що виразили б мою любов до тебе? Довгими зимовими вечорами, коли я далеко і тільки в мріях бачу тебе, ці слова мовби народжу-

ються, приходять у мою скромну кімнату... Та коли я дивлюся на тебе, вони блякнуть, як сон, зезають, мов кораблі в безкраїх просторах чюрльонісівських видінь... І мені знову бракує слів любові, які я хотів би сказати тобі, мов найгарнішій жінці... Словами тяжко віддати справжні почуття. Нідо, щоразу я бачу тебе іншою! То хто ж ти? Кохана моєї уяви? Хто?

5

В Ніді, якщо стояти на вершині найвищої дюни й дивитися довкола, проекція простору має інакший вигляд, аніж в будь-якій іншій точці планети. Простір, безкрай простір. І тому все здається тут маленьким. Усі предмети замкнуті під небесне склепіння, мов під скляний ковпак, за яким видніє синява безконечного Всесвіту, всипаного миготливими крупинками зірок. Такий гіпертрофований, ніби розсунутий простір, як на полотнах Реріха *. Він теж оглядав світ з вершин Гімалаїв. Здається, ніби всі його вежі, гори, птахи, сузір'я — це тільки невеликі камінчики — гарні зеленаві смарагди, блискотливі алмази, перлини й аквамарини, розсипані в якійсь кубічній скляній залі. Ніби казка, ніби поетичні конструкції зі скла й металу. Але тут зовсім інші просторові пропорції, інші розміри й співвідношення. Скляні стіни йдуть у безконечність, у недосяжні далі. Але й там ці стіни лишаються прозорими і крізь них можна бачити. За ними — ефемерні, тендітні, трудно розрізювані світи галактик, хвилі звуків, космічні об'єми. А ще далі? А ще далі — сни, поетичні відчуття, гармонійні сфери, серпанок фантазії та мрії. Одного разу, коли я рано-вранці пролітав над Африкою, мені трапилося побачити крізь скло ілюмінатора чарівний міраж. Промінь сонця, відбившись від крил літака, заломився у хмарах, і довгий час поряд з літаком летів, широко розгорнувши крила, фантастичний птах. Чюрльоніс, безперечно, ілюзорний, ефемерний, породжує міражі. Але це тільки перше враження: Адже не можна стояти перед картиною, дивитися на неї і ні про що не думати. Іноді ми хочемо, щоб у ній «все було сказано». А коли «все сказано», але все сказане дуже своєрідно зашифровано? Тоді лишається розшифрувати й прочитати творця, щоб зрозуміти його ставлення до життя.

Ніда — золоті дюни під лазуровим склепінням неба. З обох боків водні простори. Зеленаве, спінене море. Голуба затока. А повітря вібрує, немовби тріпочуть на вітрі прапорці з голубого, зеленого, жовтого шовку, прошитого сонячними нитками. Як на одній з картин Чюрльоніса. І це ще не все. Погляньмо вгору. Хмари. Білі, снігові грудки, клубки білого шовку, гігантські білі гори. А поміж них — вежі, вежечки, замки, голубі озерця, гірські річечки. І ще: фантастично білі крила птахів, розкриті для далекого польоту. Далі пальмові гілки, купи дерев. Потім — величезні голови. Велетнів, звірів, птахів: Можна б малювати й малювати з цих білих хмар, що вервечками пропливають над Нідію, абсолютно конкретні полотна. Свого часу дружина Чюрльоніса так і намагалась пояснити його картини («...пам'ятаю, сидимо ми одного разу на високій дюні... і раптом у нас над головою попливли такі химерні хмари — кораблі, та й годі, кораблі з наповненими вітром вітрилами — палеві, надуті, рожевіючі вітрила — пливуть... пливуть... величаво. «Глянь, твої картини», — показала я»). Тут, звісно, конкретний образ. Але це ще не все. Можна дивитися на малюнок хмар (до речі, ці морські хмари над Нідію якісь особливі: нагадують аплікації, вирізані з паперу, наклеєні на голубе скло неба, — такі вони чіткі). Але можна подивитись і на тіні хмар. Які цікаві конфігурації! Який пластичний ритм у їхньому русі! Уявімо собі низку стометрових дюн — ніби Великий китайський мур, ланцюг замків, караван верблюдів-велетнів, що полягали в пустелі, чи низку складених в ряд небаченої величини сідел з жовтого сап'яну... І ось, неначе крила величезного птаха, повзуть по ньому чудернацькі тіні. Квадрати, ромби, трикутники. Темні плями з вершини дюни починають зісковзувати вниз, до її підніжжя, на піщану рівнину. Який пластичний ритм створюють ці бурі пласкі тіні, що повзуть по залякких, мов сфінкси, плавно вигнутих вершинах золотавих гір! Який дисонанс, який контраст! Це готові декоративні фрески з кольорових плям і музичних ритмів. Дивовижні чюрльонісівські відіння! І це ще не все. По один бік коси — білясто-зеленаві тони моря, по другий — синява затоки. І скалки сонця. Скільки? Тисячі малесеньких круглих сонць, що розсипають своє проміння. І скільки ж таких мініатюрних

сонць у картинах великого майстра! Скільки їх, наколотих на численні піки пірамід, на вежі й вежечки! У Всесвіті безконечне множество сонць і світів. Всесвіт геніально величний у своїй безмежності. Чюрльоніс художніми засобами створював філософію безконечності. Цю саму безконечність відкриває перед нами Ніда. Сонце сяє над головою в людини, заливає її своїм промінням; простягни руку до моря, і сонце спалахне у тебе на долоні, мов вогнище давніх язичників. Сонце котиться, наче кульова блискавка, по застиглих хвилях піщаних дюн. Вогненною кулею підкочується воно тобі під ноги. О, скільки ж тут сонць!.. Але це тільки візуальний малюнок світу. Який дивний тут іще й інший — акустичний його малюнок... Вслухаємося в одноманітну музику моря. Вслухаємося в спів золотавих піщинок. Хвилясті піщані хребти, здається, вкутались у ніжну запону туману. Ні, то не туман. То вітер зняв сипучий пісок. А здається, ніби це золотавий туман. Справжній туман. Зажмурся. І примариться, неначе тут зовсім і не дюни. Тут простерлися піщані пустелі, випалені сонцем простори, і на них височіють грандіозні піраміди... І навіть не піраміди. А скорше ті, що занурилися в безодню, палаци, вежі, каскади висячих садів Атлантиди. А море, що затопило все довкола, гримить і гримить своєю нескінченною, своєю вічну симфонію... Ні, це, певне, ще не зведені міста геніальних архітекторів майбутнього. Міста, ніскільки не схожі на наші. В них немає важких квадратних площин. Це мрія. Мрія Ле Корбюзье та Оскара Німейера *. Треба мріяти. Мрія — прелюдія людської творчості, початок творчого акту. Хоча повсюди жити мріями не можна. Є ще й будні. Але ці будні не повинні закабальювати нас. Ми повинні бомбардувати їх, свої будні, мріями. Разом з Чюрльонісом. З усіма іншими геніальними мрійниками. Часто ми кажемо: зрозуміти Чюрльоніса... А що ж тут особливого? Мрія. Кут зору. Призма для спостереження. От і все. «В Ніді я знайшов Чюрльоніса,— казав мені Жан-Поль Сартр.— Ніда — це Чюрльоніс...»

7

Чюрльоніс — це Ніда. Згадаймо його картину, на якій двоє сивих старих дивляться на розпромінене сонце. І бачать в ньому контури творінь людських рук. Що створю-

ють руки людини, те сяє, мов сонце. І ми, «двоє старих», на вершині дюни розглядаємо бурштин, що лежить на долоні. Поки проповзала хмара, бурштинина здавалася скалкою каменя. Та от сонце бризнуло, роздуло вогник, і зачаклований бурштин спалахнув. На долоні палає, блискотить, промениться мініатюрне сонце. (До речі, кілька слів про колорит Чюрльоніса. Придивімося до основних кольорів його палітри. Хіба це не бурштин? Зеленавий, жовтавий, матовий, навіть рудуватий і рожевий. Що ж, такий самий колорит і в полотен, витканих нашими матерями. Ми прибалти. І в жилах у нас тече бурштин. Основу колориту Чюрльоніса не треба шукати іщедесь. Художник, обдарований невимовно багатою фантазією, не завжди мав реальну змогу виразити свої мрії, свої видіння, йому бракувало фарб. Тому іноді доводилося виготовляти їх самому. З усього — з литовських трав і квітів, з цегли... І він надавав своїм фарбам бурштинового відтінку: так бачило око, так підказувало серце...) І ось на долоні сяє мініатюрне сонце. Ми обидва довго дивимося на нього, дивимося на вогник бурштин. І бачимо контури. Контури архітектурних споруд. Море часом обдаровує нас унікальними самородками бурштин. А іноді наші народні умільці виточують у шматку бурштину який-небудь свій сон, мрію, свою пісню. Дуже вражає такий малюнок, коли дивишся на нього крізь шліфовану грань. Ніби міста на дні морському, ніби світи, залиті потоком сонця. От і Чюрльоніс: треба крізь бурштин, по діагоналі розтягтий сонячним променем, подивитися на Ніду. Тут, в золотих дюнах, світ Чюрльоніса. (Жан-Поль Сартр сказав в одному із своїх творів, що «себе можна побачити лише очима іншого». Мені чомусь пригадалася ця думка, коли ми удвох мовчки розглядали знайдену на вершині дюни палахкучу краплю бурштин. А вітер одноманітно насвистував чюрльонісівський наспів морських хвиль, і під скляним склепінням неба стояв такий безконечний спокій...) Я нічого не хочу вимагати. І нічого не хочу стверджувати. Та коли правда, що народи й часи завдяки палаючому лихоманковому мозку геніїв прозрівають своє майбутнє, то Чюрльоніс був для свого народу саме таким художником, був предтечею, провіщенням із прийдешньої космічної ери. Хіба тут, біля підніжжя стометрових золотих дюн, не можуть вирости конструкції з металу, скла та бурштин, схожі на вежі й інші дивовижні архітектурні споруди його картин? Со-

нячні промені наскрізь пронизували б їхні скляні стіни. І з обох боків море й затока заливали б їх своїми зеленаво-голубими тонами. І повнілися б вони шумом вітру й моря, криками чайок, потонулими й гордо випливаючими кораблями, медузами й фантастичними травами. І в них без ліку сяяло б маленьких сонць і зірок. І це було б людське життя, відкрите усьому Всесвіту. І це стало б тим плідним розвитком змістовного мистецтва у живопису великих просторів, монументальних фресок, про які говорив Роллан. І це було б місто Мрії, яке примарилося Чюрльонісу.

СТРІЛЕЦЬ

...Дивись, серед снігових гірських корон, що стріляють угору і майже сягають неба, стоїть людина...

М. К. Чюрльоніс

Серед гір,
що угору стріляють
шпилями,
серед гір,
що сягають у зоряну млу,
що вершать свій закон
над лісами, річками, полями,
вона цілиться з лука,
натягши до краю стрілу
(хоч не личать добру
і шаблюки,
і стріли —
що робить, коли зло
починає рости!..).
Чорний птах
над людиною розпростер свої крила.
Ти поквапся, стрілець!
Натягни тятіву
і пусти!
Як у Едгара По,*
птах кружляє —
злий ворон,
як літак,
де був суперпілот
Ізерлі*.

А людина стоїть. Ворон спуститься скоро.
А людина стоїть на вершині землі.
(Пада Троя. Содом і Гоморра *. Руїна.
Вавілон — на пісок... Розсипається порох століть.
Рим вмирає. Стоїть непохитно людина,
Вся понівечена, але вічна стоїть.
Линуть стріли. Людина стоїть. Гострі списи.
Дзвін мечів. А людина стоїть на горі.
Пада бомба. І пил на весь світ розпилився.
І ракети пливуть у зеніт, до зорі...)
Та людина стоїть між верхів'їв сріблястих,
на уламках віків, біля сяйва відкрить.
Лук і стріли. І птах понад кручами шаста.
Та людина стоїть. Так. Людина. Стоїть.

АНТИСВІТ. СПРОБА ПІДБИТИ ПІДСУМКИ

...У мене здорові крила. Я полечу в далекі світи, в край вічної краси, сонця і фантазії, в зачаровану країну...

М. К. Чюрльоніс

1

Ми — аргонавти.

Чимало зазнали ми зла —
як не жадати добра!

Ми — аргонавти.

Чимало зазнали брехні —
як не жадати нам правди!

Ми — аргонавти.

Чимало страшного ми бачили —
як нам краси не шукати!

І коли не брехня мистецтво,
а правда,
і коли вчить не зла,
а добра,
і стверджує воно собою
не древній звіриний інстинкт,
а благородну красу, —
значить, воно для людини...

Ми — аргонавти.
Нас веде мрія.

Ми хочемо
повернути
втрачене...
Допоможи, Чюрльонісе!

Мрія?

Коли ми хочемо зрозуміти Чюрльоніса, то не повинні анатомічно препарувати його. Окинемо поглядом панораму його грандіозних побудов. Чюрльоніс — філософ. Насамперед філософ, що виклав свої оригінальні погляди на Всесвіт з допомогою звуків, контурів, ліній, фарб, поетичних образів. Трудно визначити, де тут кінчається музика і починається живопис, де кінчається живопис і починається поезія. То що ж це таке? Музика? Пластика? Поезія? Я не беруся відповісти на це питання. Осягнення Чюрльоніса продовжується. Напевне, Чюрльоніс — це все разом: і музика, і фарби, і поезія. Та головне в ньому — думка. Архітектурні креслення й споруджені за ними ансамблі думки. Якщо всі його розкидані творіння скласти в цикли (вийде коло), а цикли об'єднати в систему (вийде велике коло), якщо прослухати й осмислити його музичні мотиви, прочитати його інтимні поетичні записи й спробувати, нарешті, все це підсумувати, то нам стане ясно — ми маємо справу з цілісною, дуже оригінальною, своєрідною і складною художньо-філософською системою. Це — роздум над самою сутністю буття. В складності цих роздумів трудно визначити, де, в якому Всесвіті опинилися ми разом з творцем. І дуже нелегко конкретизувати час. Що це — майбутнє, теперішнє, минуле? Чи первісний період формування планетних систем, за яким криється таємниця? Невідомо. Вічний холод. І на якій планеті чи зорі бачив і чув творець усе те, про що образно намагається розповісти нам? Дивні видіння. Неуявленні світи. На Землі такого не було. А може, й було? Хтозна: Якщо й було, то вже, напевно, давно (як потонулі кораблі) спочиває на морському дні або поховане під золотим піском. А може бути, це тільки інтуїтивні здогади митця? Де він усе це бачив? На дно якого моря спускався? Які пуетелі розкопував? Де побував? На Марсі? Уві сні? Геніальна думка цього художника мчить зі швидкістю світла. І тому для нього самого неістотно, який об'єкт зображати. Це може бути наша планета. А можуть бути й інші галактики. Це нам тяжко. А не йому. Він Колумб. Він перший висадився на континенті нової ери. Він жив там, де ми ще не скоро зможемо жити. І його космічний релятивізм* не менш важливий для філософії мистецтва, ніж теорія відносності

Ейнштейна * для конкретних наук, для експерименту і практики. У нього було інше, цілком відмінне від нашого, відчуття простору й часу. Таке, можливо, буде в людей прийдешнього...

3

Мрія?

Але найясніша
і найжаданіша —
де жила вона
і коли?

Де я чув ім'я її?
На якому світанку?
Скільки разів існувала вона
на цьому світі?

І що це за вежі,
в яких вітер співає?
І хто це — зоряний Рекс?
І що воно — птаха політ?

Я гостював у Чюрльоніса —
може, у вигаданих садах?
А в яких це було роках?
Там зорі сіяли,
і сонце сліпило,
і хмари відбивалися у воді...
Але де це було?
Не тут це було...

А де?

Де ця точка простору
й часу?

Спитаймо ж у Вічної Дитини...

Мрія?

За Чюрльонісом, однаковою мірою відносно і добро і зло. Жителеві Землі притаманне постійне і загалом правильне переконання, що він живе на найкращій, найдовершенішій і найгарнішій планеті. Може, так воно і є. Але Чюрльоніс був жителем усього величезного світу, і тільки тому, мабуть, він дивився на речі трохи об'єктивніше. Чому Земля? А може, існують довершеніші планети? Хтозна. Можливо, їх немає. Наука поки що мало допомагає нам. Іноді доводиться довірятися інтуїції митця. Фантазія, слід гадати, теж матеріальна. Ніщо не народжується з нічого. Це віковична істина. І образи фантазії, певне, теж породження колись суцього. Ми вважаємо, що наша планета — найдовершеніший взірець для інших. Відомо, що Данте й Гете думали інакше. Вони демонстрували планеті моделі якихось дивних, невідь-звідки виниклих світів. Ми міркуємо тверезіше й реальніше, ніж ці диваки. Хтозна, може, вони й самі прийшли з інших світів на нашу пихату, круглу, а взагалі зручну й цілком собою задоволену планету, що світиться відбиттям сонячної усмішки. Прийшли й підривають її коріння. Руйнують самовдоволення. Будять у серці почуття неспокою, шукань. Чюрльоніс, певно, теж прийшов з планети Мрії, бо ж яким таким чином зміг би він інакше спорудити в безповітряному космічному середовищі, у вакуумі, ансамблі архітектурних конструкцій такої фантастичної краси? І навіщо? Хіба не вистачало йому своєї планети? А як він сконструював ці свої ансамблі краси? Як це тримаються вони там у піднебессі, посилаючи нам зоряне світло? З допомогою яких сил тримаються вони? Такі сили є. Це страждання і радість, щастя й біль, музика і безгоміння... О, це могутні сили! А з якого ж будівельного матеріалу зведені його дивні архітектурні ансамблі? Для своїх споруд він використав недоступний оку, але дуже міцний матеріал — любов. Любов до людини. І це зовсім не матеріал. Швидше навпаки, антиматеріал. Так, але якщо це антиматеріал, то з нього міг бути побудований хіба що антисвіт. Так, найімовірніше, воно й було. Чюрльоніс створював антисвіт і протиставляв його матеріальному світові. І, певно, зовсім не тому, що він не любив його, матеріального світу. Ні. Скорше від великої любові до цього світу. Він творив антипод світу й запитую-

вав світ, яким він хоче бути. Чи подобається йому гармонія антисвіту? І світ відповідав, що подобається. І хай він перетворює антисвіт у світ. А як? А ось як: світ повинен злитися з антисвітом.— Спробувати можна, але це дуже тяжко.— Авжеж, нелегко. Творчість— річ не проста. Але хай спробує... І нічний метелик, що залетів у відчинене вікно, збив крильми полум'я свічки... І тоді разом з цим вогником погасла і мисль генія, що облетіла Всесвіт із швидкістю світла... Але не знав цього безтурботний нічний метелик...

5

А світ?

А світ такий,
який він є в цю мить:
це добра мить,
бо нам в ній добре жить,
аж поки інша
мить
не надбіжить...
Отож-бо світ такий,
який він є в цю мить.

Але до світу чорної злоби,
наприклад,
є доброти одвічний антисвіт,
як і до світу лжі
й до світу мір брехливих
є правди непідкупний антисвіт.

В нім визріває ера доброти,
вдивися в нього
і побачиш раптом ти,
що світлі риси почали рости
і наступає ера доброти...

О антисвіт,
де чорне — біле,
і антисвіт,
де темне — світле!..

Уві сні,
як відійдемо від денних турбот,
сьогоднішнього бачим антипод...

ДЗВІН

...ніби велетенський дзвін...

М. К. Чюрльоніс

Понад дрімучим лісом,
 понад арфами. сосен,
ніби незмірно великий
 дзвін усієї землі,
міддю гуркоче
 неба вільна, простора просинь,—
і по синьому морю
 тихі пливуть кораблі.
Блискавкою шугає чайка,
 уся — напруга,
хвилі об неї бризками
 б'ють звіддалеки,
і сонячний промінь грає,
 мов лезо сталеве плуга,
і обіймають Всесвіт
 сплетені
 дві руки.
Вежі навкруг... Уява
 створює їх
 щодоуху:
вежі-химери, схожі
 на дивного вітряка,
як генієве серце,
 що прагне польоту,
 руху,
рветься у небо до птаха,
 крила собі шука.
Диво-видіння!
 Море все в голубій оствуді.
О відчуття простору!
 Подихи молоді...
Розсипи бурштинові...
 І дюни золотогруді...
І, наче долі, сіті
 у небистрій воді.
І сине небо,
 повите вранішньою зорею,
висвітлене яскраво
 золотом і сріблом,

гуде, наче дзвін невтомний,
над збудженою землею:
«Тільки трудом!
Тільки трудом!
Тільки трудом!»
Гомінко по всім світі
дзвін посилає розкоти,
він про те повідає,
правду несе кругом:
що в цій «великій симфонії»
«люди, неначе ноти»,
сходяться у єдине
тільки трудом!
Трудом!
Всотуєм ми у себе
музику цю
навіки,
п'єм гармонію
праці, творчості й почуття —
те, що відчув він тонко
серцем своїм великим
і записав
у дарунок
нам на усе життя.

ЗЕМЛІ

Вже близько вечір. Лід мовчання злого
от-от розбити пощастить мені...
Нехай колись тебе єдиним словом
образив я,
то ти прости мені.

Палає заграва. Береза в полі
ламає руки, геть уся в огні...
І хай колись ламав я руки з болю —
благаю, рідна,
ти прости мені.

Зоря несміло засіяла рання
в дзвенючій вечоровій тишині...
І напоказ нехай посмів я рани
твої нести,
то ти прости мені.

Схиливши голови, ідуть дівчата —
на плечі хлопцям голови сьйні...
І хай рядки мої занадто часто
сочились кров'ю,
ти прости мені.

Все ближче вечір. Ген туман кошлатий...
Останній промінь сонця в тумані...
А я всякчас хотів тобі віддати
найкраще тільки.
Ти прости мені.

Злягає вечір. Зорі оживають,
землі дарують світло, як рідні...
І хай тобі я і тепер бажаю
лише добра,
то ти прости мені.

ПРИМІТКИ

Аксельбант — наплічний шнур з металевим наконечником. У царській армії був приналежністю форми деяких вищих офіцерів. Нині аксельбанти носять офіцери окремих іноземних армій, військові музиканти.

Александр Македонський (356 до н. е.—323 до н. е.)— цар Македонії з 336 року до н. е., один з найвідоміших в історії полководців і державних діячів. Створив найбільшу в стародавньому світі імперію.

Антея — герой давньогрецької міфології. Був непереможний, поки торкався матері землі. Геракл переміг Антею, відірвавши його від землі. Образ Антея нині став символом людини, яка черпає силу в рідному народі.

Антиподи — люди протилежних поглядів на життя, протилежних характерів. Антипод Фауста — Мефістофель.

Аріадна — дочка критського володаря Міноса, який кидав людей у лабіринт на розтерзання потворі Мінотавру. Аріадна дала афінському царевичу Тесею меч і клубок ниток, розмотуючи який, він не заблукав у лабіринті і, вбивши Мінотавра, вийшов з нього.

Атавізм — поява в людей, тварин, рослин ознак, що були властиві їхнім предкам. Часто це слово вживають у переносному значенні: атавістичними, скажімо, називають прояви віджилої моралі.

Афродіта — у давньогрецькій міфології богиня кохання й вроди. За одними міфами, народилася з морського шумовиння біля острова Кіпру, за іншими — дочка Зевса. Образ Афродіти надихав багатьох митців як ідеал жіночої краси. У давньоримській міфології Афродіту ототожнювали з Венерою.

Беклін Арнольд (1827—1901) — швейцарський живописець, в роботах якого символічні картини з міфологічними героями писалися на тлі романтичного пейзажу. На полотні «Війна» зображено фантастичні фігури вершників.

Белоаяніс Нікос (1915—1952) — національний герой грецького народу. Член Компартії Греції з 1934 року. Активний учасник боротьби проти німецько-італійських фашистських загарбників. Виступав проти монархічного режиму Греції, за що, за наказом уряду, був страчений.

«Беріте і читайте!» — цей вираз співвідноситься з першою друкованою литовською книжкою (автор М. Мажвідас, 1547 р.), у передмові до якої вжиті такі слова ніби від імені самої книжки. Тобто це асоціація з литовським друкованим словом, культурою взагалі.

Бетховен Людвіг ван (1770—1827) — видатний німецький композитор, піаніст і диригент, творчість якого формувалася під впливом демократичних ідей Великої французької революції XVIII століття.

Бодлер Шарль (1821—1867) — французький поет, у творчості якого неприйняття буржуазного світу, симпатії до знедолених поєднувалися з оспівуванням культу смерті і т. ін.

Бонапарт, або Наполеон I (1769—1821) — французький полководець, політичний і державний діяч, імператор Франції. В 1812 році війська Наполеона Бонапарта вторглися в Росію, де були розгромлені. У 1815 році Бонапарта вислано на острів Святої Єлени, де він і помер.

Буддист — людина, яка сповідує одну з найпоширеніших релігій світу — буддизм, що виник у Стародавній Індії в IV—V століттях до н. е.

Вавілон — стародавнє місто в Месопотамії, столиця Вавілонії в XIX—VI століттях до н. е.

Валторна — мідний духовий інструмент, що застосовується в оркестрах із XVII століття.

Вальпургієва ніч — у давніх германців поганське свято початку весни, ніч на 1 травня. Католицька церква назвала його іменем «святої» Вальпургії. Народні перекази про Вальпургієву ніч використав Й.-В. Гете у «Фаусті».

Вергілій Марон Публій (70—19 рр. до н. е.) — видатний римський поет, автор «Енеїди». Данте у своїй «Божественній комедії» взяв Вергілія за наставника і проводиря, коли спускався в пекло і сховався на гору чистилища.

Верхарн Еміль (1855—1916) — видатний бельгійський поет, драматург і критик, у творчості якого звучить віра в силу людини, в поступальний рух людства.

Вілія — річка в Білорусії і Литві. В Литві називається Няріс.

Врубель Михайло Олександрович (1856—1910) — російський художник, автор глибоко психологічних портретів, сповнених багатой символіки живописних полотен.

Галікарнас — місто-поселення давніх греків в Малій Азії, де близько 353 року до н. е. архітектори Піфій і Сатір спорудили гробницю царя Мавсола. Ця гробниця-мавзолей дала назву всім мавзолеям світу і належить до семи чудес світу. Зруйновано Мавзолей у Галікарнасі в XV—XVI століттях.

Гекза метр — віршований розмір в античній поезії, яким написані, зокрема, «Іліада» і «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія. Копіювався гекза метром класик литовської поезії Донелайтіс.

Геноцид — найтяжчий злочин проти людства — винищення окремих груп населення за національними, расовими чи релігійними ознаками.

Гільйотина — знаряддя для виконання смертних вироків (обезголовлювання засуджених), запроваджене у Франції в кінці XIII століття.

Гомункулус — за уявленнями середньовічних алхіміків, схожа на людину істота, яку можна створити штучним способом.

Готика святої Анни — автор має на оці видатну пам'ятку литовської архітектури XVI століття — костюл святої Анни у Вільнюсі.

Гравюра — спосіб розмноження малюнків за допомогою друкарської форми. Вперше запроваджене в Китаї (VI століття). В Європі розвивається з XIV століття.

Дайна — традиційна назва литовських народних пісень.

Данте Аліґ'єрі (1265—1321) — видатний італійський поет-гуманіст. Автор «Божественної комедії» (1307—1321), в якій Данте виступив як поет перехідної епохи — від середньовіччя до Відродження.

Десниця — права рука (*поет.*).

«**Джоконда**» — див. «Мона Ліза».

Джотто ді Бондоне (1266 або 1267—1337) — італійський живописець, скульптор і архітектор епохи Відродження.

Дім інвалідів — місце в Парижі, де поховано Наполеона Бонапарта.

Донелайтіс Крістіонас (1713—1780) — видатний литовський поет, зачинатель литовської літератури, творчість якого

відзначається глибокою народністю, національною самобутністю, багатством ідей і образних засобів. Найвідоміший твір — поема «Пори року» (1765—1775).

Дюрер Альбрехт (1471—1528) — видатний німецький художник епохи Відродження, теоретик мистецтва. Переборюючи умовність середньовічного мистецтва, він одним із перших у німецькому малярстві оспівав велич і гідність людини.

Екзюпері (Антуан де Сент-Екзюпері, 1900—1944) — французький письменник і льотчик. Загинув у розвідувальному польоті під час другої світової війни. Своєю творчістю Екзюпері утверджував красу і чистоту людських стосунків.

Ефес — місто-поселення давніх греків у Малій Азії, де знаходився храм Артеміди, одне з семи чудес світу.

Ідальго — іспанський дворянин. Тут: («Печальний і смішний ідальго...») — Дон-Кіхот, герой однойменного роману Сервантеса.

Ізерлі Клод — американський льотчик, який скинув атомну бомбу на Хіросіму. Усвідомивши наслідки вибуху, Клод Ізерлі збожеволів.

Ікар — герой давньогрецької міфології, син славетного митця Дедала. Тікаючи разом з батьком з острова Крит від царя Міноса на крилах з пір'їн, скріплених воском, він надто високо піднявся до сонця. Віск розтопився, й Ікар упав у море. Образ Ікара став символом безстрашного поривання до світла, до істини.

«Іліада» — давньогрецька поема про війну греків з троянцями, автором якої вважають Гомера.

Ітака — острів у Іонічному морі. За давньогрецькою міфологією, батьківщина і царство Одиссея.

Каденція — сольний епізод-імпровізація в інструментальному концерті.

Каудільйо — офіційний титул Франко, фашистського диктатора Іспанії.

Кіото — місто в Японії, одна з давніх столиць країни.

Код — система умовних знаків для передачі певної інформації.

Колізей — видатна пам'ятка давньоримської архітектури (75—80 рр. н. е.), від якої збереглися руїни. Призначався для боїв гладіаторів та інших масових видовищ.

Колос Родовський — мідна статуя на честь бога сонця Геліоса, споруджена 281 року до н. е. на острові Родос в Егейсько-

му морі. Висота статуї — 35—40 м. Скульптор Харес Ліндський працював над нею 12 років. Одне з семи чудес світу.

Маргарита — героїня філософської трагедії Й.-В. Гете «Фауст».

Лаваш — плескатий хліб, випечений з тонко розкачаного тіста. Виготовляється у Вірменії.

Лайсвес-Алея — Алея Свободи у Каунасі.

Ла-Пас — місто в Болівії, фактична столиця країни (офіційна столиця — Сукре).

Ле Корбюз'є (1887—1965) — видатний французький архітектор, прихильник раціоналізму в архітектурі. Для споруд Ле Корбюз'є характерне складне, але органічне поєднання бетонних і скляних конструкцій.

Леонардо да Вінчі (1452—1512) — великий італійський художник, вчений, інженер, один з найвидатніших представників епохи Відродження, автор славнозвісного портрета Мони Лізи («Джоконда»).

Лорка Федеріко Гарсія (1898—1936) — великий іспанський поет і драматург, твори якого вражають надзвичайною музичальністю, образним багатством, глибиною думки. Розстріляний іспанськими фашистами 19 серпня 1936 року.

Лотова дружина — біблейський бог Ягве дозволив Лотовій родині, як праведній, покинути приречене місто Содом, але ніхто не мав права озирнутися назад. Дружина Лота порушила цю умову, за що була перетворена богом на соляний стовп. Звідси вираз — «остовпіти, як Лотова дружина».

Маніфест, «Маніфест Комуністичної партії» — перший програмний документ наукового комунізму, в якому викладено основні положення марксизму. Написаний К. Марксом і Ф. Енгельсом у грудні 1847 — січні 1848 років.

Конкістадори — учасники іспанських завойовницьких походів XV—XVI століть у Південну й Центральну Америку, під час яких безжалісно спустошувалися цілі області, поневолювалися тубільні жителі. Конкістадорами нині називають взагалі завойовників, грабіжників, загарбників.

Мекка — місто в Саудовській Аравії, головний релігійний центр Ісламу.

Метаморфоза — перетворення однієї форми на іншу, видозмінення чогось (зовнішності, характеру тощо).

Мефістофель — один із духів зла, демон, грішний ангел, образ якого використано у фольклорі й літературі багатьох народів світу, зокрема — в славетній трагедії Й.-В. Гете «Фауст».

Мікеланджело Буонарроті (1475—1564) — великий італійський скульптор, живописець, архітектор і поет епохи Відродження, у творах якого втілено ідею величі й сили людини діяльної, людини-борця.

Монмартр — район Парижа. Виступом робітників Монмартру почалася Паризька Комуна 1871 року. З 80-х років XIX століття — місце перебування буржуазної художницької інтелігенції, так званої богеми: артистів, музикантів, поетів, художників.

Мона Ліза («Джоконда») — героїня славетного однойменного портрета (близько 1503 р.) Леонардо да Вінчі, де митець тонко передав жіночість, красу молодой флорентійки, складність її почуттів, незглибимість світу і життя.

Нарекаци Григор (951—1003) — видатний вірменський поет, який уперше у вірменській літературі поставив у центр своїх творів людину з її радощами й печалами.

Неруда Пабло (1904—1973) — чилійський поет і громадський діяч, комуніст з 1945 року. Мистецтво Неруди справило глибокий вплив на поезію багатьох країн світу. Лауреат премії Миру, Ленінської премії «За зміцнення миру між народами», Нобелівської премії. «Хай прокинеться лісоруб» — відома поема П. Неруди, в якій викриваються пороки буржуазного способу життя.

Німейер Оскар (1907) — бразильський архітектор, автор багатьох оригінальних споруд у стилі конструктивізму. Лауреат Ленінської премії «За зміцнення миру між народами».

Ной — міфічний біблійний герой, який під час всесвітнього потопу нібито врятувався зі своєю дружиною в ковчезі і став родоначальником людських рас.

Одісей — один з героїв Троянської війни, пригоди якого зображено в давньогрецькій героїчній poemі «Одісея», що її автором вважають Гомера.

Олімп — гора на півночі Фессалії, оселя міфічних богів.

Ортега-і-Гасет Хосе (1883—1955) — іспанський філософ-ідеаліст, теоретик мистецтва. За своїми поглядами був у опозиції до буржуазного способу життя, але й не приховував своїх антидемократичних настроїв, протиставляючи «людині-масі» одинака, аристократа духу, нібито єдину рушійну силу прогресу.

О с в е н ц і м — місто в Польщі, де під час другої світової війни гітлерівські загарбники створили концентраційний табір, в якому замучено і розстріляно понад 4 мільйони чоловік різних національностей.

П а г о д а — культова буддійська споруда у вигляді багатоярусного павільйона або вежі.

П а л м а р і с — держава біглих негрів-рабів у пальмових лісах на території штату Пернамбуко в Бразилії (1630—1697).

П а н — божество у грецькій міфології. Спочатку його вважали богом лісів, отар і пастухів, згодом — покровителем усієї природи. Зображений на однойменній картині М. Врубеля.

П а с т у х А р к а д с ь к и й — образ із картини епохи античності й пізніше, де на ідилічному тлі природи Аркадії (область Давньої Греції) зображалися сцени пастушого та хліборобського життя.

П е н е р я й — форт під Каунасом, де фашисти розстріляли близько 100 тисяч радянських громадян.

П е р н а м б у к о — місто і штат у Бразилії.

П е р с а — груди (*поет.*).

П е т р а р к а Ф р а н ч е с к о (1304—1374) — великий італійський поет, видатний представник гуманізму епохи Відродження, в творчості якого оспівується краса людських почуттів, а також поставлено глибокі соціальні проблеми.

П і г а л ь — площа в Парижі.

П і к а с с о П а б л о (1881—1973) — іспанський і французький художник прогресивного спрямування. Член Всесвітньої Ради Миру (з 1920 р.). Лауреат Ленінської премії «За зміцнення миру між народами».

П і л і г р и м — мандрівник, подорожній.

П і р ч у п я й — литовське село, яке під час Великої Вітчизняної війни німецько-фашистські загарбники спалили і знищили всіх його жителів.

П о Е д г а р - А л л а н (1809—1849) — американський прозаїк і поет, автор «оповідань жахів», один із зачинателів детективної літератури.

П р о м е т е й — герой давньогрецької міфології, славетний титан, який викрав на Олімпі вогонь і приніс його людям. За це Прометей

покарали боги: його було прикуто на Кавказі до скелі, де він мучився довгі віки. Прометей у художній літературі — образ богоборця, борця за справедливість і рівність.

Рафаель Санті (1483—1520) — великий італійський живописець і архітектор епохи Відродження, твори якого, сповнені життєствердних ідей, ліризму, мають тонке колористичне вирішення, композиційно довершені. Найвідоміша з його робіт — «Сікстинська мадонна» (1515—1519).

Реквієм — багатоголосий вокальний або вокально-інструментальний твір скорботно-патетичного характеру.

Релятивізм — принцип відносності людських знань, що заперечує можливість пізнання об'єктивної дійсності.

Рембрандт Гарменс ван Рейн (1606—1669) — великий голландський живописець, твори якого, демократичні за змістом, відзначаються життєвістю образів, мистецькою довершеністю, внутрішнім динамізмом і філософським осмисленням життя.

Ренуар Огюст (1841—1919) — видатний французький художник-імпресіоніст. Для його творів характерні легкий досконалий малюнок, витончений колорит, життєрадісність.

Реріх Микола (1874—1947) — російський живописець та археолог. З 1920 року жив за кордоном — у США та Індії. Його полотнам, в яких своєрідно переплелися міфи, легенди, історія Київської Русі і народів Сходу, притаманна чистота і романтична піднесеність.

Роден Огюст (1840—1917) — видатний французький скульптор, творам якого властивий пристрасний динамізм образів, звеличення людини.

Роллан Ромен (1866—1944) — видатний французький письменник, музикознавець, громадський діяч, який гуманістичне начало мистецтва протиставляв виродженню буржуазної культури.

Рубікон — давня назва річки, що була кордоном в I столітті до н. е. між Італією і Галлією. Юлій Цезар, всупереч забороні Сенату, перейшов кордон, цим поклавши початок громадянській війні. «Перейти Рубікон» — означає зробити рішучий, сміливий вчинок.

Руссо Теодор (1812—1867) — французький художник-пейзажист, засновник барбізонської школи живопису, яка відіграла значну роль у формуванні французького реалістичного пейзажу.

Сади Семіраміди — одне з семи чудес світу. Сади, які росли на високій вежі. Їх було закладено для ассирійської цариці

Семіраміди. Нині вислів «сади Семіраміди» символізує щось незвичайне, грандіозне.

Сакура — декоративна японська вишня.

Сан-Пауло — найбільше місто Бразилії.

Саркофаг — труна з каменю, глини чи металу, в якій ховали здебільшого видатних людей.

Сартр Жан-Поль (1905—1980) — французький письменник, публіцист і філософ. Учасник руху Опору у Франції під час другої світової війни. Проводир французьких екзистенціалістів.

Сар'ян Мартірос (1880—1972) — вірменський живописець, народний художник СРСР, життєствердні твори якого сповнені своєрідного колориту, глибоких узагальнень.

Севак Паруйр (1924—1971) — вірменський поет, творам якого притаманне ліричне багатство, поєднання новаторських пошуків із плідним розвитком традицій.

Сервантес Мігель де Сааведра (1547—1616) — славетний іспанський письменник, автор знаменитого роману «Дон-Кіхот».

Сізіф — у давньогрецькій міфології герой, який за те, що обдурив богів, був навічно покараний — мусив викочувати на гору важкий камінь, що біля вершини щораз скочувався донизу. «Сізіфова праця» називають працю марну, нескінченну.

Сікстинська капела — домашня церква римських пап у Ватікані, споруджена в 1473—1481 роках і оздоблена розписами видатних художників.

Сім див, або сім чудес світу — найвідоміші в давнину твори архітектури і скульптури: єгипетські піраміди, висячі сади Семіраміди, храм Артеміди в Ефесі, Фідіїв Зевс Олімпійський, Мавзолей в Галікарнасі, Колос Родоський, Маяк на острові Фарос.

Скерцо — музична п'єса, що виконується в швидкому темпі з ритмічними і гармонійними зворотами.

Сноб — людина, яка беззастережно схиляється перед модою: у переносному значенні — людина, яка свої смаки, манери і т. ін. вважає винятковими і тому зневажливо ставиться до людей з іншими смаками.

Содом і Гоморра — давньоопалестинські міста, зруйновані землетрусом. За біблійською легендою — були спалені богом.

Соломон (близько 965—925 рр. до н. е.) — цар Ізраїльсько-Іудейської держави, за правління якого (близько 965—928 рр. до н. е.) вона досягла найвищого розквіту. За легендою, Соломон славився надзвичайною мудрістю. Йому приписують низку творів з біблії, зокрема — цикл любовно-весільних пісень «Пісня пісень».

Стікс — у давньогрецькій міфології найбільша річка в підземному царстві.

Стіна Комунарів — одна із стін паризького кладовища Пер-Лашез, біля якої 1871 року розстріляли комунарів.

Суктініс — литовський народний танець.

Суламіф — наречена царя Соломона, красу якої він оспівав у «Пісні пісень».

Сфінкс — у давньогрецькій міфології крилате чудисько з головою жінки і тулубом лева.

Тадж-Махал — мавзолей, визначна пам'ятка індійської архітектури XVII століття.

Теорія відносності Ейнштейна — сучасна теорія простору і часу в їх сукупності, заснована великим німецьким вченим-фізиком А. Ейнштейном (1879—1955).

Троя — місто в Малій Азії недалеко від узбережжя Егейського моря, яке було зруйноване греками-ахейцями після десятилітньої Троянської війни (1194—1184 до н. е.)

Фавели — нетрища міста, де живуть емігранти.

Фауст — герой німецької народної легенди, який уклав угоду з дияволом заради досягнення знань, багатства і мирських утіх. Цю колізію використовували митці багатьох народів світу, зокрема Й.-В. Гете у трагедії «Фауст». Під суперечкою Фауста і Мефістофеля автор розуміє боротьбу світлого начала із темною силою.

Фенікс — у міфології деяких давніх народів (фінікійців, єгиптян) — чарівний птах, що, проживши кількасот років, спалював себе і знову відроджувався з попелу молодим. Переносно — символ невмирущості, відродження.

Фідій (поч. V століття до н. е.— 432—431 р. до н. е.) — великий давньогрецький скульптор, живописець і архітектор. Скульптура «Зевс Олімпійський» роботи Фідія належить до семи чудес світу.

Філіппіки — гнівні, викривальні промови, виступи проти ко-го-небудь.

Форум — у містах Стародавнього Риму площа, де збиралося багато народу і відбувалися збори, торги, суд і т. д. Найвідоміший форум у Римі виник в VI столітті до н. е.

Фр а́нко Баамо́нде Франсі́ско — (1892—1975) — диктатор Іспанії, каудільйо. Прийшов до влади внаслідок фашистського заволодіння.

Фрост Роберт (1874—1963) — американський поет, творчість якого позначена увагою до невіддільності людини від природи, глибоким філософським змістом, вірою в невичерпність джерел життя.

Фу́га — багатоголосий музичний твір, найрозвиненіша форма поліфонії. Високою досконалістю відзначаються фуґи великих німецьких композиторів XVIII століття Й.-С. Баха, Г.-Ф. Генделя.

Хартія — в середні віки — документ, що засвідчував якісь права або привілеї: в наш час цим словом називають деякі документи, суспільно-політичні декларації.

Хачкари — вірменські середньовічні надгробні пам'ятники у вигляді вертикально поставлених кам'яних плит, оздоблених різним орнаментом.

Хіросіма — місто в Японії, яке було дуже зруйноване вибухом американської атомної бомби 6 серпня 1945 року. Загибло понад 150 тис. чоловік. Багато жителів Хіросіми згодом померли від променевої хвороби.

Храм Артеміди в Ефесі — одне з семи чудес світу. Храм збудований на честь богині мисливства, покровительки звірів. Споруджувався 120 років і був закінчений наприкінці V століття до н. е. В 356 році до н. е. храм Артеміди підпалив Герострат.

Хурма — поширений в тропіках і субтропіках вид деревних і кущових рослин, плоди яких їстівні.

Цезар Гай Юлій (100 до н. е.— 44 до н. е.) — видатний державний діяч, полководець, письменник Стародавнього Риму. Автор низки реформ, спрямованих на зміцнення централізованої влади, консолідацію класу рабовласників.

Циклотрон — прискорювач заряджених частинок — дейтеронів, альфа-частинок та ін.

Чаренц Єгіше (1897—1937) — вірменський радянський поет і прозаїк.

Чюрльоніс Мікалоюс (1875—1911) — видатний литовський художник і композитор, основоположник литовської символічної музики. Симфонічна поема «Ліс» — один з кращих музичних творів М. Чюрльоніса.

Шуман Роберт (1810—1856) — видатний німецький композитор і письменник. Представник романтизму в німецькій музиці.

З М І С Т

Всесвіт у серці. *Вячеслав Брюховецький* 5

ПОЕЗІЇ

Житне зерно. <i>Переклав В. Бичко</i> . . .	21
Литва. <i>Переклав Д. Чередниченко</i> . . .	22
Білі проліски. <i>Переклав Д. Гринько</i> . . .	24

Л ю д и н а

Переклав В. Бичко

Ліра	28
Людина	29
Мое тіло	31
Руки	32
Кров	34
Серце	35
Очі	37
Голос	39
Волосся	42
Губи	42
Думи	44
Джерело	45
Любов	46
Жінка	47
Кроки	50
Хвилини	51
Слово	52
Ім'я	53
Музика	54
Дайна	57
Пов'язку розв'яжіть!	60
Димарі	61

Крапля	62
Океан	64
Попіл	65
Не боюсь я! (Белоянніс)	66
Строфи	67
Пробудження	69
Яблуко	70
Ні, не ти, руйнівник, переможеш!	71
Ікар	72

Ж и т т я

Тінь Ікара. <i>Переклав В. Бичко</i>	73
Ми живемо на блукаючій планеті. <i>Переклав В. Бичко</i>	74
Код. <i>Переклав В. Бичко</i>	76
Ландшафт душі. <i>Переклав В. Бичко</i>	77
Голова. <i>Переклав В. Бичко</i>	79
Перший крок. <i>Переклав В. Бичко</i>	83
Барви. <i>Переклав В. Бичко</i>	84
Огорожа. <i>Переклав В. Бичко</i>	84
Вишні. <i>Переклав В. Бичко</i>	85
Що я приписав до старої гравюри, яка висить у мисливській хатині. <i>Переклав В. Бичко</i>	86
Будні. <i>Переклав В. Бичко</i>	86
Музична весна. <i>Переклав В. Бичко</i>	88
Літня палітра. <i>Переклав В. Бичко</i>	88
Напівтони. <i>Переклав В. Бичко</i>	89
Око. <i>Переклав В. Бичко</i>	90
Диво. <i>Переклав П. Марусик</i>	94
Повернення. <i>Переклав В. Бичко</i>	95
Дві руки. <i>Переклав В. Бичко</i>	96
Хліб і слово. <i>Переклав В. Бичко</i>	98
Абетка коріння дерева. <i>Переклав Д. Черднеченко</i>	102

Уроки історії

Голос живого серця

Переклав В. Бичко

Тут, де народився Ленін	105
Нас Волга приголубила	107
«Схиляюсь край солдатської могили...»	108
На мові людей	109
Республіка Палмаріс. <i>Переклав В. Бичко</i>	110
Збирачі податків. <i>Переклав В. Бичко</i> .	111
Вакханалія. <i>Переклав В. Бичко</i> . . .	112
Зубний лікар. <i>Переклав В. Бичко</i> . .	113
Моя Бразилія. <i>Переклав В. Бичко</i> . .	113
Іржа. <i>Переклав В. Бичко</i>	116
Ессе Номо! <i>Переклав В. Бичко</i> . . .	119
Могила Невідомого солдата (Балада). <i>Переклав В. Бичко</i>	122
До щ Хіросіми (Аркуші з записника). <i>Переклав П. Марусик</i>	124
Чілі. Пабло Неруді. <i>Переклав О. Мокровольський</i>	130
Солоне місто. <i>Переклав О. Мокровольський</i>	132
Троя. <i>Переклав О. Мокровольський</i> .	133
Двадцятий вік. <i>Переклав В. Бичко</i> .	133

Творчість

Пролог. <i>Переклав О. Мокровольський</i> .	137
«Падолисту до вікон налипло». <i>Переклав О. Мокровольський</i>	138
Поет і людина. <i>Переклав В. Бичко</i> . .	139
Біля пам'ятника геніям. <i>Переклав О. Мокровольський</i>	145
І я себе шукаю... <i>Переклав В. Бичко</i> .	146
В дорозі з Лоркою. <i>Переклав В. Бичко</i>	147
По кому плачуть дзвони. <i>Переклав В. Бичко</i>	150
Гекзаметри Донелайтіса. <i>Переклав В. Бичко</i>	153
Голубоока скеля. (З авіановел). <i>Переклав В. Бичко</i>	154
Білий гімн Мікеланджело. <i>Переклав В. Бичко</i>	158

З вірменського записника

- Мартірос Сар'ян. *Переклав В. Бичко* . 161
Хачкари. *Переклав Д. Чередниченко* . 162

Сутінки Врубеля

- Пан, *Переклав О. Мокровольський* . 163

Світ Чюрльоніса

- Його ініціали. *Переклав В. Бичко* . . . 164
Речитатив Ратнічеле. *Переклав В. Бичко* . 165
Спроба його збагнути. *Переклав О. Мокровольський* 167
Чюрльоніса знаходимо в Ніді. *Переклав О. Мокровольський* 174
Стрілець. *Переклав В. Бичко* 181
Антисвіт. Спроба підбити підсумки. *Переклав О. Мокровольський* 183
Дзвін. *Переклав В. Бичко* 188
Землі. *Переклав О. Мокровольський* . 190
Примітки . 191

Эдуардас Беньяминович Межелайтис

СТИХИ

Составитель
Вячеслав Степанович Брюховецкий

СЕРИЯ «ШКОЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА»

Издательство
художественной литературы
«Дніпро»

(На украинском языке)

Редактор *Л. С. Малахова*
Художний редактор *А. І. Клименко*
Технічний редактор *Т. А. Табаченко*
Коректори *Т. Г. Білецька, Г. І. Кривопис*

ІБ № 1380.

Здано до складання 25.06.81. Підписано до друку
06.11.81. Формат $84 \times 108^{1/32}$. Папір друкар-
ський № 3. Гарнітура літературна. Друк високий.
Ум. друк. арк. 10,92. Ум. фарб.-відб. 11,232.
Обл.-вид. арк. 10,136. Тираж 100 000. Зам. 277.
Ціна 60 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро»,
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика.
252054, Київ, вул. Воровського, 24.

- Межелайтис Е.**
М43 Поезії./Перекл. з лит.: Передм. В. Брюховецького.— К.: Дніпро, 1981.— 205 с.— (Шкільна бібліотека)

До видання ввійшли вибрані твори відомого сучасного литовського поета, лауреата Державної премії СРСР. Об'єднані в чотири тематичні розділи («Людина», «Життя», «Уроки історії» та «Творчість»), твори Е. Межелайтиса вражають глобальністю інтересів письменника, масштабністю його бачення світу, глибоким усвідомленням сутності людської особистості. В пристрасній емоційній формі поет відображає сучасну епоху, оспівує духовну красу людини, вселяє в душі читачів віру в неминучу перемогу великих ідеалів людства.

М 70803—195
М205(04)—81 195.4803010200

С(Лит)

